

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГО «НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ»
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА»
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ ІМЕНІ АНДРІЯ МАЛИШКА**

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*XVIII Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю
до Дня української писемності й мови*

29 жовтня 2024 року

Київ – 2024

*Рекомендувала вчена рада
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 4 від 24 жовтня 2024 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі: матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю / відп. ред. С. Шевчук, відп. за випуск О. Дияк. Київ: Видавництво Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2024. 186 с.

У збірнику подано статті й тези мовознавців, молодих учених і здобувачів першого (бакалаврського), другого (магістерського), третього (освітньо-наукового) та наукового рівнів вищої освіти, які брали участь у конференції та круглому столі. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики та мовної культури в Україні в контексті актуальних суспільно-політичних процесів, проблеми української мови як чинника національної самоідентифікації, як засобу формування національної свідомості українського суспільства, аспекти професійної комунікації в освіті, сучасні тенденції розвитку лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Викладачам, учителям, журналістам, державним службовцям, здобувачам усіх рівнів вищої освіти й усім, хто прагне надати сили українському слову у професійній царині.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік ГО «Національна академія наук вищої освіти України», кандидат філологічних наук, професор – **відповідальний редактор**

Виноградова Юлія Борисівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук

Глушик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук, доцент

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук, доцент – **відповідальний секретар**

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук, доцент

УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ ПРОСТІР : ВІД ВЧИНКУ ДО ДОЛІ

Посієш вчинок – пожнеш звичку, посієш звичку – пожнеш характер, посієш характер – пожнеш долю! Колись, майже два десятиріччя тому, кафедра культури української мови вирішила провести читацьку конференцію до Дня української писемності та мови, щоб об'єднати творчу молодь. За кілька років ця зустріч талановитих і обдарованих перетворилася на звичку і переросла у щорічну Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі», що й стала долею членів кафедри – Світлани Шевчук, Юлії Виноградової, Сергія Глущика, Олени Дияк, Тетяни Лободи.

29 жовтня 2024 р. увісімнадцяте відбулася конференція, цьоголіч із залученням і міжнародних учасників. Як завжди, вишукано й компетентно, цікаво і злободенно звучали думки доповідачів, ошатно вбрані в добірні, влучні, суголосні сьогоднішню слова.

Розпочала конференцію завідувач кафедри культури української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Світлана Шевчук, побажавши всім плідної подорожі дорогою історії української мови, яку так наполегливо впродовж понад трьохсот років намагалися повести московським шляхом, і зазначила, що нині маємо можливість зібратися завдяки героїзму, відданості наших воїнів, які захищають Україну. Мова – це їхня зброя, щит, броня. Мовне питання – це питання виживання української нації і відповідальність кожного. Світлана Володимирівна оголосила хвилину мовчання на вшанування пам'яті про українських воїнів, які віддали життя за Україну.

Пленарне засідання відкрив проректор з наукової роботи Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор Григорій Торбін і зазначив, що українська мова є стратегічним чинником захисту держави, кордоном національної безпеки,

оборонним рубежем української нації. Українську мову як базовий атрибут освітньої діяльності драгоманівського університету визначив проректор з навчально-методичної роботи, доктор філософських наук, професор Роман Вернидуб.

Співорганізатор конференції – ГО «Національна академія наук вищої освіти України», академіки якої взяли активну участь у пленарному засіданні. Зокрема президент ГО «Національна академія наук вищої освіти України», заслужений лікар України, відмінник освіти України, доктор медичних наук, професор Станіслав Табачников; професор кафедри пропедевтики внутрішньої медицини № 2 Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, доктор медичних наук, професор Валентина Мойсеєнко; професор кафедри фтизіатрії та пульмонології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, заслужений діяч науки і техніки України, доктор медичних наук, професор Радун Процюк; завідувач кафедри патофізіології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, доктор медичних наук, професор Сергій Зяблицев; керівник апарату Президії ГО «Національна академія наук вищої освіти України» Тетяна Товалович увиразнили актуальні проблеми української медичної термінології. На гармонізації фармацевтичної термінології України та країн Євросоюзу наголосила професор кафедри хімії ліків та лікарської токсикології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця, доктор фармацевтичних наук, професор Олена Вельчинська.

Мова нації – відображення Батьківщини і духовного життя народу. Із піснею «Моя Україно» (слова Михайла Ткача, музика Ігоря Поклада) виступили: магістр історії, лауреат міжнародних конкурсів, артист Національної опери України імені Тараса Шевченка Микола Яретик (син) та концертмейстер заслужений працівник культури України Микола Яретик (батько).

Актуальність мовної норми і стилю в часи російсько-української війни окреслив Анатолій Висоцький – декан факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор філологічних наук, професор.

Гостею конференції стала Світлана Свиридко, продюсерка проєктів «Аудіокнижка», «Радіодетектив» та «Радіодрама» на «Радіо “Культура”» Суспільного мовника, яка проаналізувала сучасний радіопростір як форпост захисту і популяризації української мови, що спричинило неприховане захоплення слухацької аудиторії.

Заступник голови профспілкової організації Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент Василь Єфименко зацікавив учасників конференції особливостями використання цифрових освітніх технологій для майбутніх учителів, зокрема й філологів.

Юрій Мосенкіс, професор кафедри сучасної української мови та прикладної лінгвістики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік ГО «Національна академія наук вищої освіти України», доктор філологічних наук, схарактеризував мову давньоукраїнської язичницької поезії.

Про перекладацьку діяльність Ірини Стешенко з роду Старицьких захопливо розповіла заступник директора з наукової роботи Музею видатних діячів української культури, кандидат філологічних наук, доцент Інна Галак, а її колега Оксана Константинівська, старший науковий співробітник Музею видатних діячів української культури, зацентувала увагу слухачів пленарного засідання на прикметних рисах маркетингу Олени Пчілки щодо просування власних періодичних видань.

Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова Вероніка Дудка проаналізувала мовну ситуацію міста, звідки вона родом, у соціолінгвістичному аспекті.

Учасниками конференції також були Тетяна Жижко, начальник Центру по роботі з персоналом, начальник відділу кадрів, заслужений працівник освіти України, доктор філософських наук, професор; Алла Романчук, начальник Навчально-методичного центру Українського державного університету імені

Михайла Драгоманова, кандидат педагогічних наук, доцент; Людмила Савенкова, директор наукової бібліотеки Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений працівник культури України, кандидат педагогічних наук, професор; Іван Забіяка, старший науковий співробітник Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, журналіст, кандидат історичних наук.

Рідна мова завжди відіграє визвольну і зміцнювальну роль. Вона – основа нашої національної ідентичності, національної безпеки, запорука єднання і переможного майбутнього українців. Сила рідного слова особливо відчутна під час війни. Мовний фронт, як і оборона мовних кордонів, – один зі стрижневих чинників цілісності та суверенітету. Конференція, велелюдна і злободенна, об'єднала всіх, кому небайдуже рідне слово, хто вболіває за його зміцнення, поширення й утвердження на всіх суспільних просторах, – здобувачів усіх рівнів вищої освіти, викладачів, науковців, учителів, державних службовців тощо з багатьох навчальних закладів та установ України й зарубіжжя [*Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Національна академія внутрішніх справ, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, Київський міжнародний університет, Київська академія прикладних мистецтв, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Хмельницький національний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Київський авіаційний інститут, Відокремлений структурний підрозділ «Оптико-механічний фаховий коледж Київського національного університету імені Тараса Шевченка», ДВНЗ «Київський механіко-технологічний фаховий коледж», Державний вищий навчальний заклад «Калуський політехнічний фаховий коледж», Гімназія № 178 м. Києва, Литовсько-Український ліцей № 1, Ліцей № 144 імені Г. Ващенко м. Києва, Ліцей № 246 Дніпровського району м. Києва, Інститут історії України НАН України,*

Департамент кримінальної політики та захисту інвестицій Офісу Генерального прокурора, Національна школа суддів України, Національна суспільна телерадіокомпанія України, Музей видатних діячів української культури, Vrije Universiteit Brussel (Бельгія), University of the West of England (Велика Британія), University of Dundee (Шотландія)]. Разом – 204 учасники.

Маємо надію, що порушені на пленарному та секційних засіданнях питання стануть основою самореалізації кожного і сприятимуть переконливій перемозі на тернистому шляху до спільної для всіх українців мети. Тож плекаймо мову. Пильно й ненастанно полімо бур'ян. Чистіша від сльози вона хай буде. Вірно і слухняно нехай вона щоразу служить нам.

Кафедра культури української мови

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ

Сфери професійних взаємин, спілкування належить до фундаментальних вимірів людського світу. Особливого значення і гостроти ці проблеми набувають в умовах глобалізаційних процесів, активним переходом на дистанційний формат навчання, коли уміння спілкуватися, вирішувати фахові завдання вельми поцінують. Професійне спілкування – це двосторонній складний процес «взаємодії особистостей у конкретному часовому і просторовому вимірі», що представляє спільну їхню мовленнєву діяльність, особливу форму контактів [1, с. 26]. Воно має певні особливості:

- наявність офіційного статусу суб'єктів;
- цілковита спрямованість на встановлення взаємовигідних контактів та підтримання дружніх стосунків;
- підпорядкованість визначеним правилам;
- передбачуваність професійних контактів: попереднє планування, визначення мети, змісту, його наслідки;
- прагнення розв'язання професійних проблем, зокрема досягнення мети;
- прагнення до обопільної поваги і довіри.

Отже, запорукою успішного спілкування є його спрямованість на професійне володіння комунікативним кодексом, уміння долати комунікативні бар'єри й перешкоди, що ускладнюють сприйняття інформації і її передавання. Комунікативні бар'єри можуть призводити до втрати важливої інформації, до зниження якості знань здобувачів, збільшення рівня стресу в освітньому середовищі, яке стає дедалі складнішим в умовах повномасштабної війни.

Комунікативний бар'єр (*франц. barriere – перешкода*) – це перешкоди під час передавання інформації, що ускладнюють взаємодію між викладачем і здобувачем. Є ряд чинників, які безпосередньо впливають на ефективність спілкування. Серед них виокремлюють соціальний, психологічний, фізичний і смисловий. Відповідно до цих чинників розрізняють такі бар'єри професійної комунікації:

соціальний бар'єр зумовлений переважанням у системі професійної взаємодії позиції викладача, який демонструє перевагу над здобувачем, тобто його статус [2, с. 56]. Сюди ж належить і бар'єр віку: старше покоління, наприклад, не завжди схвально ставиться до інновацій, а здобувач – до набутого досвіду. Завадити спілкуванню і порозумінню може бар'єр статі – жінки і чоловіки по-різному сприймають інформацію, слухають, думають. Інколи на процес спілкування може вплинути бар'єр національності: через національні традиції, звичаї викладачі зі здобувачами можуть не порозумітися;

психологічні бар'єри є наслідком прояву індивідуальних характеристик особистості. Найпоширенішими психологічними бар'єрами є розбіжність настанов: викладач приходить на заняття із чітко спланованим задумом, а здобувачі неухважні, незібрані, байдужі, що й дратує; поганий контакт з аудиторією, замість організації здобувачів на уважне слухання, сприйняття інформації, викладач поводитьсь автономно; звуження функцій спілкування – залишаються поза увагою комунікативні функції, переважає інформаційне упереджене ставлення до здобувачів-порушників, які не відвідували заняття; бар'єри пам'яті – ніхто з нас не може бути впевненим у тому, що він зберігає в пам'яті і здатен відтворити ту інформацію, яка надійшла до нього. У здобувача з'являється страх перед запитаннями викладача, невпевненість, низька самооцінка і він уникає участі в обговоренні певного питання, навіть коли володіє цією інформацією. Це обмежує колективне обговорення проблеми. Психологічні бар'єри можуть знижувати мотивацію, позаяк здобувач відчуває дискомфорт, що негативно впливає на спілкування;

фізичні бар'єри виникають через просторові й технічні перешкоди. В умовах дистанційного навчання такі бар'єри можуть посилюватися через обмежену можливість особистої комунікації. Недостатній доступ до потрібних спілкувальних інструментів або технічні проблеми (низька якість інтернету) перешкоджають швидкому та якісному обміну інформацією. Професійна взаємодія є недостатньою через те, що викладач і здобувачі спілкуються не безпосередньо, а через екран, опосередковано;

мовно-смісловий бар'єр : мовлення викладача насичене професіоналізмами, науковими термінами, які не завжди розуміють здобувачі, і це створює дистанцію у спілкуванні, а за В. Гумбольдтом, вплив особистості мовця на співрозмовника полягає не у витісненні останнього, а у збудженні його до нової плідної діяльності. Викладач має дбати про культуру мовлення, головними комунікативними ознаками якого є : правильність, змістовність, логічність, багатство, точність, виразність, доречність і доцільність [4, с. 228];

фонетичні бар'єри – це перешкоди, що виникають через порушення норм вимови, наголошування, занадто швидке мовлення, надмірно високу або низьку тональність;

стилістичні бар'єри виникають через невідповідність стилю повідомлення спілкувальній ситуації ;

інформаційні бар'єри виникають через те, що здобувачів надмірно перевантажують інформацією, яку вони не завжди повністю засвоюють. Це зумовлює нерозуміння завдань, які ставить викладач, нерозуміння пріоритетів. Цей тип бар'єру репрезентує себе тоді, коли здобувачі намагаються засвоїти велику кількість інформації, відомостей, що зумовлює «інформаційне перевантаження»;

бар'єр невпевненості у своїх уміннях і навичках. Зумовлений він потребою виконувати в ігровій формі певну роль, дію, демонструвати власні можливості, у яких здобувач має сумнів.

Причини комунікативних бар'єрів є складними і багатовимірними. Умовно можна виокремити такі чинники, що створюють бар'єри в комунікації :

- особистісні риси та емоційні стани: кожна людина має унікальний набір рис характеру, що впливають на стиль спілкування. Наприклад, інтроверти часто уникають публічних виступів, а емоційні особи не стримують емоцій, що впливає на їхні вміння слухати або вести конструктивну бесіду;
- комунікативна професійно орієнтована компетенція – це вміння уважно слухати, контролювати емоції, послуговуватися усім багатством словникового запасу, вміло використовувати невербальні засоби спілкування, володіти сумою знань про національну своєрідність суспільства [3, с. 19]. Відсутність цих навичок зумовлює те, що здобувачі не розуміють або неправильно тлумачать повідомлення, що й створює бар'єри під час комунікацій;
- недоліки організаційної культури освітнього процесу. Якщо відсутні чіткі правила спілкування в аудиторії чи онлайн і немає підтримки викладача, здобувачі стикаються з невизначеністю. Наприклад, немає чіткої прозорості політики зворотнього зв'язку, здобувачі можуть боятися висловлювати думки, уникаючи критики.

Ускладнюють спілкування попередження, обіцянки негативних наслідків, накази, безапеляційні розпорядження, команди («Повтори ще», «Розповідай голосніше», «Розповідай повільніше», «Тебе зовсім не чути»); апелювання до обов'язків («Ти повинен», «Ти не маєш права»); упереджений діагноз мотивів поведінки («У тебе немає бажання вчитися», заспокоєння запереченням («Усе мине, усе колись закінчується, тому не варто хвилюватися»)).

Професійні бар'єри можуть виникати через специфічну термінологію, яка є незрозумілою для здобувачів. Тому, якщо є слова-відповідники, створені на українськомовному ґрунті, бажано послуговуватися ними, а не запозиченими з інших мов.

Розуміння причин комунікативних бар'єрів дає змогу ефективніше долати їх і створювати комфортне освітнє середовище, де і викладач і здобувачі вільно спілкуються, обмінюючись думками, що є запорукою інноваційності й ефективної взаємодії.

Наявність комунікативних бар'єрів у спілкуванні породжує потребу подолання їх, щоб створити відкрите і доброзичливе середовище для комунікації. Є різні шляхи подолання комунікативних бар'єрів, зокрема :

-розвиток комунікативних навичок. Здобувачам можна запропонувати тренінги, які допоможуть їм розвинути навички активного слухання, конструктивного діалогу, уміння правильно формулювати повідомлення. Це сприяє значній відкритості до думок колег і підвищує ефективність спілкування. У групах, де є іноземні здобувачі, доцільно проводити міжкультурні тренінги, позаяк вони допоможуть здобувачам зрозуміти особливості інших культур і уникати непорозумінь, а також покращити взаємодію між представниками різних країн під час виконання, наприклад, проєктного завдання;

-упровадження сучасних технологій для спілкування. Можна використовувати спеціалізовані комунікаційні платформи, такі як Teams, Zoom, Slack, Meet, які мінімізують фізичні бар'єри. Ці платформи дають змогу швидко обмінюватися інформацією, проводити відеоконференції і легко координувати роботу віддалених здобувачів;

-налагодження зворотнього зв'язку. Відкрита система такого зв'язку, де здобувачі можуть висловлювати свою думку, обговорювати проблеми й отримувати підтримку від викладача, значно покращує комунікаційний клімат в освітньому середовищі.

У сучасному глобалізованому освітньому професійному спілкуванні комунікативні бар'єри є серйозною проблемою, що впливає на ефективність взаємодії між викладачем та здобувачами, на результативність освітнього процесу, на якість обміну інформацією. Для подолання комунікативних бар'єрів важливо впроваджувати в освітній процес цілеспрямовані стратегії.

Отже, усвідомлення та подолання комунікативних бар'єрів в освітньому професійному спілкуванні є дуже важливим для успішного функціонування вищого закладу освіти. Це забезпечить підвищення загальної якості освіти, а також формування комунікативних умінь, навичок і досягнення поставлених мет.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 342с.
2. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256с.
3. Шевчук С. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Київ : Алерта, 2023. 536с.
4. Шевчук С. Українська мова для державних службовців : навч. посіб. Київ : Алерта, 2023. 528с.

ЕТИКЕТ У ВЗАЄМИНАХ З ІНОЗЕМЦЯМИ

Спілкування із зарубіжними партнерами має певні особливості, в основі яких лежать культурологічні чинники. Щоб зрозуміти специфіку спілкування із зарубіжними партнерами, потрібно враховувати традиції та норми, правила, на яких базуються стосунки між людьми, зокрема, ділові. Якщо з партнером з бізнесу, який презентує іншу країну, доведеться працювати значний час, то необхідно детальніше ознайомитися з місцевим етикетом.

У світовій практиці вироблено спільні підходи до ділових контактів з іноземцями.

По-перше, слід зважати на те, що люди виростають в умовах різних національних культур.

По-друге, деяка відчуженість від культури інших народів з ідеологічних причин зумовила досить низький рівень загальної культури значної частини людей. Ідеться про необхідність вивчення особливостей ділового спілкування, зумовлених традиціями національних культур країн.

Особливості усного спілкування виявляються в таких основних ситуаціях: знайомство, вітання, вручення візитівок, створення іміджу, обмін подарунками тощо.

Як відомо, існують загальноприйняті норми представлення під час знайомства: чоловіка рекомендують жінці, молодших за віком – старшим, а гостей – господарю. Загальним для всіх є правило обов'язково дивитись в очі під час знайомства та посміхатися. Прийнято офіційне звертання, наприклад: «пані Лінда Джексон» або «пане Дасон Фішер». Іноді можна вживати таку форму:

«мадам», «месье», «містер», «місіс» (для заміжньої жінки) та «міс» (для незаміжньої).

Під час вітання послідовність зберігається така сама, як і у ситуації знайомства. Як правило, під час зустрічі зі знайомим на вулиці, чоловік за три кроки до нього має трохи підняти капелюха та вклонитись. Якщо руки зайняті, це може бути уклін і посмішка-вибачення. На таке вітання жінка також відповідає легким нахилом голови та посмішкою для близьких. Звичайно, жінка не знімає головного убору, а чоловіки обов'язково виймають сигарету з рота, а руки – з кишень. Цілування руки виявляє особливе шанування та повагу. Здійснюється лише щодо заміжніх жінок та близьких родичів і переважно у приміщеннях. У Німеччині та Австрії така форма вітання мало поширена, у Польщі навпаки.

Особливості спілкування з представниками Франції

У цій країні не прийнято відкрито виявляти свою незгоду. Для досягнення успіху потрібно використати всю свою чарівність. Під час ділового знайомства необхідно подати свою візитівку. У цій країні надають великого значення освіті, тому на картці бажано вказати, де було отримано вищу освіту. У Франції іноді ділові зустрічі відбуваються за обідом. Французи до питання, що їх цікавить, завжди підходять поступово, люблять поговорити спочатку на різні нейтральні теми.

Особливості спілкування з представниками Італії

В Італії бізнесмени відрізняються особливою стриманістю і манірністю. Ділові кола в цій країні дуже консервативні і їхні представники одягаються з дотриманням суворого дрескоду. Прибувши на зустріч з італійськими підприємцями, потрібно спочатку представитися, називаючи лише прізвище, потім потиснути один одному руки.

Особливості спілкування з представниками Японії

У Японії бізнесмени не люблять говорити про свій бізнес по телефону, а також через листи. Японці дуже пунктуальні. Не слід спізнюватися на ділові зустрічі – це буде сприйнято японською партнерами як неповага. Під час

перемовин японці завжди уважно вислухають співрозмовника, ніколи не перебивають його і не роблять зауважень.

Особливості спілкування з представниками Великобританії

Англіїці велику увагу приділяють краватці. За цією деталлю одягу вони визначають соціальний стан і добробут підприємця. Говорити з англійцем про справи після закінчення робочого дня – ознака поганого смаку. Перемовини найкраще починати розмовою про погоду, спорт тощо. За столом не дозволяються окремі розмови. Усі слухають того, хто говорить.

Особливості спілкування з представниками Греції

У Греції не прийнято говорити про політику. У листуванні з грецькими бізнесменами варто уникати довгих ділових листів. Тому під час налагодження ділових контактів із грецькими фірмами необхідно складати всі документи таким чином, щоб тексти були короткими і точними.

Національна специфіка, манера ділового спілкування різних країн залишаються важливими елементами міжнародного спілкування. Тому так важливо про них знати, навіть якщо ділові перемовини й зустрічі відбуваються на території власної країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гах Й. М. Етика ділового спілкування: Навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 160 с.
2. Гриценко Т. Б., Гриценко С.П., Іщенко Т.Д., Мелишчук Т.Ф., Чуприк Н.В., Анохіна Л.П. Етика ділового спілкування: / за редакцією Т.Б. Гриценко, Т.Д. Іщенко, Т.Ф. Мельничук / Навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
3. Задорожний Е. М., Задорожний С. Є. Робота секретаря-референта в іноземних і спільних фірмах. К., 1994.
4. Зусін В. Я. Етика та етикет ділового спілкування: Навч. посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. К.: Центр навч. літератури, 2005. 224 с.
5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч. посібник. К.: Знання, 2006. 291 с.

**СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ОБСТАВИННИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ У МОВІ
ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ**

У статті розглянуто семантику функціонування обставинних детермінантів в офіційно-діловому дискурсі української мови. Особливу увагу приділено визначенню функцій і семантичного навантаження обставинних детермінантів у структурі офіційно-ділових текстів. На основі аналізу документів і прикладів з офіційно-ділового мовлення проілюстровано специфіку вживання детермінантів місця, часу, мети, умови та інших. Результати дослідження демонструють, як за допомогою обставинних детермінантів досягається точність, логічність та структурна цілісність текстів офіційно-ділового стилю.

Офіційно-діловий стиль української мови має низку особливостей, що сприяють досягненню максимальної точності, стислості та зрозумілості тексту, необхідної для ефективної комунікації в офіційній сфері. Однією з основних граматичних категорій, що забезпечує структурну впорядкованість і семантичну чіткість офіційних текстів, є обставинні детермінанти, які уточнюють різні аспекти змісту висловлювання [3, с. 34]. Обставинні детермінанти визначають місце, час, причину, мету та інші характеристики дії або стану, надаючи тексту більшої логічності та інформативності [1, с. 58].

*Семантичний аспект обставинних детермінантів
в офіційно-діловому дискурсі*

Семантичне використання обставинних детермінантів є важливим для досягнення однозначності, чіткості та логічності в офіційно-ділових документах.

Розглянемо детальніше специфіку кожної групи детермінантів і наведемо приклади їхнього функціонування.

Детермінанти місця та їхня семантика

Обставини місця часто вживають в офіційно-ділових текстах для уточнення географічних меж, розташування об'єктів чи місця виконання дій. Наприклад, у фразі *“Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України, що розташоване в Києві...”* (Наказ МОН України № 1/9-234), використання обставинного детермінанта *“в Києві”* конкретизує місце розташування установи.

Обставини місця уточнюють територіальні межі виконання дій, важливі для юридичних документів і адміністративних наказів. Наприклад, у реченні *“Реконструкція буде проведена на території парку «Дружба» у місті Харкові”* вираз *“у місті Харкові”* точно визначає географічну прив'язку, що дозволяє уникнути непорозумінь щодо місця реалізації проєкту.

Інший приклад: *“Дія цього положення поширюється на всі підрозділи, розташовані на території Вінницької області”*. Обставинний детермінант *“на території Вінницької області”* окреслює адміністративні межі впливу документа, що є критично важливим для дотримання юридичних і організаційних норм.

Детермінанти часу як засіб контролю і послідовності

Часові обставинні детермінанти забезпечують хронологічну впорядкованість подій. Наприклад, у реченні *“Підсумкове засідання відбудеться 10 листопада 2023 року”* детермінант *“10 листопада 2023 року”* точно вказує на час, зумовлюючи однозначне розуміння дати події [2, с. 115].

Детермінанти часу чітко визначають строки або періодичність виконання певних дій. Наприклад, у реченні *“Звіту про виконану роботу подають щоквартально, до 10 числа місяця, наступного за звітним кварталом”* детермінант *“щоквартально, до 10 числа”* встановлює точну періодичність подання звітності, що є обов'язковою умовою для дотримання термінів.

Також у наказах і розпорядженнях часто є детермінанти, що уточнюють час виконання дії: *“Реєстрацію договорів здійснювати в період з 01 по 15 березня*

кожного року”. Така обставина часу задає часові рамки для виконання певної дії, дозволяючи чітко організувати адміністративний процес і уникати затримок.

Детермінанти мети як засіб формування цілеспрямованості

Мета як вид обставини використовується для висловлення цілей виконання дій. Наприклад, у тексті *“З метою підвищення кваліфікації працівників проводять щорічні тренінги”* обставинний детермінант *“з метою підвищення кваліфікації працівників”* чітко вказує на мету заходу [3, с. 38].

Обставини мети визначають мотиви та завдання, які стоять за певною дією, що допомагає сформуванню обґрунтованості та цілеспрямованості документа. Наприклад, у фразі *“З метою підвищення рівня безпеки на робочих місцях необхідно провести перевірку обладнання”* обставинний детермінант *“з метою підвищення рівня безпеки”* вказує на конкретну мету дії, що підкреслює важливість забезпечення безпеки та обґрунтовує необхідність перевірки.

Ще один приклад: *“Для забезпечення своєчасного надходження матеріалів рекомендовано скласти план постачання на наступний місяць”*. Тут детермінант *“для забезпечення своєчасного надходження матеріалів”* акцентує увагу на меті складання плану, що надає дії логічного сенсу та обґрунтування в рамках офіційно-ділового дискурсу.

Умовні детермінанти як механізм визначення залежностей

Детермінанти умови використовують для встановлення специфічних обставин, за яких виконують дію. Наприклад, у реченні *“За умови своєчасної оплати буде здійснено відправку товару”* фраза *“за умови своєчасної оплати”* уточнює умови виконання дії, підкреслюючи необхідність дотримання домовленості для досягнення результату [1, с. 62].

Умовні обставинні детермінанти вводять в текст положення, які повинні бути виконані для досягнення певного результату, що особливо важливо для контрактів, договорів та угод. Наприклад, у реченні *“Згідно з умовами договору, постачання товарів здійснюватиметься за умови 100% попередньої оплати”* вираз *“за умови 100% попередньої оплати”* вказує на обов'язкову умову для виконання зобов'язань, чітко визначаючи залежність між дією та її умовою.

Інший приклад: *“Проект буде реалізовано за умови схвалення бюджету на сесії міської ради”*. У цьому випадку обставина *“за умови схвалення бюджету”* визначає критичну умову для реалізації проєкту, тим самим забезпечуючи його легітимність і прозорість в адміністративному процесі.

Завдяки таким обставинним детермінантам документи набувають необхідної точності та визначеності, що сприяє ефективному досягненню цілей у межах офіційного спілкування.

Обставинні детермінанти в офіційно-діловому дискурсі відіграють роль уточнюючих компонентів, що конкретизують умови виконання дій або надають додаткову інформацію про події. Тож семантика обставинних детермінантів охоплює такі основні групи, як детермінанти місця, часу, причини, мети, способу, умови та порівняння [2, с. 112].

*Функціональна роль обставинних детермінантів
в офіційно-діловому дискурсі*

Функціональна роль обставинних детермінантів у офіційно-діловому дискурсі полягає в підвищенні логічної чіткості та смислової насиченості тексту. Завдяки їм досягається зручне структурування інформації, що сприяє більш точному та однозначному сприйняттю змісту.

Важливо відзначити, що використання обставинних детермінантів також забезпечує дотримання формальних норм стилю, властивих офіційно-діловому мовленню. Наприклад, в офіційних наказах, інструкціях та розпорядженнях їх застосування дозволяє уникнути двозначності, що є критичним для комунікації у сфері права та управління.

У результаті дослідження можна зробити висновок, що обставинні детермінанти в офіційно-діловому дискурсі відіграють ключову роль у забезпеченні точності та ясності переданої інформації. Семантичне наповнення детермінантів місця, часу, мети, умови та інших типів сприяє досягненню стилістичних вимог, що ставляться до офіційно-ділового мовлення. Вживання обставинних детермінантів дозволяє підвищити інформативність тексту, сприяти чіткому формулюванню вимог та уникнути можливих непорозумінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецький І. О. Українська мова : навч. посіб. / І.О. Білецький. Київ : Либідь, 2009. 488 с.
2. Іващенко В. А. Мова професійного спілкування : теорія і практика / В. А. Іващенко. Київ : Вища школа, 2011. 335 с.
3. Слинько І. М. Сучасна українська літературна мова : синтаксис / І. М. Слинько. Київ : Наук. думка, 2005. 348 с.

Оксана Гаврилюк

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Маргарита Самойлюк

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

**МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ
В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ НА УКРАЇНСЬКУ: ДОСВІД УЧАСНИКІВ
ПРОЄКТУ «ЄДИНІ»**

Мовна свідомість людини постійно зазнає впливу різноманітних лінгвальних та екстралінгвальних чинників, що позначаються на поведінці особистості в соціумі, її внутрішній та міжкультурній комунікації. Зміни в мовній свідомості відображаються в індивідуальних та колективних переконаннях, способі сприйняття світу та взаємодії з навколишнім середовищем.

Соціолінгвістичні проблеми не раз ставали об'єктом наукових досліджень і теоретично обґрунтовані в працях Білоконенко Л.А., Залізник Г.М., Макарець Ю.С., Масенко Л.Т., Мацюк Г. П., Редька Є.О., Рудакової Т.М., Салогубової О.Є., Цар І.В. та інших авторів. У контексті зазначеного дослідження важливими є студії українських дослідників Белея Л., Бікової Н.М., Ровняка О. та ін.

Мета наукової розвідки – визначити мову як чинник формування світогляду людини та дослідити мотиви і чинники зміни мовної свідомості й поведінки українців в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну через досвід учасників проєкту «Єдині».

У Словнику української мови в 11 томах поняття «мова» витлумачено як “здатність людини говорити, висловлювати свої думки” [8, с. 768], проте в Словнику термінів міжкультурної комунікації це поняття подано ширше – “мова

– найважливіший засіб людського спілкування; система конвенціоналізованих мовних знаків, які служать засобом комунікації членів певної національної лінгвокультурної спільноти. Мова реалізується у двох субстанціональних виявах: усному й писемному, до котрих звертаються залежно від умов спілкування” [2, с. 107].

Варто зазначити, що одне з найважливіших понять міжкультурної комунікації, соціолінгвістики, етнолінгвістики, лінгвокультурології – це поняття «рідна мова», значення якого вчені пояснюють по-різному. Рідну мову визначають як *мову нації*, яка є спільною ознакою для громадян і поєднана з їхньою національною ідентичністю; *мову предків*, що пов’язує людину з її етносом, оскільки цією ж мовою послуговувалися попередні покоління, що символізує зв’язок із минулим і духовним світом. Також рідну мову розглядають як *першу мову*, яку людина засвоїла з дитинства під час процесів соціалізації та акультурації. Найчастіше рідну мову розглядають як *материнську мову*, яку дитина засвоїла в процесі біологічного відчуження від матері та переходу до соціального спілкування з нею та іншими людьми, які оточують. Рідну мову визначають як ключову ознаку етнічної та національної приналежності людини, що вказує на мову не лише як засіб комунікації, а як важливий елемент самоідентифікації. А також рідна мова є *функціонально першою*, оскільки нею легше, простіше та швидше мислити. Людина знає її на високому рівні. Ця мова є основною для вираження емоцій, ідей, думок, переживань тощо. За умови, коли вище зазначені ознаки збігаються, мова, якою послуговується людина, безперечно, є рідною. Однак у всіх інших випадках визначення рідної мови є складним і варто вирішувати це на індивідуальному рівні, враховуючи унікальний життєвий досвід кожного [2, с. 114].

Відомо, що “мовна ситуація – соціолінгвістичне поняття; сукупність форм існування (а також стилів) однієї мови або сукупності мов у їх територіальних і соціальних стосунках і функціональній взаємодії в межах певних географічних регіонів або адміністративно-політичних утворень. Ситуація мовна може суттєво впливати на міжкультурну комунікацію, формування моно- чи

полілінгвокультурної ситуації” [2, с. 156]. В. Брицин визначив мовну ситуацію як “притаманний суспільству спосіб задоволення комунікативних потреб за допомогою однієї чи кількох мов” [10, с. 332].

Мова як чинник формування світогляду людини не лише відтворює бачення світу, але й активно впливає на нього. За визначенням в Словнику української мови, світогляд – це “система поглядів на життя, природу і суспільство” [9, с. 96]. “Мова ж – відкрита система, так само світ відкритий людині, а тому, розширюючи коло своєї мови, людина розширює обрій бачення дійсності” [6, с. 55]. Коли людина вивчає та використовує різні мови, вона не тільки покращує свої лінгвістичні знання, а й відчуває, що її сприйняття дійсності стає більш різнобічним. Це дозволяє людині отримати нові точки зору й розуміння різних культур та традицій.

Лизанчук В. В. указує на важливість повернення кожного українця до коріння свого народу, до його культурного спадку та духовності. Він наголошує, що для успадкування національних цінностей і менталітету необхідно виховувати дітей рідною мовою, оскільки вона функціонує не лише як засіб комунікації, а й носій культурних цінностей та ідентичності. “Не можна виховати повноцінного поляка англійською мовою, так само й духовно багатого українського патріота – мовою російською” [1, с. 124; 5, с. 227–228]. Рідна мова впливає на формування поглядів, ставлення до інших людей. Вона є невід’ємною складовою культурного самовизначення народу і відображає досвід попередніх поколінь, збагачуючи спільний світогляд нації.

Мова необхідна не лише як засіб спілкування, але й для фіксації соціальних уявлень та стереотипів про людину, її ролі в суспільстві та способів поведінки. “Відповідно, з’являються стійкі мікро- і макротексти як явища культури” [11, с. 17]. Це можна спостерігати у використанні ідіом, прислів’їв, приказок та фразеологізмів, які відображають культурні цінності та норми. Ці мовні конструкції можуть “виконувати роль еталонів, стереотипів культурно-національного світогляду або вказувати на їх символічний характер, і в цій якості вони є ніби мовними експонентами (носіями) культурних знаків” [6, с. 55].

Важливо, що через доступні різноманітні джерела інформації, такі як телебачення, радіо, газети, інтернет та інші, кожен українець має можливість бути в курсі всіх важливих подій, які відбуваються у світі та в Україні. Ця інформація відіграє значну роль у формуванні “цінностей, світоглядних орієнтацій, уявлень про належну поведінку і спосіб мислення взагалі”. Вплив медіа виявляється не лише через зміст передач, але й через їхню мову, стиль та емоційний підтекст. Ці аспекти особливо важливі в контексті формування світогляду та культурних установок суспільства [6, с. 57; 7, с. 45-49].

Мову можна розглядати як ключовий елемент пізнання та осмислення світу, оскільки вона впливає на спосіб, яким ми сприймаємо й розуміємо навколишню дійсність. Когнітивна функція мови відіграє важливу роль у формуванні мовної картини світу людини, яка може значно відрізнитися в різних культурах та етносах. “Народ створює свою мову як знаряддя людської діяльності”, активно впливає на її розвиток. Через творчість та філософські роздуми народ збагачує мову новими виразами та конструкціями, які відображають його еволюцію та сприйняття світу. Такий взаємозв'язок уможливорює народу втілювати свої унікальні переконання та цінності в мові, що значно зміцнює його ідентичність та культурну спадщину. Варто наголосити на тому, що мова є виявом діяльності духу, оскільки саме через активність духу людина творить і розвиває свою мову. Отже, мова і дух народу взаємопов'язані та взаємовпливають одне на одного, відображаючи внутрішній світ індивіда та спільноти [4, с. 43].

У процесі формування національної ідентичності значну увагу приділяють мовній самоідентифікації кожної особистості, оскільки мова “стає чинником консолідації суспільства та двигуном розбудови сильної, демократичної та незалежної країни”. Вона є інструментом, за допомогою якого суспільство захищає свої інтереси, зберігає свою історію та традиції. Відсутність національної мови стає серйозною перешкодою на шляху до формування національної ідентичності, адже це обмежує здатність народу відчувати себе частиною спільної культурної та історичної спадщини [6, с. 54].

Відомо, що сьогодні на тимчасово окупованих територіях України діють заборони, дотримання яких контролюють озброєні військові Російської Федерації, на підтримку та вивчення будь-чого, пов'язаного з Україною. Натомість окупанти пропагують важливість знання російської мови, історії та культури. Оскільки в дорослих громадян України вже сформований світогляд, то вони можуть чинити опір загарбницьким діям окупантів і зберігати власну проукраїнську позицію. Особливо вразливою групою населення є діти, оскільки в них не розвинуте критичне мислення і поки немає усталеної світоглядної позиції, що робить їх схильними до впливу та насадження проросійської ідеології. Теперішній вплив з боку Російської Федерації на маленьких українців забезпечить в майбутньому покоління тих дорослих, які матимуть неоднозначні та нестійкі світоглядні й політичні погляди, що буде вигідним для Кремля, який зможе скористатися цим та продовжити свої терористичні дії, знаючи, що зможе уникнути потужного опору. Тому українці, що виїхали з тимчасово окупованих регіонів, прагнуть перейти з російської, якою вони послуговувалися до вторгнення, на українську.

Перехід з однієї мови на іншу – це лінгвістичний феномен перемикування коду, тобто зміна під час спілкування однієї мови на іншу залежно від ситуації, у якій відбувається взаємодія осіб.

Попри те, що “проблема перемикування коду була в полі досліджень соціо- та психолінгвістики, універсального визначення цього терміна досі немає. Більшість лінгвістів дотримуються загального розуміння як будь-якого змінного використання мовцем одиниць двох або більше мов у межах одного комунікативного акту, визнають, що процес залежить від певних лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників (сфери спілкування, мови адресата, особистісних установок і мотивів тощо), має динамічний характер та маркує взаємодію кількох мовних систем. Тож, з одного боку, білінгвізм (полімовність) співвідносять із достатнім рівнем володіння двома (чи більше мовами), усвідомленням світоглядних систем носіїв різних мов, з іншого – передбачають,

що будь-який успішний контакт із використанням різних мов є актом, де людина має хоча б елементарні знання мови співбесідника” [3, с. 30].

Перемикання коду з російської на українську має свою специфіку. Це складне явище, яке відображає культурні, соціальні та психологічні аспекти спілкування. Дослідження цього явища дозволить краще зрозуміти мовну поведінку та комунікаційні процеси в білінгвальних спільнотах.

З метою допомоги громадянам України в переході на українську мову та досконалому оволодінні нею, надання психологічної та освітньої підтримки в 2022 році розпочав свою діяльність проєкт “Єдині”. Команда й до сьогодні організовує розмовні клуби в Україні та за її межами, розвиває основний курс з переходу на українську та граматичний курс. Проаналізувавши досвід багатьох учасників, волонтери проєкту мають змогу фіксувати мовні зміни в суспільстві, адже понад 400 тисяч українців було залучено до проєкту.

За результатами добровільного анкетування учасників проєкту «Єдині» визначено причини мовного протистояння в Україні, яке є наслідком пропаганди, широкомасштабної інформаційної війни, різних політичних та культурних поглядів. Також покласифіковано мотиви і чинники зміни мовної свідомості й поведінки в умовах війни, зокрема внутрішні мотиви і чинники виявлено в громадян, які висловлюють глибоке внутрішнє бажання спілкуватися українською, що базується на гордості за Україну, розумінні важливості державної мови не тільки як засобу спілкування, а й елемента національної ідентичності, який сприяє збереженню та розвитку української культурної спадщини. Зовнішньо-внутрішні мотиви і чинники на позитивному підґрунті виявлено в тих, хто перейшов у спілкуванні з російської на українську мову завдяки сприятливому впливу оточення, що мотивує, зростанню інтересу до українськомовних пісень, ігор тощо. До зовнішньо-внутрішніх мотивів і чинників на негативному підґрунті належать злочинні дії військових Російської Федерації на території України, що викликало небажання спілкуватися російською та асоціювання себе з окупантами за мовною ознакою. Зовнішні

мотиви та чинники є прагматичними, оскільки вивчення мови є необхідністю для отримання роботи та зарплатні.

Отже, українська мова відіграє важливу роль у формуванні світогляду людей, що виявляється у виробленні проукраїнських поглядів та зміцненні опору злочинній владі окупантів. Російські військові намагаються заборонити та викоринити державну мову України, оскільки розглядають її як небезпеку, загрозу. Протизаконне насильне насадження російської мови, історії та культури впливають на громадян України, зокрема на найвразливішу частину суспільства – дітей. Окупанти прагнуть впровадити власну проросійську ідеологію, спрямовуючи зусилля на формування проросійського суспільства, яким буде легко маніпулювати, керувати та використовувати у власних цілях.

Українська мова як засіб спілкування стає важливим елементом національної ідентичності, сприяючи збереженню та розвитку української культурної спадщини. Вивчення мови сприяє не лише передачі з покоління в покоління знань та традицій, а й розумінню свого коріння та власне місце в історії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балабкіна І. Державна мова як засіб формування національної свідомості українського суспільства. Підприємство, господарство і право. 2016. № 3. С. 124.
2. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Львів: Нац. ун-т ім. І. Франка; Київ : Довіра, 2007. 107–156 с.
3. Білоконенко Л.А. Перемикання кодів в умовах становлення професійної лінгвістичної компетенції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. 2018. № 37. Том 3. С. 30–33.
4. Капітан Н. О. Мова як засіб формування культури особистості : функціональний аспект. Зб. наук. праць. 2016. Випуск LXXIV. Т. 2. С. 43.
5. Лизанчук В. В. Мовні аспекти в українському державотворенні. Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи : матеріали науково-практичної конференції (м. Львів, 22 листопада 2001 р.). Львів : ЛФ УАДУ, 2001. Ч. 2. 227–228 с.

6. Салогубова О. Є. Мова в світоглядних орієнтаціях українців. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2009. Вип. 38. С. 54–57.
7. Семигінівська Т. Г. Вплив глобалізації на мову як аспект культури суспільства. Вісник СумДУ. Серія філологія. 2007. № 1. С. 45–49.
8. Словник української мови : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 4 : І–М / ред. А. А. Бурячок, П. П. Доценко. Київ : Наукова думка, 1973. 768 с.
9. Словник української мови : в 11 т. / ред. колег. І. К. Білодід (голова) та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 9 : С / ред. І. С. Назарова, О. П. Петровська, Л. Г. Скрипник, Л. А. Юрчук. Київ : Наукова думка, 1978. 77–854 с.
10. Українська мова : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол. : В. М. Русанівський [та ін.]. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 332 с.
11. Фішман Дж. Не кидайте свою мову напризволяще: Приховані статусні наміри в корпуснопланувальній мовній політиці / переклад з англ. О. Гурц. Київ : Вид-во “К.І.С.”, 2009. С. 17–82.

АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Англiцизми – рiзновид мовних запозичень: слова, їхнi окреми значення, вислови тощо, якi запозиченi чи перекладенi з англiйської мови, також утворенi за їх зразком. Тобто англiцизми, це слова, якi прорвали греблю нашої мови з огляду на глобалiзацiю чи iнтернацiоналiзацiю свiту. А основна причина - це утверджена невiра української мовної спiльноти у свої творчiй можливостi та небажання чинити спротив англiцизмам.

Причиною проникнення англiцизмiв є кiлька чинникiв. Першим з яких є економiчний, бо найбільше запозичень стосуються економiчної царини. Яскравий приклад цього поняття торговельний агент, яке конкретизують запозиченнями: брокер, маклер – посередник; дилер – торговець; дистриб'ютор – розподiлювач; рiелтор – торговець нерухомого майна; трейдер – гуртовий торговець, гуртовик, спекулянт. Можливо, тому в такому занепадi наша економiка [3, 61 с.].

А от основними причинами популяризацiї англiйської мови є:

1) формування в суспiльнiй думцi погляду на англiйську мову як на мову прогресу;

2) створення протягом трьох столiть комфортних лiнгвiстичних умов, якi, сприяли запозиченню англiйських слiв [2, 27 с.].

Експансiї англiцизмiв сьогодні сприяють й iншi чинники:

1) бажання авторiв звучати «модно», вiдчувати належнiсть до американської масової культури. “ Надмiрне та необгрунтоване використання iншомовних слiв як вияв моди, мовного снобiзму, коли iноземна мова-еталон i вiдповiдна культура цiнуються вище за рiдну мову i культуру”;

2) машинний або неякісний переклад;

3) незнання рідної мови;

4) мовна економія (наприклад, шопер замість сумка для закупів, чи фідбек замість зворотній зв'язок або відгук) [1, 31 с.].

Отже, англiцизми заповнили сучасний простiр. Тут є свої плюси та мiнуси, але все ж, на мою думку, бiльше мiнусiв, запитаєте чому. Не вiдкидаючи виправданої потреби в запозиченнi англiйської лексики, про це свiдчать вмотивованi групи англiцизмiв, наприклад: бiзнес, чек, комфорт, футбол, спорт тощо, природно застерегтися вiд цiлковитого схилання перед усiм англо-американським. Вплив англiцизмiв на сучаснi мови i нашу може стати фатальним: наші автентичнi слова, стають iсторизмами та архаїзмами, а так званi сленги популяризуємо. У цьому дуже великий мiнус, бо ми втрачаємо не лише особливiсть мови, а й власну iдентичнiсть [3, 63 с.].

Мовознавцi наголошують, що запозичення слiв з iноземних мов – це природний процес, який збагачує лексичний запас певної мови та дозволяє точнiше описувати свiт. Проблема виникає тодi, коли ми зловживаємо запозиченнями, що у випадку з англiйською мовою є досить поширеним явищем. Перш нiж вжити англiцизм, варто подумати, чи дiйсно вiн потрібен та, головне, чи зрозумiлий вiн аудиторiї.

Хто б що не говорив, але я буду прихильником власної думки, що українська мова, недаремно визнана наймелодiйнiшою мовою свiту. Ми сучасне поколiння, яке повинно актуалiзувати не тiльки певнi слова, а мусить вiдстоювати власну iдентичнiсть i самобутнiсть нашої мови з усiма дiалектами, зменшено-пестливими словами, iсторизмами i навiть трiшки архаїзмами. Це важливо, бо як нам всiм вiдомо «Нацiї вмирають не вiд iнфаркту, спочатку їм вiдбирає мову», нехай слова Лiни Костенко карбуються в наших серцях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багрій Г. Компаративний аналіз вживання англомовних запозичень у сучасних засобах масової інформації. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2014. Вип. 20. С. 29–33.
2. Гудима Г. Б. Англомовні запозичення в сучасній українській мові / Гудима Г. Б., Слодиницька Ю. Р. // Молодий вчений. 2021. № 6 (94). С. 26–29.
3. Молоткіна Ю. О. Функціонування медіа-лексики іншомовного походження в сучасних українських інтернет-виданнях. Society. Document. Communication. 2018. № 5. С. 57–70.

Алла Воронезцева

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, м. Одеса

Наталія Глушкова

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, м. Одеса

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ

У сучасних умовах військового стану, в умовах боротьби за суверенітет і державну цілісність України, на фоні воєнних подій та міграційних процесів, важливим залишається єднання українського суспільства, підтримка морального духу у прагненні до Перемоги. Актуальним здається це питання в умовах багатонаціонального складу населення півдня України, зокрема Одеської області.

Адже саме тут, в міжріччі Дністра і Дунаю, найбільш багатонаціональний склад населення. За даними Всеукраїнського перепису станом на 2001 рік національний склад цього регіону розподілявся таким чином: українці – 35,8%; болгари – 24,8%; молдавани – 15,2%, гагаузи – 4,6% та інші етнічні групи. Державна мовна політика України забезпечує «вільний розвиток, використання і захист... мов національних меншин». Це право закріплено в ст. 10 Основного Закону України. Але саме українська мова була і залишається об'єднуючим фактором в культурному та суспільному розвитку регіону. Як стверджував видатний український вчений, мовознавець, громадський і культурний діяч Іван Огієнко, «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб...». Отже, мова здатна ідентифікувати навіть різних за походженням людей як єдину націю.

Культурно-історичні традиції півдня України склалися таким чином, що українська мова протягом століть розвивалась у взаємовпливах з мовами інших народів, які опинились на наших територіях в різні історичні періоди. Однією з найбільших етнічних груп є болгарська спільнота. Тільки на території Одеської області налічується більше 150 тисяч етнічних болгар, і саме для Одещини характерне їх компактне проживання. Болгарам вдалося зберегти свою культуру, традиції, побут, мову. Протягом століть українська і болгарська культури, зокрема мови, розвивались в процесі взаємовпливу, збагачували одна одну. Це обумовлено їх спорідненістю, спільністю походження.

Історія взаємозв'язків українського і болгарського народів має дуже давні витoki. Вона починається ще з VI століття, коли південні території сучасної України, заселені слов'янами, увійшли до складу Великого Болгарського царства, яке проіснувало до початку XI століття.

Але справжній культурний і мовний взаємовплив настає пізніше, за часів Київської Русі і прийняття Християнства, запровадження якого було б мабуть неможливим без розвитку писемності. У східнослов'янському світі саме поширення писемності передувало офіційному запровадженню Християнства.

У процесі християнізації Київської Русі зв'язки з Болгарією набули нового змісту. Джерелом культурної спільності стала просвітницька діяльність Кирила та Мефодія, яка має непересічне значення для духовного розвитку слов'янських народів. Становленню писемності у Київській Русі сприяли також твори Іоанна Екзарха Болгарського, Климента Охридського, Костянтина Преславського та ін. Найпопулярнішою на Русі була «Азбучна молитва», видатна пам'ятка староболгарської літератури.

Після запровадження християнства як державної релігії в Київській Русі утверджується кирилична система письма, якою написані всі відомі нам твори XI і наступних століть: Остромирове Євангеліє, Ізборники 1073 і 1076 років, «Слово про закон і благодать», Мстиславове Євангеліє, «Повість минулих літ» та ін.

Але доречно згадати, що Християнство в Болгарії було прийнято значно раніше, у 864–865 роках, за часів князя Бориса I, який у 886 році запросив із Великої Моравії учнів Кирила та Мефодія для подальшої релігійно-просвітницької діяльності. Більш того, у 893 році на церковному соборі в Болгарії, який був скликаний князем Борисом, вперше в історії слов'янська мова була оголошена офіційно церковною, адміністративною і літературною мовою. Це було важливим кроком на шляху до християнізації всього слов'янського світу, було своєрідним «офіційним затвердженням» діяльності солунських братів-місіонерів Кирила та Мефодія, які перекладали церковну літературу з грецької на слов'янську мову ще починаючи з 863 року, коли Кирилом була укладена абетка. Більшість дослідників вважають, що це була глаголиця. Кирилиця ж, на думку І.І. Срезневського та ін. виникла на основі грецького уставу VI–VIII століть, доповненого новими літерами для позначення фонетичних особливостей слов'янської мови.

У багатьох пам'ятках давньоруської писемності, зокрема в «Повісті минулих літ» не раз згадується про спільність походження слов'янських народів, їхніх мов: «вони одного походження, народи споріднені, однієї мови слов'янської». Пізніше, у 1672 році, цю думку літописців підтвердив київський митрополит Ф. Софонович у своїй «Хроніці з літописців стародавніх». У 1674 році в Києві виходить перша друкована хроніка «Синописис...», що також відстоює ідею спорідненості наших мов.

Мова, що прийшла в Київську Русь після прийняття християнства разом з релігійною літературою, одержала назву церковнослов'янської. В основу писемності церковнослов'янської мови, як вже зазначалось, був покладений алфавіт, створений одним із братів-місіонерів з грецького міста Солун Кирилом близько 863 року. Перекладали релігійну літературу на слов'янську мову Кирило та Мефодій завдяки тому, що досконало знали староболгарську мову, яка була розповсюджена в Болгарії як літературна ще з другої половини IX століття. Староболгарська мова була близька з давньоруською і зрозуміла у Київській Русі. Але довгий час вона залишалась мовою богослужіння і церковної

літератури. Це пояснювалося, мабуть тим, що ця мова мала складну звукову систему. Використовували її також у світській літературі, у шкільній освіті.

В історичному плані церковнослов'янська мова протягом століть була чинником, що поєднував східних і південних слов'ян. У передмові до словника «Лексикон тримовний...» 1704 року староболгарську мову називають «матір'ю» всіх мов слов'янських, невичерпним джерелом», від якого походять слов'янські мови. А відомий український мовознавець Памво Беринда в передмові до свого «Лексикону...» (тлумачного словника) писав про церковнослов'янську: «...великославна, і в мові широка», що вживалась в богослужінні «у Київській Русі, Сербії, Болгарії».

Починаючи з XIV століття в мові східних слов'ян спостерігається все більше розходжень і поступово починається самостійний розвиток української мови. До цього часу відноситься формування давньоукраїнської літературної мови, що в основі своєї була церковнослов'янською. У 1596 році з'являється перший словник давньоукраїнської мови Лаврентія Зизанія, а в 1627 році – згадуваний вже «Лексикон...» Памва Беринди. Використовувалася ця мова й у справочинстві, про що свідчать грамоти XIV–XVI ст., Литовський статут (1529, 1566, 1588 років), документи канцелярій гетьманів, архіви багатьох міст України.

Давньоукраїнською мовою в XVI столітті було надруковано у Львові нове видання «Апостола» Івана Федорова, «Пересопницьке Євангеліє», а в Острозі – унікальну «Острозьку біблію». Писалася світська література: інтермедії та інтерлюдії, сатиричні і гумористичні твори, а також літописи XVII століття. Давньоукраїнською мовою писали свої наукові праці І. Галятовський, Л. Баранович, І. Гізель, поетичні твори – Климентій Зіновієв, Іван Некрашевич, Григорій Сковорода, драми – Кониський і Довгалеви́ч, Прокопович, літописи – Грабянка, Величко.

Отже, аж до XVIII століття давньоукраїнська мова, що сформувалася на основі староболгарської, була мовою науки, художньої літератури, історичних і філософських творів, об'єктом лексикологічних досліджень. Наступна історія формування української літературної мови характеризувалася зближенням її з

живою народною мовою. Протягом XVIII-XIX століть виникла книжна літературна мова на живому народному ґрунті. Першим нею почав писати свої твори І.П. Котляревський. Завершив становлення української літературної мови геніальний поет Тарас Шевченко, який розкрив силу і красу рідного слова, підніс українську літературу до світового рівня.

Формування української мови Півдня України мало свої історичні та етнічні особливості. Переселення болгар в Причорноморські степи почалося з часів турецького завоювання наприкінці XIV століття. Але до середини XVIII століття ці переселення ще не мали масового характеру. З другої половини XVIII і в XIX столітті починається масове переселення південних слов'ян, зокрема болгар, в Північне Причорномор'я і особливо на території Подунав'я. До цього їх спонукало пригноблення збоку Османської імперії. Уже в першій половині XIX століття майже завершується заселення болгарами Бессарабії. Їх поселення з'являються в інших районах Одещини і Миколаївщини.

В результаті таких соціально-історичних подій в міжріччі Дністра й Дунаю складається неповторна етнокультурна ситуація: взаємодія культур і мов багатьох слов'янських (і не тільки слов'янських) народів. Але найбільшою з часом стає болгарська діаспора. І саме болгарам вдається в процесі культурних взаємовпливів протягом століть зберігати свої традиції, свій побут і фольклор, свою мову.

Важливу роль у просвітницькій діяльності як етнічних болгар так і самої Болгарії відіграли праці українського вченого Ю. І. Венеліна (справжнє прізвище – Гуца, 1802–1839). Він написав граматику болгарської мови, праці з болгарської історії, літератури, фольклору, етнографії («Давні і нинішні болгари...»), «Про зародження нової болгарської літератури» та ін.), водночас досліджував питання мовного і культурного взаємовпливу, історії й культури українського і болгарського народів.

Вагомий внесок у розвиток мовно-культурних зв'язків наших народів зробили вчені-мовознавці І. Срезневський, О. Бодянський, В. Григорович. У 1844–47 рр. під час подорожі до південнослов'янських країн саме Григорович

знайшов Хілендарські листки – пам'ятку слов'янської писемності XI ст. Видатний український мовознавець академік Л. А. Булаховський також займався болгарською мовою, зробив порівняльно-історичне дослідження слов'янських мов, багато його творів присвячено питанням порівняльної граматики наших споріднених мов.

У наш час мовою міжнаціонального спілкування всіх етнічних спільнот півдня Одеської області безперечно залишається українська мова. Вона є, перш за все, мовою освіти, здобуття професійних знань. Адже саме освіта в сучасних умовах євроінтеграції відкриває нові шляхи та перспективи для молоді. Тобто українська мова є рідною, а українська земля – Батьківщиною для всіх етнічних груп нашого регіону.

ЛІТЕРАТУРА

1. Глушкова Н.М. Взаємовплив української мови з етнічними мовами Подунав'я. Дунайські наукові читання: Європейській вимір і регіональний контекст. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Т. II: Філологія. Мистецтвознавство. Ізмаїл, 2015. С. 7–8.
2. Іван Огієнко. Історія української літературної мови. Київ : Наша культура і наука, 2001. 440 с.
3. Мільчев В.І. Болгарські переселенці на півдні України. 1724-1800 рр. Київ–Запоріжжя, РА «Тандем-У», 2001. 198 с.
4. Москаленко В.А. Українсько-болгарські літературні та наукові зв'язки кінця XIX – початку XX ст. Київ : Наукова думка, 1987. 214 с.
5. Чорній В.П. Юрій Венелін – будитель слов'янських народів // Проблеми слов'янознавства : збірник наукових праць / Львівський держ. ун-т ім. І. Франка. Львів : Вища школа, 1990, вип. 42.
6. URL : <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/odesa/>

ТЕНДЕНЦІЇ УНІФІКАЦІЇ СУЧАСНИХ ДОКУМЕНТІВ

Зі збільшенням кількості документованих дій та адресатів в установах зростає кількість документів, тому особливої актуальності набуває проблема вдосконалення документообігу. Вона вирішується, як правило, в двох напрямках:

1. Удосконалення технології документообігу.
2. Скорочення обсягів документообігу.

Якщо технології документообігу можна вдосконалити за допомогою корпоративних інформаційно-пошукових систем, то скорочення обсягів документообігу можливе завдяки уніфікації та стандартизації системи документаційного забезпечення, а також переходу на електронний документообіг.

У 2020 році було прийнято національний стандарт ДСТУ 4163:2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» (на заміну ДСТУ 4163-2003) спрямовані саме на уніфікацію та вдосконалення технології документообігу (набув чинності з 1 вересня 2021 року) [1; 2].

Наступним кроком в уніфікації документообігу стала заміна стандарту 2003 року стандартом 2020 року у відповідних нормативно-правових актах, які регулюють діловодство, зокрема у Правилах організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 [3]. Такі зміни було внесено наказами Міністерства юстиції України у 2022 і 2023 роках [4; 5], тим самим з 2023 року усунуто колізію щодо наявності нового стандарту і

необхідності послуговуватися його попередньою редакцією [9] та забезпечено повноцінне функціонування ДСТУ 4163:2020. Також до згаданих Правил внесено зміни для їх приведення у відповідність із законами України «Про медіа», «Про видавничу справу» (у тексті Правил слова «друковані видання» замінено словом «видання»; слова «засоби масової інформації» у всіх відмінках замінено словом «медіа») та інших нормативно-правових актів.

Новий ДСТУ 4163:2020 поширено на склад як паперових, так і електронних організаційно-розпорядчих документів.

Кількість реквізитів залишилася такою ж (32), але виключено реквізит «зображення нагород», додано реквізит «відмітка про ознайомлення з документом» та змінено порядок нумерації реквізитів.

У реквізиті «місце складення документа» закріплено відповідність найменуванню населеного пункту, наведеному у Класифікаторі об'єктів адміністративно-територіального устрою України. У випадку, коли цей реквізит передбачає зазначення «Київ», скорочення, прийняте для міста «м.», не використовується.

Наведення елементів *поштової адреси* повинно відбуватися в послідовності, визначеній постановою Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 270 [7]:

- ✓ назва вулиці;
- ✓ номер будинку;
- ✓ номер корпусу чи офісу (за потреби);
- ✓ назва населеного пункту, району, області, країна призначення, поштовий індекс.

Реквізит «дата» зазнав змін у кількох напрямках.

1. Передбачено обов'язкове датування всіх службових відміток, що вносяться до документа, зокрема:

- ✓ візи;
- ✓ резолюції;
- ✓ відмітки про засвідчення копії документа;

- ✓ відмітки про надходження документа до юридичної особи, відмітка про виконання документа;
- ✓ відмітки про ознайомлення з документом.

2. Встановлено використання нуля у позначенні дня, який має одну цифру, в текстах нормативно-правових актів, посиланнях на них, а також у документах фінансового характеру при словесно-цифровому способі вказання дат.

3. Допускається оформлення дати у зворотній послідовності (2024.09.09, тобто рік, місяць, день). Такий спосіб найчастіше використовують під час службового листування з іноземними партнерами, оскільки він відповідає міжнародній системі датування документів.

4. У різних реквізитах одного документа дату може бути оформлено як словесно-цифровим, так і цифровим способом.

5. У спільних документах (наприклад, у спільному наказі кількох міністерств) зазначають одну дату, яка відповідає даті останнього підпису.

6. Дату документа на бланку проставляють у спеціально відведеному місці. У внутрішніх службових документах, оформлених не на бланку, дату проставляють ліворуч від підпису.

7. У разі застосування інформаційних (автоматизованих) систем організації діловодства допустимо проставляти дату реєстрації документа у складі штрих-коду або QR-коду, що створюється засобами цієї системи, згідно з постановою КМУ «Деякі питання документування управлінської діяльності» від 17.01.2018 № 55 [8].

Штрих-код або QR-код стали звичними елементами документообігу. Стандартом визначено, що штрих-код проставляють у центрі нижнього поля першої сторінки документа, QR-код (21 мм × 21 мм) – у нижньому лівому куті першої сторінки документа. У разі застосування автоматизованих систем організації діловодства дозволено проставляти індекс документа у складі штрих-коду або QR-коду.

Відповідно до вимог ДСТУ 4163:2020, реквізит «підпис» повинен містити:

- ✓ найменування посади особи, яка підписує документ;

- ✓ особистий підпис (за винятком електронних документів);
- ✓ власне ім'я та прізвище (без імені по батькові); прізвище наводиться великими літерами.

У стандарті врегульовано порядок підписання документа у випадку, коли посадова особа, ім'я та прізвище якої зазначено в документі, відсутня. У цьому разі не дозволено ставити прийменник «За» чи правобічну похилу риску перед найменуванням посади цієї особи, натомість зазначають фактичну посаду, ім'я, прізвище особи, яка підписала документ (виправлення вносять машинописним або рукописним способом, якщо документ неможливо передрукувати). Слова «Виконувач обов'язків» або «В. о.» до найменування посади керівника додають лише в разі його заміщення на підставі розпорядчого документа.

Відбиток *печатки* в усіх реквізитах електронного документа, до складу яких він входить, замінюють електронною печаткою, що створюється в установленому порядку.

Оновлений стандарт закріплює використання української мови в документації. Зокрема, документи, адресовані державним органам, складають лише українською мовою. Тексти документів, які надсилають зарубіжним адресатам, може бути складено українською мовою, мовою країни-адресата чи однією з мов міжнародного спілкування (за попередньою домовленістю з адресатами).

ДСТУ 4163:2020 також визначає вимоги до оформлення документів, зокрема використання шрифтів розмірами 8–12, 12–14 та 14–16, міжрядкових інтервалів та відступів від межі лівого поля документа.

До друкування документів встановлено такі вимоги:

- ✓ документи тимчасового зберігання (до десяти років) можна друкувати на обох сторонах паперу,
- ✓ документи постійного та тривалого (понад десять років) зберігання слід роздруковувати тільки на одній стороні паперу.

Отже, ДСТУ 4163:2020 відображає зміни в законодавстві про документообіг, які відбулися з часу прийняття попередньої редакції (2003 рік).

Своєю чергою, приведення Правил організації діловодства відповідно до цього Стандарту формує єдину систему вимог до оформлення та обігу документів, що спрощує ці процеси та уніфікує систему документації.

ЛІТЕРАТУРА

1. ДСТУ 4163:2020 «Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів» / ДП «УкрНДНЦ». URL: <https://www.kdu.edu.ua/Documents/DSTU41632020v1.pdf>.
2. Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 01.07.2020 № 144 «Про прийняття та скасування національних стандартів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0144774-20#Text>.
3. Наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 «Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text>.
4. Наказ Міністерства юстиції України від 19.05.2023 № 1927/5 «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства юстиції України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0845-23#n23>.
5. Наказ Міністерства юстиції України від 21.04.2022 № 1581/5 «Про затвердження Змін до Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0446-22#n188>.
6. Оформлення документів за новим ДСТУ 4163:2020 / Таміла Радченко. URL: <https://vk24.ua/news/oformlennya-dokumentiv-za-novim-dstu-41632020>.
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 270 «Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-п#n11>.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 «Деякі питання документування управлінської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text>.
9. Роз'яснення Мін'юсту щодо оформлення документів згідно ДСТУ 4163:2020. URL: <https://sys2biz.com.ua/news/rozyasnennya-minyustu-shhodo-oformlennya-dokumentiv-zgidno-dstu-41632020/>.

ПРИЙМЕНИК *ПО* В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Прийменники відіграють важливу роль у структурі української мови. Це пов'язано з тим, що прийменники з'єднують слова та визначають відношення між ними. Одним з найпоширеніших є прийменник «по».

Цей прийменник є універсальним інструментом в українській мові, оскільки його можна використовувати в різних значеннях і контекстах. Прийменник «по» має безліч значень залежно від контексту. Одне з основних – просторове, що вказує на місце або напрямок. Наприклад, у реченні «Я йду по вулиці» прийменник вказує на місце, де відбувається дія.

Це значення часто використовується для позначення руху або перебування в певному місці [2]. Крім того, прийменник «по» має темпоральне значення, коли йдеться про момент або певний період часу. Наприклад, у фразі «По обіді ми підемо на прогулянку» прийменник «по» вказує на час, коли відбудеться дія. Цей прийменник структурує інформацію про час у мовленні та робить її більш зрозумілою [2].

Фразеологізми з прийменником «по» – ще один важливий аспект їх використання. Вони часто використовуються в розмовній мові і додають певного колориту. Наприклад, «по душам/х» означає відверту розмову, а «по серцю» – щось, що близьке до душі, «вилами по воді писано» – щось сумнівне, невпевнене [4].

Правильне вживання прийменника «по» є важливим в українському діловому мовленні, особливо в перекладах з російської мови українською. Це пов'язано з тим, що російські конструкції з прийменником «по» перекладаються на українську мову багатьма прийменниковими конструкціями. При перекладі з

російської на українську мову важливо враховувати контекст, в якому вживається прийменник. Розуміння його значення та правил вживання допоможе забезпечити точність та зрозумілість перекладу. Потрібно звертати увагу на відмінності у значенні та формулюваннях, щоб уникнути можливих помилок. «Прийти по справі» – «прийти у справі», «по проханню» – «на прохання», «відсутній по хворобі» – «відсутній через хворобу» [1; 3; 5].

Слід зазначити, що прийменник «по» часто використовується в конструкціях, де він замінюється іншими прийменниками, такими як «за», «з», «на» або «через», залежно від контексту. Наприклад, «діяти по правилах» є неправильним; правильним є «діяти згідно з правилами». «По» також іноді вживається у словосполученнях, де значення є усталеним, наприклад, «бити по голові» або «читати по складах».

При використанні прийменника «по» слід також звертати увагу на правильне використання відмінка. Наприклад, після прийменника «по» іменники та прикметники повинні стояти в місцевому відмінку, а не в давальному [3].

Крім того, в українській мові існують складені прислівники, що містять «по», такі як «по-справжньому» чи «по-своєму». Вони додають висловлюванням додаткової образності та виразності.

Отже, прийменник «по» є важливим елементом української мови і виконує різні функції в реченні. Його багатозначність та різноманітність вживання роблять його невід'ємною частиною спілкування. Розуміння особливостей значення та вживання прийменника «по» веде до кращого розуміння структури та граматики української мови і безумовно, сприяє вдосконаленню мовленнєвих навичок.

ЛІТЕРАТУРА

1. URL : <https://studfile.net>
2. URL : <https://www.miyklas.com.ua>
3. URL : <https://onlinecorrector.com.ua>
4. URL : <https://quizlet.com/ua>
5. URL : <https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/>

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ
СУЧАСНИХ ДІЛОВИХ ПАПЕРІВ
У КОНТЕКСТІ ДСТУ 4163 2020**

Сучасні ділові папери, що належать до організаційно-розпорядчих, складають відповідно до ДСТУ 4163 : 2020 «Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів», який набув чинності 01 вересня 2021 року. Проте й нині, оформлюючи заяву чи службову записку, резюме чи характеристику, службовий лист чи доручення тощо, укладачі, зокрема й державні службовці, припускаються помилок. Тож питання нормативності, правильності написання документів є актуальним.

Складаючи документи, потрібно дотримуватися встановлених норм і правил, які засвідчені

• у ДСТУ, зокрема:

1. ДСТУ 2732:2023 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять. [На заміну ДСТУ 2732:2004; чинний від 2024–03–01]. Вид. офіц. Київ, 2023. 28 с. (Інформація та документація).
2. ДСТУ 3582:2013. Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила (ISO 4:1984, NEQ; ISO 832:1994, NEQ). [На заміну ДСТУ3582–97; чинний від 2013–08–22]. Вид. офіц. Київ : Мінекономрозвитку України, 2014. 15 с. (Інформація та документація).
3. ДСТУ 1.5:2015 Національна стандартизація. Правила розроблення, викладання та оформлення національних нормативних документів. [На

заміну ДСТУ 1.5:2003; чинний від 2017–02–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 61 с.

4. ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016–07–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 16 с.
5. ДСТУ 3008:2015 Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання. [На заміну ДСТУ 3008–95; чинний від 2017–07–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 26 с.
6. ДСТУ 4163:2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. [На заміну ДСТУ 4163–2003; чинний від 2021–09–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. 26 с.;

● у законодавчих та нормативних документах:

1. Деякі питання документування управлінської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 992 від 07.11.2018; № 375 від 17.04.2019; № 119 від 19.02.2020; № 123 від 05.02.2020; № 128 від 19.02.2020; № 171 від 26.02.2020; № 799 від 09.09.2020; № 1087 від 28.10.2020; № 1269 від 16.12.2020; № 1291 від 18.11.2022; № 750 від 28.06.2024). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text>
2. Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n893>
3. Про затвердження Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях : наказ Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5 (зі змінами, внесеними згідно з наказами Міністерства юстиції № 1827/5 від 12.06.2018; № 2277/5 від 04.07.2018;

№ 1581/5 від 21.04.2022; № 1927/5 від 19.05.2023). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text>

4. Про затвердження Порядку роботи з електронними документами у діловодстві та їх підготовки до передавання на архівне зберігання : наказ Міністерства юстиції України від 11.11.2014 № 1886/5 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства юстиції № 4527/5 від 14.10.2022). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1421-14#Text>
5. Про затвердження Правил надання послуг поштового зв'язку : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.03.2009 № 270 (зі змінами). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270-2009-%D0%BF#Text>

● в українському правописі:

Український правопис / Національна академія наук України. Київ: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2024. 392 с.

Питання оновлення ДСТУ, неточності, помилки, незалежнені чинні норми діловодства і сучасної української літературної мови вже були об'єктом ретельного аналізу [див.: 1]. Проте узгодження вимог, затверджених різними нормативними документами, і понині злободенне. Так, скажімо, практика складання протоколу як довідково-інформаційного документа засвідчує порушення складу реквізитів та їхнього оформлення й розташування на офіційному бланку колегіального органу або на чистому аркуші паперу формату А4 (210x297 міліметрів) із поздовжнім розташуванням реквізитів.

Докладно розберімося в нормах і правилах складання протоколів, засвідчених у різних документах.

Для оформлення протоколу використовують гарнітуру Times New Roman та шрифт розміром 14 друкарських пунктів. Поля : ліве – 30 мм, праве – 10 мм, верхнє і нижнє – по 20 мм.

Назву виду документа пишуть напівжирним шрифтом великими літерами, а заголовок (короткий зміст документа), що відображає вид засідання чи колегіальної діяльності (збори, нарада, конференція, комісія, рада, колегія, робоча група тощо) – напівжирним прямим чи курсивом посередині рядка [3,

п. 2]. Максимальна довжина рядка заголовка може бути 73 мм (28 друкованих знаків). Якщо ж заголовок до тексту перевищує 150 друкованих знаків (п'ять рядків), то його продовжують до межі правого поля. Крапку в кінці заголовка не ставлять [3, п. 5, 6].

ПРОТОКОЛ зборів трудового колективу кафедри культури української мови   або   ПРОТОКОЛ зборів трудового колективу кафедри культури української мови

У протоколі зазначають дату [цифровим (01.09.2024) чи словесно-цифровим (01 вересня 2024 року/р.) способом], порядковий номер (реєстраційний індекс – [2, с. 5]) документа (повинен відповідати порядковому номеру засідання; нумерують протоколи в межах календарного року окремо за кожною групою протоколів засідання відповідної комісії, колегії, дорадчого органу, робочої групи тощо) та місце складення документа (тобто назву населеного пункту, у якому відбулося засідання, відповідно до Класифікатора об'єктів адміністративно-територіального устрою України – ДК 014). Ці реквізити розташовують після назви виду документа і заголовка. Зважаючи на те, що зразка протоколу в зазначених нормативних і законодавчих документах не подають, то логічно дотримуватися вимог оформлення цих реквізитів у подібних документах, зразки яких є в ДСТУ 4163:2020, зокрема наказу [2, с. 22]. Тож розташовуємо так : дату – від межі лівого поля (без абзацу), посередині рядка – місце складення документа, праворуч – порядковий номер.

ПРОТОКОЛ зборів трудового колективу кафедри культури української мови		
01.09.2024	Київ	№ 7

Текст протоколу містить вступну й основну частини. У вступній частині протоколу зазначають прізвища та власне ім'я голови, секретаря, присутніх і запрошених осіб. У списку присутніх зазначають в абетковій послідовності

спочатку прізвища та власне ім'я присутніх постійних членів колегіального органу, потім – запрошених осіб із зазначенням посад (найменування установ – у разі потреби). Якщо кількість присутніх перевищує 15 осіб, зазначають їхню загальну кількість, а список учасників засідання додають до протоколу [5].

ПРОТОКОЛ
зборів трудового колективу кафедри
культури української мови

01.09.2024

Київ

№ 7

Голова: Прізвище та Власне ім'я

Секретар: Прізвище та Власне ім'я

Присутні: в абетковій послідовності спочатку Прізвища та Власне ім'я присутніх постійних членів колегіального органу, потім – запрошених осіб (*не більше як 15 осіб*).

Складником вступної частини є порядок денний – перелік питань, запланованих до розгляду на засіданні, що розміщені в порядку значущості їх із зазначенням доповідача з кожного питання. Слова «Порядок денний» друкують від межі лівого поля (без абзацу), після них ставлять двокрапку. З абзацу (відступ від межі лівого поля документа становить 10 мм для абзаців у тексті [2, с. 16]) друкують питання порядку денного, нумеруючи кожне з них арабськими цифрами *з крапкою чи без неї* [6]. Проте в «Українському правописі» у § 168 «Правила рубрикації тексту і розділові знаки для оформлення пунктів переліку» зазначено: «У разі потреби в кількеступеневому членуванні тексту від ширших до вузких за змістом його положень застосовуємо комбіновану систему літерно-цифрової нумерації: <...> арабські цифри (*з крапкою*) – на середньому рівні членування (речення після них починається з великої літери, а в кінці його ставимо крапку)» [7, с. 255]. Тож після арабських цифр, що використали їх для рубрикації тексту протоколу, ставимо крапку. Формулювання питань у порядку денному починається прийменником «*Про...*». Тексти складних і великих за обсягом документів можуть бути переділені, крім пунктів, на підпункти, які нумерують арабськими цифрами з дужкою. Абзац пункту та підпункту починають з відступу від лівого поля сторінки без будь-якої позначки (дефіс,

крапка тощо). Між структурними одиницями тексту протоколу пропускають рядок, відокремлюючи наступний пункт від попереднього [6].

ПРОТОКОЛ зборів трудового колективу кафедри культури української мови		
01.09.2024	Київ	№ 7
Голова: Прізвище та Власне ім'я		
Секретар: Прізвище та Власне ім'я		
Присутні: в абетковій послідовності спочатку Прізвища та Власне ім'я присутніх постійних членів колегіального органу, потім – запрошених осіб (<i>не більше як 15 осіб</i>).		
Порядок денний:		
1. Про...		
2. Про...		
3. Про...		

Основна частина протоколу складається з розділів, що відповідають пунктам порядку денного. Розділи нумерують арабськими цифрами і структурують так: СЛУХАЛИ – ВИСТУПИЛИ – УХВАЛИЛИ. Ці слова друкують великими літерами без відступу від межі лівого поля, після них ставлять двокрапку, а текст рубрик друкують з нового рядка з абзацу: записують прізвище та власне ім'я доповідача, викладаючи текст виступу у третій особі однини.

Тези, промови чи виступи у протоколі не подають, а лише зазначають відомості про доповідача, ставлять тире, після чого пишуть «Текст доповіді (виступу) додається до протоколу».

Після слова «ВИСТУПИЛИ» друкують виступи тих осіб, що взяли участь в обговоренні доповіді, зазначаючи найменування посади, прізвище та власне ім'я промовця в називному відмінку, записують запитання та відповіді на нього. Зміст виступів викладають від третьої особи однини.

Після слова «УХВАЛИЛИ» записують прийняте рішення з розглянутого питання порядку денного. Рішення повинно бути конкретним і відповідати на питання: кому, що зробити й упродовж якого терміну.

1. СЛУХАЛИ :

Ковальчук Валентина повідомила про результати...

ВИСТУПИЛИ :

1. Потапенко Сергій уточнив...
2. Сивенко Світлана запитала...

УХВАЛИЛИ :

Інформацію схвалити (узяти до відома). Поінформувати...

2. СЛУХАЛИ :

ВИСТУПИЛИ :

УХВАЛИЛИ :

Якщо на засіданні приймають рішення про затвердження документа, який обговорювали, цей документ додають до протоколу і роблять покликання на номер і дату протоколу. За наявності інших документів, які обговорювали на засіданні, факт обговорення фіксують у тексті протоколу, самі документи нумерують арабськими цифрами (Додаток 1, Додаток 2). У відповідних пунктах протоколу роблять покликання на ці додатки.

Протокол підписує голова засідання чи колегіального органу і секретар.

Голова	особистий підпис	Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ
Секретар	особистий підпис	Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ

Паперові копії протоколів або витяги з них засвідчують печаткою служби діловодства (яку прикладають таким чином, щоб відбиток печатки охоплював останні кілька літер найменування посади особи, яка підписала документ, але не підпис посадової особи, або ставлять на спеціально відведеному для цього місці з відміткою «МП» [6, п. 68]) і надсилають установам, посадовим особам, працівникам. Список установ чи службових осіб складає і підписує секретар.

Якщо протоколи оформлені на кількох сторінках, то сторінки нумерують посередині верхнього поля арабськими цифрами без зазначення слова «сторінка» та розділових знаків. Першу сторінку не нумерують ні в документі, ні в кожному з додатків. Документ і кожен з додатків мають окрему нумерацію [3, п. 9].

Отже, складаючи документи потрібно уважно й ретельно оформлювати кожний реквізит, беручи до уваги норми і правила (а також офіційно прийняті й

затверджені зміни до них), засвідчені в ДСТУ, законодавчих документах, «Українському правописі».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дияк Олена. До питання оновлення ДСТУ та місця їх у курсі «Українська мова за професійним спрямуванням» // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред. С.В. Шевчук, відп. за випуск Ю.Б. Виноградова, О.В. Дияк. Київ: Вид-во Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, 2023, С. 47–52. URL : <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/43221>
2. ДСТУ 4163:2020 Державна уніфікована система документації. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. [На заміну ДСТУ 4163–2003; чинний від 2021–09–01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. 26 с.
3. Загальні правила оформлення документів : додаток 1 до Типової інструкції з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n1142>
4. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 18 липня 2007 р. № 950 і від 17 січня 2018 р. № 55 : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 375. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2019-%D0%BF#n253>
5. Складення деяких видів документів / Документування управлінської інформації // Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n724>
6. Типова інструкція з діловодства в міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 55. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#n893>
7. Український правопис / Національна академія наук України. Київ: НВП «Видавництво “Наукова думка” НАН України», 2024. 392 с.

УКРАЇНСЬКА МОВА ПІД ЧАС ВІЙНИ : ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

«Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову» – зазначала видатна українська поетеса Ліна Василівна Костенко. Важко не погодитися з цим твердженням, адже мова давно вийшла за межі виконання свого першопорядного завдання. Це вже не просто засіб спілкування з метою передавання інформації, не просто інструментальний чинник, а ключ до самоідентифікації кожної людини, визначення її життєвої мети та належності до певної етнічної спільноти. Українська мова – це духовні кордони нації. «Мова не просто голос суспільства – вона характер його розвитку» [7, с. 15]. Незаперечною аксіомою є те, що «країна, в якій панують мова і культура колонізатора, не розвиватиметься як країна незалежна, а розвиватиметься як країна постколоніальна» [4, с. 8]. У поневолених умовах вільна мова стала жертвою тоталітарного суспільства, що методично працювало на відчуження лінгвоносців від своєї мови.

Мова для держави – це питання фактичного існування нації : поки живий хоча б один її носій, народ буде існувати. Керівництво країн зі своєю загарбницькою політикою давно зрозуміло, що мовний чинник дуже важливий, від нього залежить успіх у встановленні режиму на анексованій території. До прикладу, в окупованій іспанськими фашистами Каталонії один із перших заходів режиму Франко стосувався каталанської мови. Заборонялося викладати її в школах та закладах вищої освіти, публікувати статті, друкувати газети, книги, журнали, розмовляти під час виконання професійних обов'язків, навіть вживати рідні географічні назви [2].

Україна, як ніхто інший, відчула на собі лінгвоцид із боку Російської імперії. Протягом століть країна-агресор уживала різні заходи, спрямовані на знищення української мови (Валуєвський циркуляр 1863 р., Емський указ 1876 р.). Російські наративи про мову села та наріччя міцно вкоренилися в головах людей. Таким чином відбувалася популяризація та насадження російської в Україні. Проте повноцінно вбити національну ідею українців Росії не вдалося, і процеси українізації після 24 лютого 2022 року є яскравим прикладом цього.

Російська агресія вплинула на активізацію процесу переходу на українську мову. Згідно з соціологічним опитуванням дослідницької агенції «Info Sapiens» державна мова зміцнює свої позиції. Зокрема, за його результатами, упродовж року війни частка україномовних збільшилася на 16 % – з 46 % у лютому 2022 р. до 62 % у січні 2023 р. І навпаки – за цей період частка російськомовних українців зменшилася з 26 % до 13 % [3]. Це свідчить про зміни у свідомості людей. У даному випадку спрацьовує вищезазначений мною факт, а саме: самоідентифікація починається з мови. До прикладу: якщо певна особа говорить російською, то вважає себе приналежною до російської культури, отже, дотичною до вбивств людей. Такі думки мотивують говорити українською мовою, відходити від російської культури та відгороджуватися від їхнього впливу.

Сплеск національної свідомості українців посприяв поширенню української в усіх сферах життя. Після 24 лютого 2022 року з'явилося безліч цікавих проєктів українською для українців, кожен із яких закриває певну нішу.

Засоби масової інформації в сучасному світі виконують важливу роль оповіщення населення, тож мовне питання в цьому випадку стоїть особливо гостро. Від 17 липня 2024 року набув чинності Закон України «Про медіа». У статті 40 прописано, що недержавною мовою можуть висловлюватися учасники, виступ яких не буде більше 10% від тривалості всієї передачі [5].

Неабиякої популярності набрав проєкт «Єдині», який допомагає перейти охочим на українську мову завдяки розмовним клубам. За мету організатори ставлять об'єднання українців через мову. Вони прагнуть «бути джерелом знань

– допомогти усвідомити українську мову, історію та культуру як спільні цінності, які формують порозуміння і посилюють довіру між українцями заради безпеки країни, консолідації та швидкого економічного розвитку»[1].

Музичне мистецтво також зазнало українізації. За підрахунком «Економічної правди», після початку повномасштабної війни загальна кількість українськомовних співаків і співачок у чартах YouTube зросла від 40 до 135. Серед сотні найкращих пісень в українському YouTube за 2022 рік українськомовних пісень було 55 (раніше тільки 10), а у 2023 році – 65 [6].

Наведені вище приклади ілюструють, що українська мова пройшла довгий шлях становлення, зазнаючи постійних змін, проте донині збереглася й активно розвивається завдяки людині. Це вкотре доводить тісний взаємозв'язок між людиною та мовою. Століття утисків та заборон не змогли повністю знищити українську ідентичність. Повномасштабне вторгнення стало каталізатором нової хвилі піднесення українізації, що наразі активно набирає обертів, проєкт «Єдині» тому приклад. Наша мова досі є предметом для вивчення, дискусій та джерелом до нових відкриттів, тож важливо створювати міцне підґрунтя для розвитку та сприяти поширенню державної мови. Зміна мовної ситуації в Україні відбуватиметься лише разом зі зміною нашого внутрішнього світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. «Єдині». URL : <https://yedyni.org/about/>
2. Pompeu Casanovas, Montserrat Corretger, Vicent Salvador «The Rise of Catalan Identity Social Commitment and Political Engagement in the Twentieth Century»
3. Зміни в українському суспільстві за рік повномасштабної війни. URL : <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=259>
4. Масенко Л. Т. Мова і політика. Київ : Соняшник, 2004.120 с.
5. Проєкт закону про медіа. URL : https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353
6. Українську музику на YouTube слухають більше за російську. Дослідження. URL : <https://slukh.media/news/ukr-music-stonks/>

7. Фаріон І. Д. Мовна норма : знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 302 с.

ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КІБЕРКУЛЬТУРИ : ВИДИ, ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ЇХ ВЧИНЕННЯ

Кіберзлочинність – це найбільш динамічна група суспільно небезпечних видів діяльності. Нині багато фахівців у царині інформаційних технологій розуміють, що ситуація з кіберзлочинністю у світі загострюється [1].

Кіберзлочинність, як визнано багатьма державами та міжнародним співтовариством – це суспільно-небезпечні дії, що здійснюються за допомоги функціонування всіх систем комунікації, зв'язку, комп'ютерів, мережі Інтернет [4].

Ознаками кіберзлочинності можна вважати: анонімність; надзвичайна латентність злочинів; використання найновітніших технологій, що дозволяє з більшою вірогідністю уникнути покарання та діяти «на випередження» правоохоронців з будь-якої країни; легкість у подальшому відмиванні та приховуванні коштів, здобутих нелегальним шляхом. До вище наведених ознак кіберзлочинності можна додати і транснаціональний характер в умовах глобалізації сучасного суспільства [4].

Є 6 основних видів кіберзлочинців. Розглянемо їх детальніше.

Зацікавлений тип – злочини спрямовані на отримання конкретних предметів, цінних у кіберпросторі, наприклад, ігрових предметів для їхнього подальшого продажу.

Тип, що залякує – кібербулінг і кіберпереслідування. Злочини, що характеризуються погрозами вбивства, доведення до самогубства, можливо, з елементами шантажування за неопублікування певного особистого контенту.

Сексуальний тип – характеризується незаконним поширенням порнографічних матеріалів з метою отримання прибутку.

Соціально-дезорганізаційний тип – злочини, що порушують соціальні норми, передбачені законодавством, і здійснюють деструктивний вплив на суспільство.

Ідеологічно або політично вмотивований тип – є формою протесту, політичного або ідеологічного протистояння.

Дослідницький тип – мотивацією цих злочинів є дослідження програмно апаратних компонентів електронних пристроїв та їхніх мереж, пошук вразливостей, можливості їхнього використання й усунення [3].

Також психологічні чинники, наприклад, вплив однолітків, матеріальні цінності, імпульсивність і демографічні – вік, стать та освіта – незалежно та спільно прогнозують тенденції інтернет-шахрайства серед молоді. Неповнолітні громадяни стають жертвами кіберзлочинців частіше, ніж дорослі. Вплив на неповнолітніх здійснюється або через приватні повідомлення в соціальних мережах, або через пропозиції перегляду відео, обговорення серіалів [3].

Практично кожен чув про кіберзлочинність і, можливо, навіть зіткнувся з нею особисто. Прикладом кіберзлочину може бути шахрайство, у якому злочинці в повідомленнях надсилають прохання зателефонувати на певний номер, а під час розмови запитують конфіденційну інформацію власника банківської картки.

В українському законодавстві кіберзлочин розуміється як суспільно небезпечне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке визначена законом України про кримінальну відповідальність.

Слід зауважити, що український законодавець приділяє велику увагу цій проблемі: вперше новий Кримінальний кодекс України передбачив самостійний розділ про ці злочини, а саме розділ XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та 10 комп'ютерних мереж і мереж електров'язку», що свідчить про актуальність цієї проблеми в суспільстві [2].

Отже, можна зробити висновок – кіберзлочинність шкідлива, як для людини, так і для країн в цілому. Для забезпечення себе треба дотримуватися таких порад :

- створювати надійні паролі, які захищають інформацію та періодично їх змінювати;
- бути обізнаним з найпоширенішими прийомами, що використовують злочинці для того, щоб розпізнавати їх;
- захищати пристрої, встановлювати ліцензійні антивірусні програми;
- використовувати захищені мережі;
- перевіряти свої облікові записи;
- не розголошувати конфіденційну інформацію незнайомцям;
- не натискати на підозрілі вкладення чи посилання від неперевірених контактів [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Будник Л. Карапетян О., Метельський І. Кіберзлочини : типології, фінансова розвідка, використання спеціальних знань. 2022. № 3 С. 158–164.
2. Долженко Л. Ю. Кіберзлочинність : криміналістична характеристика та особливості розслідування. 2020 № 5 С. 219–223.
3. Коваль Г. Психологія девіантних форм економічної поведінки особистості в кіберпросторі. 2022. № 2 С. 19–24.
4. Лугіна Н. А. Кіберзлочинність як інструмент транснаціональних корпорацій. 2020. № 5 С. 235–239.

ІНТЕРФЕРЕНЦІЙНІ ПОМИЛКИ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ ЮРИСТІВ

Мова є засобом та інструментом правоутворення, правотворчості, функціонування й реалізації права. Тому юрист повинен мати не лише ґрунтовну правову підготовку, а й бездоганного знати державну мову. Проте усне та писемне мовлення українських юристів (як і мова права загалом) хвибує численними інтерференційними помилками, зумовленими впливом російської мови. Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну інтерференційні процеси в мові права не стали менш відчутними, а продовжують свою руйнівну дію. Поодинокі спроби мовознавців змінити цю ситуацію наражаються на опір юридичної спільноти, яка виправдовує *правовий жаргоносуржик* (термін А. Нелюби [1]) традиціями мови права, правилами юридичної техніки, «особливостями» юридичної термінології тощо. Засилля росіянізмів у фаховому мовленні юристів робить дослідження окресленої проблеми важливим і актуальним.

Мета цієї розвідки – проаналізувати типові інтерференційні помилки в професійно-мовленнєвій практиці юристів, спонукати законодавця і працівників юридичної сфери поважати закони й норми української літературної мови та дотримуватися їх в усному і писемному фаховому мовленні.

В українському мовознавстві термін *інтерференція* здебільшого вживають, коли йдеться про накладання ознак російської мови на українську. Інтерференцію пов'язують із негативним аспектом мовної взаємодії, тому що її наслідком є невмотивоване вживання елементів російської мови в українській, що призводить до позбавлення національного мовлення його специфічних особливостей та порушення мовних норм. «Таке втручання дестабілізує основні

закономірності функціонування мови, руйнує підвалини, на яких надбудовується вся складна структура загальноприйнятих мовних правил та законів» [2, с. 286].

Інтерференційні нашарування у професійному мовленні юристів виявили на всіх мовних рівнях. Проаналізуємо найпоширеніші акцентуаційні, лексичні, граматичні аномалії, які з'явилися під впливом російської мови.

Як відомо, складником мовної культури загалом і професійної зокрема є дотримання акцентуаційних норм. Правила наголошування в українській мові нелегкі для засвоєння, що зумовлює виникнення помилок. Одна з причин неправильного наголошення слів – калькування з російської мови (регресивна асиміляція). Проілюструємо це явище такими прикладами: *громадяни України* (рос. *гражданИн*), *перепис населення* (рос. *переписЬ*), *вітчим має право на спадкування за законом* (рос. *Отчим*), *судовий процес* (рос. *судЕбный*), *текстове тлумачення* (рос. *тЕкстовое*), *опікуватися дітьми* (рос. *детьми*), *брала участь у досудовому розслідуванні* (рос. *брала, досудЕбный*) та інші. Відповідно до норм наголошування правильно говорити *громадянин України, перепис населення, вітчИм має право на спадкування за законом, судовИй процес, текстове тлумачення, опікуватися дітьми, брАла участь у досудовОму розслідуванні*.

Зауважимо, що приклади інтерференційних помилок подаємо в словосполученнях як своєрідних відрізках професійного мовлення.

Типовими лексичними помилками інтерференційного характеру є вживання слів у невласивому їм значенні. Погоджуємося з І. Фаріон, що «в контексті лексичної норми інтерференція породжує семантичні кальки, себто перенесення чужомовного значення в українську фонетичну оболонку» [3, с. 52]. Розглянемо приклади неправильного слововживання: *вірна правова позиція* – *правильна правова позиція* (*вірна подруга*), *даний закон* – *цей* (*названий, указаний, такий*) *закон* (*даний* у тимчасове користування), *завірити підпис* – *засвідчити підпис* (*завірити друга у вірності*), *з наступних підстав* – *з таких підстав* (*наступне* судове засідання відбудеться...), *являтися доказом* – *бути доказом* (*являтися у сні*), *знаходиться на тимчасово окупованій території* (*про*

особу) – перебувати / проживати на тимчасово окупованій території (не знаходиться загублений документ), справа відноситься до категорії малозначних – справа належить до категорії малозначних (А відноситься до Б, як С до Д), зустрічаються правозастосовні помилки – трапляються правозастосовні помилки (зустрічаються люди), область права – галузь (сфера, царина) права (Житомирська область), прийняти закон – ухвалити закон (прийняти гостей, прийняти подарунки), закон вступає в силу з – закон набуває (а не набирає) чинності з, закон починає діяти з (вступити до університету, вступити в калюжу) та інші.

У фаховому мовленні юристів активно функціують аномативи, які з'явилися внаслідок калькування структури російського слова чи фразеологічного звороту: *співпадають інтереси сторін – збігаються інтереси сторін* (правильно), *пред'явити документ, який посвідчує особу – показати документ, який посвідчує особу* (правильно), *кримінально значима інформація – кримінально значуща інформація* (правильно), *винести завідомо неправосудне рішення – ухвалити свідомо неправосудне рішення* (правильно), *суд вправі вийти за межі позовних вимог – суд має право (може) вийти за межі позовних вимог* (правильно), *прийти до висновку – дійти висновку* (правильно), *приймати до уваги – брати до уваги* (правильно), *привести у відповідність до міжнародного законодавства – узгодити з міжнародним законодавством, увідповіднити до міжнародного законодавства* (правильно) та інші.

Через вплив російської мови працівники юридичної сфери перестали розмежовувати граматичні відмінності російської та української мов. Це призвело до численних помилок у їхньому фаховому мовленні. Зафіксовано такі найпоширеніші граматичні інтерфедеми :

1) неправильне вживання прийменників: *згідно закону – згідно із законом* (правильно), *у відповідності до статті – відповідно до статті* (правильно), *при потребі – за (у разі) потреби, якщо потрібно* (правильно), *при розгляді кримінальної справи – під час розгляду кримінальної справи, розглядаючи кримінальну справу* (правильно), *судове рішення по цивільній справі – судове*

рішення в цивільній справі (правильно), з 25 жовтня по 28 листопада 2024 року – з 25 жовтня до 28 листопада 2024 року (правильно), відносно потерпілого – стосовно (щодо, про) потерпілого (правильно);

2) використання активних дієприкметників теперішнього часу на -учий (-ючий): *головуючий* судового засідання – *голова* судового засідання (правильно), *арбітражний керуючий* – *арбітражний керівник* (правильно), *пом'якшуючі та обтяжуючі обставини* – *пом'якшувальні і обтяжувальні обставини* або *обставини, що пом'якшують і обтяжують покарання* (правильно), *такі процесуальні рішення носять реабілітуючий характер* – *такі процесові рішення мають реабілітаційний характер* (правильно);

3) неправильне вживання віддієслівних іменників: *порядок затвердження документів* – *порядок затвердження документів, дата затвердження документа* (правильно), *після відбування покарання* – *під час відбування покарання, після відбуття покарання* (правильно), *передача повноважень* – *передавання повноважень, передання повноважень, телевізійна передача, увімкнути першу передачу* (правильно);

4) порушення норм керування: *завдати збитки* – *завдати збитків* (правильно), *знущатися над постраждалим* – *знущатися з постраждалого* (правильно), *запобігти злочини* – *запобігти злочинам* (правильно), *зраджувати дружині* – *зраджувати дружину* (правильно), *пробачити обвинуваченого* – *пробачити обвинуваченому* (правильно);

5) ненормативне вживання пасивних конструкцій: *судом розглядається справа* – *суд розглядає справу* (правильно), *протокол судового засідання підписується секретарем* – *протокол судового засідання підписує секретар* (правильно); *громадянам надається допомога* – *громадянам надають (надаємо, треба надавати) допомогу* (правильно), *учасниками судового провадження не оспорювалися фактичні обставини справи* – *учасники судового провадження не оспорювали фактичних обставин справи* (правильно), *доводи сторін не були враховані* – *доводи сторін не враховано* (правильно);

б) уживання безособових конструкцій на *-но, -то* з іменником у формі орудного відмінка: *ухвалою суду задоволено позов – суд своєю ухвалою задовольнив позов* (правильно), *судом ухвалено рішення – суд ухвалив рішення* (правильно), *судом враховано ступінь тяжкості вчиненого злочину – суд урахував ступінь тяжкості скоєного злочину* (правильно), *статтею 25 КПК України визначено – у статті 25 КПК України визначено* (правильно).

Отже, аналіз фактичного матеріалу засвідчує, що юристи припускаються значної кількості інтерференційних помилок. Активне вживання інтерферем пов'язане з наявністю цих одиниць у нормативно-правових актах і фаховій літературі, якою послуговуються працівники юридичної сфери, а також із небажанням стежити за змінами, що відбуваються в сучасній мовно-писемній практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нелюба А. М. Антиюридичний словник : регламентація мовного етикету в законах. Держава і право. Серія : Юридичні науки. 2016. Вип. 71. С. 71– 83.
2. Сухомлин О. Проблема суржику в контексті мовної толерантності журналіста. Вісник Львівського університету. Серія журн. 2009. Вип. 32. С. 282–291.
3. Фаріон І. Д. Мовна норма : пошук істини (навчальне видання) : посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2017. 256 с.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Розвиток інформаційних технологій неабияк змінив спосіб, у який суспільство взаємодіє між собою в рамках найрізноманітніших сфер, тому актуальним залишається питання збереження та підтримки української культури, зокрема мови, в умовах цифрової революції.

Ще у 2008 році на III Всесвітній конференції з розвитку електров'язку (Гайдарабад, Індія) серед іншого було заявлено: «Нині Інтернет розуміється як технологія загального призначення» [6, с. 7]. І це не єдина перевага світової мережі. Інформаційні технології стали невід'ємною складовою життя та діяльності кожного, включно з освітою, наукою та культурою. Сьогодні Інтернет, українські цифрові платформи та інші технологічні інструменти відіграють ключову роль у розповсюдженні та популяризації державної мови як в Україні, так і за її межами. Особливо зараз, під час повномасштабного вторгнення країни-агресорки надзвичайно важливо в умовах побудови цифрової держави підтримувати й просувати одну з головних констант ідентичности народу – мову.

Кабінет Міністрів України затвердив Державну цільову національно-культурну програму забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року.

З переліку основних завдань програми можна виокремити: 1) зміцнення державного статусу української мови, її захисту, розвитку та популяризації; 2) забезпечення реалізації громадянами права на одержання інформації та послуг

українською мовою, а також через засоби масової інформації, рекламу, розширення україномовного інформаційного простору, зокрема за кордоном; Серед іншого, державна програма передбачає запровадження безкоштовних курсів, зокрема, онлайн, з вивчення української мови для різних категорій громадян [7].

Українська мова, в черговий раз зіткнувшись з лінгвоцидом, зміцнює свої позиції і набирає популярності на світовій мовознавчій арені та серед інформаційного простору. Встановлюється її абсолютна присутність на українському телебаченні (через фільтрацію та вилучення російськомовного контенту), зростає помітна частка у соціальних мережах, а особливо на таких платформах як Facebook, Instagram, YouTube.

На сьогодні особливо відзначаються українські активісти, засновники таких проєктів, спрямованих на вивчення та популяризацію української літературної мови, культури загалом, зокрема:

1. «1+1 media» запусив проєкт **«Плюсуй українську»**, який передбачає серію інтерв'ю на сайті телеканалу «1+1» з акторами, музикантами, блогерами, волонтерами, військовими та іншими людьми, які заохочують суспільство споживати україномовний контент [1].

2. Всеукраїнський рух **«Єдині»** підтримує українців у переході з російської на державну мову [3].

3. Відео-проєкт **«Культуртригер»** відкриває чимало сенсацій, пов'язаних з культурою та викриває приклади спроб росії привласнити собі надбання українців у мистецтві/літературі [2].

4. Онлайн-ресурси **«Мова – ДНК нації»**, **«Є-Мова»** та багато інших є неперевершеними ініціативами, завдяки яким можна поглиблювати свої знання [4], [5].

Інформаційні технології як засіб підтримки вивчення та популяризації української мови також може реалізуватися через:

Освітній процес. Цифровізація значно спростила доступ до вивчення української мови. Завдяки безкоштовним платформам Prometheus, EdEra, iLearn

та іншим, учні, студенти й навіть іноземці отримали можливість навчатися онлайн з будь-якої точки світу, не покидаючи при цьому домівки.

Блоги в соціальних мережах. Такий контент охоплює найрізноманітніші аспекти мови, просуває виключно українські наративи. Особливо це має вплив на молоде покоління, яке більшість свого часу проводить в онлайн-середовищі. Отже, мова стає однією з модних тенденцій, закріплюється у повсякденному житті.

Цифрові бібліотеки та ресурси для читання. Наприклад, такі платформи як «Чтиво» або «Слухай» дозволяють безкоштовно завантажувати/ читати онлайн твори класичної та сучасної української літератури [8], [9].

Незважаючи на активний розвиток інформаційних технологій, існують і певні ризики. Перш за все – якість споживаного контенту, уникнення помилкової інформації, так званих спрощень, які винищують мовну культуру.

Інформаційні технології сьогодні є потужним засобом підтримки вивчення та популяризації української літературної мови. Вони надають безмежні можливості для навчання, поширення літератури та комунікації між мовними спільнотами. Завдяки технологіям, українська мова отримує нові форми розвитку, що допомагає їй адаптуватися до викликів сучасного світу та зберігати свою унікальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. «1+1 media» запускає проєкт «Плюсує українську» для популяризації державної мови. URL : <https://detector.media/production/article/207826/2023-02-08-11-media-zapuskaie-proiekt-plyusuy-ukrainsku-dlya-populyaryzatsii-derzhavnoi-movy/>
2. Відео-проєкт «Культуртригер». URL : <http://www.youtube.com/@kulturtrigger>
3. «Єдині». URL : <https://yedyini.org/about/>
4. «Є-Мова». URL : <https://emova.org.ua/>
5. «Мова – ДНК нації». URL : <https://ukr-mova.in.ua/about>
6. Національний інститут стратегічних досліджень «Інформаційне суспільство в Україні : глобальні виклики та національні можливості»: аналіт. доп. / Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк. Київ : НІСД. 2010. 64 с.

7. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми забезпечення всебічного розвитку і функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на період до 2030 року. URL : <https://mova-ombudsman.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-derzhavnu-movnu-prohramu>
8. «Слухай». URL : <https://sluhay.com.ua/>
9. «Чтиво». URL : <https://chtyvo.org.ua/>

Ігор Коляда

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Богдан Семеній

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

**МОВА MEMІВ ЯК ВИЯВ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ
МОЛОДОЇ ГЕНЕРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2024 РР.
(НА ПРИКЛАДІ MEMІВ ПРО ГЕНЕРАЛА ВАЛЕРІЯ ЗАЛУЖНОГО)**

Мова – це духовне багатство народу, це святі скрижалі нації. Українська мова є одною з найбагатших та найрозвиненіших мов світу. Вона має давню історію і складну долю.

Одним із основних питань українського суспільства є мовне питання. Повномасштабне вторгнення РФ на територію України актуалізувало ставлення українського суспільства до використання значною частиною громадян України російської мови у різних сферах діяльності. Однією з так званих причин агресії РФ проти України у лютому 2022 р. очільник Кремля назвав «захист російськомовного населення».

Мова як засіб самовираження відіграє в творенні світогляду важливе значення.

Невід’ємною частиною сучасного медіапростору в умовах російсько-української війни (2014–2024 рр) відіграють меми, які швидко поширюючись соцмережами, медіаплатформами та месенджерами, створюють своєрідну спільноту, об’єднану навколо спільного гумору чи ідеї. Особливо значну популярність меми набули серед молодшої генерації українців – покоління «зумерів», які є першими справжніми цифровими вихідцями, і які не уявляють

своє життя без гаджетів та інтернету, і це покоління, яке не любить запам'ятовувати та занотовувати інформацію (хоча якщо вони це роблять, то в неймовірному візуальному стилі), мають «кліпове мислення» та сприйняття світу [3].

У питаннях ідентичності покоління «зумерів» не піддається жодним ярликам. У представників цього покоління духовні цінності є пріоритетними. Це покоління є поколінням кривавої сторінки нашої історії – війни з росією. Частина представників цього покоління бере активну участь у війні. Це формує вже нові несхожі на попередні поведінкові соціальні моделі. У цьому контексті зростає роль мемів, як важливого інструменту комунікації та сприйняття інформації про воєнні дії, про героїв війни представниками покоління «зумерів».

Під час російсько-української війни меми забезпечують соціальну підтримку та зв'язок, сприяючи вибудовуванню каналів поширення почуттів та переживань між людьми, дозволяють учасникам комунікації відчувати що вони не самотні і що інші розуміють, через що вони проходять. Створюється відчуття спільноти, яке навіть здатне об'єднати людей навколо спільних ідей та переконань. Меми також полегшують обговорення складних, вразливих тем. Вони розпочинають дискусію навколо складних соціальних проблеми, дозволяють по-новому поглянути на ці проблеми і зробити їх більш доступними для обговорення [2, с. 81].

Характеризуючи життя українців в умовах війни, дослідниця Л. Бровко виділяє такі функції мемів : висміювання й деморалізація ворога; підтримка морального духу; ідеалізація особистості [1].

Українські медіаплатформи презентують зразки креолізовані та мемі-зображення, проте поодинокі можна зустріти також і текстові. Такі образи, слушно вказує І. Мудра, прагнуть стати реальними і привернути увагу пересічних українців. Під час війни спостерігається велика кількість гумористичних образів у пресі, на сторінках ЗМІ, у соціальних мережах та засобах комунікації [2, с. 83].

Виявом національної самоідентичності молодії генерації українців, зокрема покоління «зумерів», з початку повномасштабного російського вторгнення став і залишається таким й до нині стали політичні інтернет -меми, героєм яких є Головнокомандувач Збройних Сил України, генерал Валерій Залужний. «Залужний виявився тим військовим розумом, який був потрібний його країні. Його керівництво дозволило українським Збройним силам швидко адаптуватися до ініціативи на полі бою проти росіян», – писав для Time у травні Марк Міллі [4].

Для мільйонів молодих громадян України генерал-патріот, «залізний генерал», як про нього написали західні ЗМІ, В. Залужний став не лише символом боротьби, але також і образом для творення ними інтернет-мемів. Так, мем про Валерія Залужного в образі героя фільму «Сяйво» є асоціацією з героєм психологічного трилеру Стенлі Кубріком. В епізоді фільму, герой американського актора Джека Ніколсона прорубує сокирою двері, намагаючись дістатися до своєї жертви. Так само і Валерій Залужний у цьому мемі полює на російського окупанта, який є агресором проти України і тому є цілком законною ціллю для ліквідації. У мемі, який з'явився після оточення Збройними Силами України бійців загонів спецпризначення СОБР з Самарської області та Башкортостану (автономії РФ), генерал Валерій Залужний постає в образі майстра з ремонту котлів (на армійському жаргоні «котел – це оточення»). Після успішного контрнаступу Збройних Сил України восени 2022 року став доволі популярним мем, в якому «залізний генерал» неправильно почув свою дружину Олену та замість того, щоб зайти в бакалійний відділ магазину та взяти засушений віно град звільнив українські міста Балаклія та Ізюм. Інтернет-меми про Валерія Залужного та бейбі Йоду з'явилися у зв'язку з подіями пов'язаними з організацією контрнаступу 17 червня 2023 року, коли Головнокомандувач ЗСУ, генерал Валерій Залужний разом з начальником Генштабу ЗСУ, генерал-лейтенантом Сергієм Шапталою відвідали військові підрозділи. Відео з цієї зустрічі зафіксувало факт, що генерал носить нашивку із персонажем кіновсесвіту «Зоряні війни». Досить популярним в інтернет-мемах є зображення

Валерія Залужного як усміхненого та доброго дядька. У сюжетах багатьох мемів він виступає, як серйозна машина для вбивства російських окупантів. Серед популярних є інтернет – мем про Валерія Залужного, зроблений після першого удару по кримському мосту, з шаблоном «Вообще не хочу уезжать», поява якого пов'язана після того, як унаслідок одного з обстрілу окупантів в Криму громадянка РФ на відео у сльозах розповідає, що її повністю влаштувала життя в окупованому Криму і вона не хоче нікуди їхати. Мем про Валерія Залужного та Ладу пов'язаний з пропагандистським сюжетом російських ЗМІ про те, що за загиблого сина, який воював проти України, російська родина отримала автомобіль Лада в якості компенсації.

Отже, у сучасних умовах гострої фази боротьби українського народу за свою свободу та незалежність, коли в суспільно-політичному житті йде переоцінка морально-етичних цінностей, відроджується національна самосвідомість народу, поява інтернет – мемів присвячених подіям суспільно-політичного життя України, зокрема російсько-українській війні, її героям, активне творення мемів про генерала-патріота, «залізного генерала», Головкама ЗСУ (2021–2024 рр.) В. Залужного є одним із виявів національної самоідентифікації молодшої генерації українців – покоління «зумерів», для якого знання української мови набуває особливою значення, ставши важливим ідентифікатором національної самосвідомості та патріотизму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровко Л. Меметика у війні: як меми стають зброєю. URL : <http://surl.li/tyggp> (дата звернення: 16.10.24).
2. Мудра І. Меми як важлива складова контенту ЗМІ під час війни: мета, функції та теми. Вісник Національного університету “Львівська політехніка”: журналістика. 2023. Випуск 2 (6). С. 81–88.
3. Про теорію поколінь та їхні вподобання у навчанні. URL : https://drukarnia.com.ua/articles/pro-teoriyu-pokolin-ta-yikhni-vpodobannya-u-navchanni--_Aib (дата звернення: 17.10.2024).

4. Shuster S., Bergengruen V. Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned the Tide of the War. Інтерв'ю журналу TIME. 2022. URL: https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/?utm_source=twitter&utm_medium=social&utm_campaign=editorial&utm_term=world_ukraine&linkId=183047256 (дата звернення: 16.10.2024).

Ігор Коляда

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Юрій Тітов

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

**НАРОДНА АРТИСТКА УКРАЇНИ АДА РОГОВЦЕВА
ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ЧИННИК
НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ**

У кризових ситуаціях, одним з проявів яких є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій-чужий». Саме інтегративно-означувальна функція української мови вийшла на передній план в умовах повномасштабної агресії РФ у лютому 2022 р. проти суверенної держави Україна. Водночас російська мова, залишаючись для певної частини українців засобом комунікації, фактично перестала бути для них маркером національної належності. Повномасштабне російське вторгнення активізувало процес українізації. Українська мова поступово починає домінувати в тих регіонах (Південь та Схід України) і сферах (неформальне спілкування, професійна зайнятість, віртуальний простір), де тривалий час не посідала провідних позицій. Цьому посприяла активно громадянська позицію українських митців. Більшість українських зірок (співаків, телеведучих, акторів, блогерів), які до того говорили російською, активно переходять на українську мову. Раніше українськи блогери зацікавлені були у більшій кількості підписників, тому послуговувалися російською мовою у Інтернет-мережі (так можна охопити більше читачів, бо матеріал міг потрапити на очі людям з країн СНД та тих, хто з вірогідністю знає російську на долю відсотків більше, а ніж українську). Проте є відомі в медіапросторі українці, які публічно висловили

свою позицію стосовно переходу на українську мову. Їхні успіхи та приклади, надихають інших громадян на вектор українізації. Чільне місце серед них належить народній актрисі України, мисткині Аді Роговцевій.

Мовне питання – одне з найважливіших і найчутливіших питань сьогодення України. Мова та наша історія є нероздільно пов'язаними, якби не було мови, не було б й України. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не було, не може існувати без мови. Адже мова, перш за все – засіб, знаряддя для комунікації. Коли мова перестає розвиватись, коли у ній перестають з'являтися нові слова, конструкції і саме головне – люди перестають нею говорити – вона вмирає, і латиною на тому світі, скоріш за все, не стане. Не лише загибель суспільства призводить до зникнення мови, а й умирання мови спричиняє зникнення нації, яка не вберегла своєї мови [1, с. 155].

Повномасштабне вторгнення військ РФ на територію України кардинально змінило ситуацію. В. Путін у своїй промові рано-вранці 24.02.2022 заявив, що головними завданнями так званої «спеціальної військової операції в Україні» є демілітаризація і денацифікація України та захист російськомовного населення. Тому питання мови вийшло на порядок денний українського спротиву агресору [5, с. 11].

Тому після повномасштабної вторгнення військ РФ проти України українське політичне керівництво та більшість українських громадян нарешті усвідомили, справедливо зазначає Н. Безсмертна, що українська мова – це зброя, це генетичний код української нації, який відрізняє її від інших націй; це кордон, який відмежовує нас від ворога та об'єднує всередині країни. Мовне питання під час війни таке ж важливе, як наше з вами життя, тому постає потреба удосконалювати й розширювати український мовний фронт [5, с. 11].

Початок повномасштабного злочинного вторгнення РФ на територію України, слушно зазначає Н. Безсмерта, став початком зародження нової України – держави, яка прагне бути незалежною. Ця війна згуртувала українську націю навколо мети вистояти і перемогти. Розпочався так званий процес українізації. Люди почали пишатися, що вони українці. У багатьох людей

прокинулася любов до всього українського та самої України, якої раніше не було в такому обсязі. Стосовно всього українського, а також окремо мови – це тренд № 1 в світі за період цього протистояння [5, с. 10].

Мова – це наша неоціненна спадщина, з нею ми не розлучаємося упродовж усього життя. Що міцніші позиції посідає мова в суспільстві, то надійніші перспективи розвитку культури. Так, моральний авторитет української нації, її поведир Іван Франко, висвітлюючи причини й історію втрати українцями державності та її згубного впливу на єдність культурного поступу українського народу, відзначив виняткову роль мови, яка, незважаючи на різні несприятливі умови, зберігає єдність нації в просторі і часі. «Хоч і яка неоднакова була доля поодиноких частин Русі-України, то все-таки заселяючи її народ і досі проявляє дивну етнографічну одноцільність. Звичаї і вірування народні, казки і оповідання, пісні і обряди, одіж і помешкання, а врешті мова - при всій різнобарвності в подробицях, при всьому багатстві місцевих відмін і варіантів в основних обрисах такі однакові, що руснак з-над горішнього Сяну без труда порозуміється з українцем з-над Десни, Сули або й Харкова, признає його звичаї, його спосіб думання, його «поведінку» за свої, за рідні, хоча не скаже сього про близенького сусіда - ясельського або тарнівського мазура. Особливо виразно бачимо ту єдність основного типу в мозі українсько-руській, котрої осібність супроти общеруської книжної і супроти північноруської можна слідити по рукописах уже від найдавніших часів руського письменства, а котра в половині XVI віку була вже майже такою, як і та, котрою тепер говорить «українсько-руський народ». Наш обов'язок – зміцнювати ці позиції, а передусім – не допустити, щоб на нашому поколінні обірвався це й предковичний мовно-культурний зв'язок поколінь українського народу, що йде в майбуття з глибин тисячоліть [2].

Видатний український мислитель та історик І. Огієнко зазначав, що мова займає одне з найвищих місць на шкалі національних вартостей, мова – «душа нації», «серце народу»: «Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб... І поки живе мова – житиме й народ, як національність. Не

стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом... От чому мова має таку велику вагу в національному рухові» [2, с. 239–240].

Національна самоідентифікація – це усвідомлення себе як частини певної нації, відчуття приналежності до певної етнічної групи, що має спільну історію, культуру, та найголовніше – мову. «Мова – коштовний скарб народу – стверджував І. Франко.

Народна артистка України Ада Роговцева – це не лише видатна мисткиня, але громадянка України, яка відзначається активною громадянською позицією. Її творчість та громадська активність – це важливий внесок у розвиток української культури в цілому, української мови зокрема. Її життя і творчість є яскравим прикладом того, як особистість може не полишатися осторонь суспільних проблем і процесів, а активно впливати на українське суспільство, сприяючи формуванню національної ідентичності.

Мисткиня А. Роговцева у своїх численних інтерв'ю неодноразово зазначала, що українська мова завжди була під загрозою, особливо в часи, коли Україна боролася за свою незалежність. Видатна актриса наголошує, що збереження мови – це один із найважливіших фронтів цієї боротьби. І на реалії сьогодення, коли український народ у тяжкій борні з рашистською агресією виборює свою незалежність, впевнено можна стверджувати, що збереження української мови та української культури – це є найголовнішим завданням молоді генерации українців [3].

Визначна акторка впевнена, що майбутнє України неможливе без розвитку української мови. Вона закликає молодь вивчати рідну мову, читати українську літературу та використовувати її в повсякденному житті. «Грати у виставах нині на сцені російською, є неприпустимим. А наша українська мова – це інша мова. Наша мова відрізняється від російською побудовою речень, іншою фонетикою, своєю неповторною мелодійністю. Наповнювати театр репертуаром українських митців – це велика праця, і над цим необхідно щоденно працювати. Але що ж –

такий час, який вимагає творити новий репертуар театрів українською мовою», – зазначила в одному з інтерв'ю Ада Миколаївна [3].

На закиди щодо того, що українська мова дуже важка і інколи можливо не варто бути таким принциповим щодо російської мови у театральних виставах, народна актриса України А. Роговцева категорично відповідає: «Але ж В. Зеленський вивчив мову? За рік! І непогано говорить. Немає запитань до нього? Отож, бачите, якщо є нагальна потреба, то це рально. Ну, а якщо не маєте у цьому потреби і бажання, – будь ласка, в Росію, і грайте ролі чи дивіться вистави там. Іншого виходу зараз немає» [3].

В одному із своїх інтерв'ю акторка зауважувала, що до російсько-української війни у РФ мала численних друзів та прихильників. Але нині у тих із них, хто заявляє, що вони не мають ніякого відношення до війни, а українці самі винуваті, вона запитує: «Україна хоч на один сантиметр переступила вашу територію?» На цьому розмова закінчується, бо їм нічого відповісти» [3].

Розмірковуючи про зростання національної самоідентифікації серед нинішнього молодого покоління українців, Ада Миколаївна зауважує: «Я знаю, що це таке – та армія, яку я бачила з перших днів війни, у 2014 році. Я бачила, чим воювали ці хлопчики, як вони ладнали ті кулемети 90-х років минулого століття, я знала їх світогляд. І я знаю армію сьогоднішнього дня. Це різні світи», – зауважувала А. Роговцева [3].

А. Роговцева з перших днів російської агресії, ще 2014 року, чітко визначила свою позицію – позицію палкого патріота, вірної доньки свого народу, заявивши про своє українство. 2015 р. у Росії проти неї було порушено кримінальну справу через те, що вона збирала гроші на АТО (тоді, як акторка збрала 52 тисячі гривень для госпіталю в АТО) та оголошено Народна персоною нон-грата. Російським ЗМІ вона неодноразово заявляла, що має вільне право обирати свою національність, визначати свою національну самоідентифікацію та якою мовою їй спілкуватися. «Коли мова є мовою народу і не тільки тому, що затверджена на державному й регіональному рівні. Вона стає суттю» [3].

Народна артистка України Ада Роговцева, на наш погляд, є не тільки визнаною українською акторкою, яка зробила значний внесок у розвиток національної культури, а і свідомим патріотом – громадянином, що у дні лихоліття, яке переживає наша Батьківщина – Україна, вирізняється чіткою громадянською позицією. Актриса Ада Роговцева, яка у недавньому минулому була провідною актрисою київського театру російської драми, званою телеактрисою у російськомовних серіалах, нині активно використовує українську мову у своїх театральних постановках та у ролях у фільмах, підкреслюючи її красу та виразну мелодійність, подаючи приклад усім прихильникам її таланту активно використовувати мову у своєму повсякденному спілкуванні, ставати взірцем для молодого покоління. Саме громадянська позиція А. Роговцевої, на наше глибоке переконання, є одним із важливих чинників у справі сприяння зміцненню національної самосвідомості українців. Ада Роговцева є тим моральним авторитетом, який може слугувати прикладом для наслідування молодим поколінням, яке прагне зберегти і розвивати українську мову та культуру.

Отже, наша мова – це більше ніж просто засіб спілкування. Вона є невід'ємною частиною нашої ідентичності, культурної спадщини та національної свідомості, яка незважаючи на всі історичні перепиті, заборони, обмеження та утиски, зберіглася, ставши одним з найважливіших чинників збереження української національної ідентичності. Громадянська позиція відомої актриси, на наш погляд, громадянина-патріота А. Роговцевої, яка услід за І. Франком могла б заявити, що «мій патріотизм – се не сентимент, не національна гордість, то тяжке ярмо», слугує прикладом для молодшої генерації українців вірного служіння своєму народу, прикладом боротьби у питанні збереження і розвитку рідної мови, її популяризації за межами України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азарова Л. Є. Мова як генетичний код нації / Л. Є. Азарова // Записки з українського мовознавства. Українська ментальність. Діалог світил. Одеса : Астропринт, 2003. Вип. 12. С. 154–161.
2. Грещук В. Роль Івана Франка у формуванні єдиної української літературної мови / Василь Грещук // Вісник Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Чис. 2. Івано-Франківськ : [б. в.], 2007. С. 29–37. URL : <https://lib.if.ua/franko/1311683953.html>
3. Огієнко І. Українська культура. Київ, 1918. 272 с. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Ohiyenko_Ivan/Ukrainska_kultura_Kоротка_istoriia_kulturno_ho_zhyttia_ukrainskoho_narod/ (дата звернення 05.10.2024)
4. Інтерв'ю з А. Роговцевою. URL : https://kino.24tv.ua/rogovtseva-perekladaye-svoyi-vistavi-ukrayinskoyu-zvertayetsya_n1978165 (дата звернення 5.10.2024)
5. Безсмертна Н. Функціонування української мови в умовах повномасштабної агресії проти України / Наталія Безсмертна // Українознавчий альманах. Київ : Вип. 30. 2022. С. 8–16.

Ігор Коляда

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Ігор Цейгер

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2024 РР.

Будь-яка мова є динамічною системою, що постійно змінюється і еволюціонує під впливом соціальних, культурних та технологічних змін. Ці зміни можуть бути обумовлені низкою різних факторів: природною мінливістю у зв'язку з процесом технологічним прогресом, контактами між різними мовами і запозичення окремих слів або граматичних конструкцій, усе більшим поширенням масової культури серед широких верств населення тощо. Однак у надзвичайно швидкому і динамічному сучасному світі неабияку роль на формування нових мовних тенденцій є політико-соціальні події та явища. Природні катаклізми, міжконфесійні конфлікти, війни. Розпочата РФ у 2014 р. війна проти України, а особливо повномасштабне вторгнення російських військ взимку 2022 р. не могли не позначитись на формуванні та подальшому розвитку особливих конструкцій та тенденцій в українській мові.

Особливо помітні ці зміни серед молоді молоді, для котрої завжди була властива деяка жаргонізація мови у побутовому спілкуванні. Так, за деякими підрахунками, ступінь жаргонізації мови серед підлітків складав 50% для хлопців і 33% для дівчат, що я вкрай немалими показниками¹. Варто зазначити, що дослідження тематики сленгу, хоч і поживались в останнє десятиліття, усе

¹ Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг / Л. Заводна // Нова педагогічна думка. 2014. № 1. С. 52–55. С. 52.

ж традиційно відставало від інших досліджень в галузі лінгвістики і мовознавства, оскільки мала місце стереотипізована негативна конотація даного явища. Однак безперечним залишається той факт, що молодіжний сленг відображає цінності, інтереси та певним чином демонструє спосіб мислення молодого покоління, а тому його дослідження, аналіз, впровадження його елементів у процес комунікації та навчання молоді є вкрай важливим.

Демаркація терміну «сленг» та його характеристика також є неоднозначним питанням. «Великий тлумачний словник сучасної української мови» дає таке визначення цього терміну: «Сленг – це розмовний варіант професіонального мовлення, жаргон; жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення»². А. Загнітко у «Словнику сучасної лінгвістики: поняття і терміни» трактує це поняття так: «Сленг – жаргон, що використовується у відкритих соціальних групах для демонстрації належності до групи; слова та вислови в англійській усній мові, які вживають люди певних вікових, професійних, соціальних прошарків»³. У свою чергу методист Л. Заводна надає своє визначення, за котрим: «Сленг – це різновид розмовної мови, яку суспільство оцінює як підкреслено неофіційну і яка характеризується динамічною зміною лексичного складу, що поповнюється за рахунок аргю, жаргонізмів, вульгаризмів, неологізмів»⁴.

Серед української молоді «попитом» користується ціла низка сленгових слів, котрі мають різне походження і значення. Так, ціла група подібних лексичних конструкцій – є наслідком розвитку техніки та інформаційного середовища, комп'ютеризації населення та вільного доступу до мережі Інтернет. Серед найвідоміших: «глюк» – збій в роботі програми або девайсу, «дрова» –

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2007. 1736 с. С. 1147.

³ Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ. Т. 3 : П–С. 2012. 426 с. С. 304.

⁴ Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг / Л. Заводна // Нова педагогічна думка. 2014. № 1. С. 52–55. С. 57.

драйвери, «прога» – програма, «постити» – викладати в інтернет медіаконтент тощо.

Дослідник Ф. Очеретний наводить власну класифікацію молодіжного сленгу. Так, він виділяє³ окремі групи. До першої належать слова, котрі носять метафоричний характер і називають предмет, водночас надаючи йому певну конотацію. Так, «торба» – кінець, закінчення чогось, «дятел» – нерозумна, вузьколоба людина, тощо. До другої групи належить лексика, котра характеризується наявністю зменшено-пестливого значення, або ж скорочення звичних слів. «Тралік» – тролейбус, «універ» – університет, «магазин» – магазин. Третю групу складає сленг, котрий інтенсифікує якусь дію чи поняття. Вживання слова «задрати» замість звичного «наскучити» гіперболізує значення слова і надає йому емоційного забарвлення⁵.

Однак на наш погляд особливої уваги заслуговує сленг, що утворився в період Російсько-української війни 2014–2022 рр. Варто зазначити, що деякі з наведених нижче сленгових слів мали певний вжиток і до війни, оскільки розвиток телекомунікаційних технологій і щоденне використання різноманітних пристроїв і гаджетів, особливо серед молоді, розмиває деякі галузеві рамки. Так, скажімо, використання тематики війни в різноманітних комп'ютерних іграх призвело до непересічного застосування ними сленгу на кшталт «арта» (у значенні артилерія), «мінусувати» (нейтралізувати противника) тощо. Однак цілком закономірно, що з початком війни вказані тенденції набули якісно і кількісно іншого масштабу.

Унаочнення військових дій, особиста поінформованість переважної більшості українського суспільства щодо загальної специфіки ведення бойових дій неабияк вплинули на формування мовлення сучасної молоді. До «цивільної» мови проникає усе більше слів та термінів суто військової специфіки, однак у вустах молоді ці терміни знаходять власне оформлення у вигляді сленгу. Серед найбільш поширених можна виділити наступні: «забайрактарити» – знищити або

⁵ Очеретний А. Б. Сучасний погляд на молодіжний сленг/ А. Б. Очеретний // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22–24 березня 2017 р. Електрон. текст. дані. 2017. С. 3.

нанести удар по позиції супротивника бойовим дроном; «мопед» – дрон іранського виробництва, котрий нерозбірливо використовується РФ у великих масштабах; «передок» – передня лінія фронту, безпосередній театр воєнних дій; «посадка» – облаштована позиція військового з'єднання; «приліт» – влучання ракети або снаряду по певному об'єкту.

Окрім власне воєнного сленгу, непересічним є використання слів, котрі носять яскраво забарвлене емоційне значення. Доречно звернути увагу на те, що такі сленгові конструкції тісно переплітаються з величезною кількістю мемів, створених під час війни. «Рашисти», «русня», «орки» – стали типовими назвами російських військових, що здійснили вторгнення на територію України. Зневажливе «чмобік» – глузує над вкрай погано оснащеними та озброєними мобілізованими в армії РФ. Слова та словосполучення «аналогів нема», «за три дні», «один народ» призвані висміювати типові наративи російської пропаганди.

Цікавою є прив'язка деяких сленгових конструкцій до конкретного географічного місця. Так «Чорнобаївка» стала символізувати нездатність до аналізу помилок та повторення їх із разу в раз і відсилає нас до сюжету з десятками випадків розміщення росіянами військової техніки на Чорнобаївському аеродромі на Херсонщині, навіть після неодноразового вражання її Силами оборони України.

Політичний вимір теж не залишився обділеним. Так, деякі політики своїми діями породили цілу низку сленгових слів: «макронити» або «шольцити» – означає виражати стурбованість при відсутності конкретних дій та вчинків. А прізвище експомічника голови офісу президента О. Арестовича стало сленговим саме по собі, як і його відомі «2-3 тижні».

Отже, сучасний молодіжний сленг – це динамічний і багатогранний феномен, який відображає соціальні, культурні та технологічні зміни в суспільстві. Він виконує важливі комунікативні функції, сприяє формуванню ідентичності молоді та є цікавим об'єктом для лінгвістичних досліджень, особливо в контексті актуальних політичних, військових та соціокультурних подій та явищ, наприклад, – Російсько-української війни 2022–2024 рр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2007. 1736 с.
2. Заводна Л. Сучасний погляд на молодіжний сленг / Л. Заводна // Нова педагогічна думка. 2014. № 1. С. 52–55.
3. Загнітко Анатолій. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк: ДонНУ. Т. 3 : П–С. 2012. 426 с.
4. Очеретний А. Б. Сучасний погляд на молодіжний сленг/ А. Б. Очеретний // Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22–24 березня 2017 р. Електрон. текст. дані. 2017.
5. Нестерович В. Ф. Виборча кампанія: словник сленгових термінів та виразів. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 648 с.
6. Степаненко О., Заєць В., Степчук Ю. Сучасний молодіжний сленг української молоді // Збірник наукових праць «Актуальні проблеми філології та перекладознавства», Випуск 24, 2022. С. 45–49.

Олена Конєєва

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

Катерина Конєєва

*Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, м. Київ*

**МОВНІ ТА ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ
НАЗВ КАРТИН І ПІДПИСІВ ДО НИХ
УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ-НАЇВІСТІВ**

Сучасне суспільство все більше цікавиться творчістю тих митців, які увібрали справжні традиції глибинної національної культури, що надихається природними джерелами образів і виражальних засобів. Зокрема, порівняно недавно художники й поціновувачі живопису почали активно цікавитися творами представників так званого наївного мистецтва, яке приваблює глядачів щирістю, простотою форм, лаконічністю мови.

Твори українського наївного мистецтва часто використовують сюжети, які склалися з давніх уявлень про створення світу, відображають світогляд селянства через архетипні образи-символи, зокрема добра і зла, плодючості, мудрості й достатку, чоловічого й жіночого начал [9]. У творчості наївістів кінця ХХ – початку ХХІ століття зберігається опора на народно-міфологічну свідомість, відбувається індивідуальна трансформація міфу, народної казки, легенди. Також представники українського наївного мистецтва створюють свої неповторні міфологічні та казкові сюжети й образи [4]. Як зазначають мистецтвознавці, «витоками наївного мистецтва в Україні можна вважати поширену народну картину “Козак Мамай”» [6]. Багато малюнків із зображенням козака-бандуриста мали підписи-речення, які характеризували сюжет мистецького твору.

Традицію доповнювати картини, крім коротких назв, ще й підписами, які складаються з одного чи кількох речень і є фактично складовою частиною сюжету зображуваного, продовжили також українські художниці, які є представницями стилю наїв ХХ – початку ХХІ століття. Це видатна художниця Марія Примаченко, роботами якої досі не перестають захоплюватися поціновувачі її творчого феномену. А також молода, але вже досвідчена мисткиня Соня Гукайло, проникливі картини якої відомі не лише в Україні, а й за її межами. У творчості обох художниць дивовижно переплітаються ніби протилежні, на перший погляд, елементи, хоча такі, що взаємно доповнюють один одного, – традиційність українського народного мистецтва і фантастичний світ душі. Очевидно, це також надихнуло обох мисткинь на те, щоб додати до своїх робіт підписи-коментарі: «Примаченко-поет реалізує себе у власних підписах до картин. Її образи завжди пов'язані з естетичними і морально-етичними настановами народу, з його мовним багатством. Звідси та дивовижна синхронність художнього образу і віршованих примаченківських підписів-примовок. Підписи ці легко запам'ятовуються, неначе вкарбовуються у пам'ять: “Три буслики у горосі живуть у нас і досі”» [1].

У наші дні явище наїву набуває нових форм і збагачується глибинним змістом. Деякі художники-професіонали вдаються у своїй творчості до стилістики наївного мистецтва, адже прагнуть відійти від штамів і усталених пріоритетів. Сучасне українське мистецтво живиться національним духовним ґрунтом і природним зв'язком з народною культурою, надихаючись естетикою наївізму задля збереження цінностей національної самоідентифікації, що є особливо важливим зараз, коли росія намагається винищити все, що робить українців нацією. Роботи київської художниці Соні Гукайло, яка після початку повномасштабної війни змушена була з дитиною виїхати за кордон, «створені в техніці живопису і поєднують жанр плакату, книжкової ілюстрації, народної картини, катрини-оповіді з супровідним текстом» [2].

Розглянемо деякі особливості, які характеризують використання прикметникових лексем на позначення кольору та іменників-назв тварин в

авторських підписах до картин, створених українськими художницями-представницями стилю наїв, і зв'язок лексичних особливостей цих найменувань із художньо-виражальними особливостями мистецьких творів.

Живописна образність робіт Марії Примаченко та Соні Гукайло переплітається з вербальним вираженням глибокого філософського змісту, який властивий творчості цих художниць. Лексичні засоби, використані в назвах картин і підписах до них, дали змогу увиразнити зображуване, підкреслити авторське бачення й зробити акцент на найважливішому, що повинен побачити глядач у художній роботі. Марія Примаченко на початку свого творчого шляху давала лише короткі назви картинам, часто використовуючи прикметники на позначення кольору (наприклад, *чорний, зелений, синій, рожевий, золотий, коричневий*), адже це відповідало тій кольоровій гамі, яка домінувала в зображенні. Переважно це були іменникові словосполучення із залежним атрибутивним компонентом, наприклад: «*Чорна мавпа*», «*Чорний звір*», «*Синій бик*», «*Синій лев*», «*Сині птахи у квітках*», «*Синій вазон з квітами*», «*Синє звірятко*», «*Рожеві квіти у синій вазі*», «*Рожева мавпа*», «*Зелений слон*», «*Золоті ягоди*», «*Коричневий звір*». Як зазначає Л. Горболіс, аналізуючи суголосність художніх світів М. Примаченко і Б.-І. Антонича, народна художниця «доносить сутність образу за допомогою кольорової гами, що є одним з основних енергетичних зарядів її картин; колір – як синтез почуттів митця – надає сенсу образу та картині, є одним із важливих засобів вивершення архітекtonіки полотен» [5, с. 59].

У підписах до картин Соні Гукайло також використано прикметники, які відображають сприйняття дійсності через зв'язок з певним забарвленням предметів, тварин, інших образів – усього, що є частиною навколишнього світу. Наприклад: «...*Одного **сніжного похмурого** ранку наприкінці грудня я зайшла до кухні і побачила **яскравих** метеликів капусняків, що пурхали навкруги...*»; «*Моя мама хоче собачку **білу**, а я **чорного** kota. Але нам зараз не можна. Ми чекаємо, поки скінчиться війна!*» Прикметники *сніжний, похмурий, яскравий*, хоча й не називають безпосередньо певний колір, але увиразнюють зображене,

підкреслюючи кольорову гаму картин, а також виражають своєрідне протиставлення, яке є віддзеркаленням настрою героїв мистецьких робіт і самої авторки – таким є сучасне життя, яке переповнене контрастами і змінами. Це філософське сприйняття буття Соня Гукайло вербалізує за допомогою антонімів: *похмура і яскрава, чорне і біле*.

Прикметники-кольороназви в підписах до картин виражають колір безпосередньо, без додаткових смислових відтінків (*чорний, синій, рожевий, зелений*) або мають додатковий семантичний компонент, який реалізується в поєднанні кольору та іншої ознаки із сфери зорового сприйняття [3] (*золотий, сніжний*). Також ці лексеми виступають атрибутами іменників, які називають предмети, рослини, абстрактні поняття, але найчастіше характеризують зовнішність тварин: *чорний звір, синій бик, сині птахи, синій вазон, рожеві квіти, синя ваза, рожева мавпа, зелений слон, золоті ягоди* (М. Примаченко); *похмурий ранок, яскраві метелики, біла собачка, чорний кіт* (С. Гукайло).

Художники-наївісти часто у своїх роботах зображують сцени народного життя, традиційні обряди, особливу увагу приділяють квітам, які створюють святковий настрій, а також часто малюють тварин [7]. Загальновідомим є те, що «особливе місце в творчості М. Примаченко посідають декоративні панно із зображеннями фантастичних істот, звірів. Це унікальні витвори, в яких творча уява мисткині досягає високої алегорії» [10]. Створюючи свій «фантастичний бестіарій», художниця використовує в назвах картин і підписах до них іменникові лексеми на позначення цих персонажів. Їх можна поділити на кілька груп:

- 1) тварини-персонажі українських казок (*жар-птаха, жар-птиця, Конь-Горбокоть, Коник-горбоконик, Коньок Горбуньок¹, бичок-третячок*). Наприклад: «*Конь-Горбокоть у квітки сів, щастя всім приніс*»; «*Жар-птиця в квітах*»; «*Український поліський бичок-третячок гуляє у лісі та силу збирає*»;
- 2) екзотичні тварини, яких мисткиня, ймовірно, ніколи насправді й не

¹ У прикладах збережено авторську орфографію і пунктуацію.

бачила (крокодил, мартишка, мавпа, лев, левиця, слон, тигр). Наприклад: «Мільярд літ прогуло, а таких **мавп** не було»; «**Кобра** як устане, то й неба дістане, а до сонця достать, треба кобрів п'ять»; «**Тигр** сміється»; «**Левиця**-красавиця усім **левам** нравиться»; «**Лев** зламав дуба»; «**Павич та крокодил**»;

- 3) дикі тварини, які водяться в Україні (їжак, видра, медведиця, медвідь, ведмідь, вовк, зайчик, бобер, олень, рак). Наприклад: «**Стародавній їжак**»; «**Видра** гуляє в лісі»; «**Прийшов медвідь до вовка**. Дай мені з Чорнобиля справку, що я у Чорнобилі був на четвертому блоці...»; «**Ведмеді** на пасіці»; «**Біг олень** по полю да забіг у горох, бачить, біжать утрюх. Сказав **олень**: „Вам мене не догнать і не видать”»;
- 4) свійські тварини (бик, бичок, баран, кінь, свиня, поросся, корова, ягня, собачка, пес, кішка). Наприклад: «**Баран** круторогий збився з дороги»; «**Козак коня** напував і біди не мав»; «**Галя свиней** у колгоспі годувала. **Виростила поросят** тисячу і сімдесят»; «**Собачка** Ада не боїться гада»; «**Пес** у картузі»; «**Дика кішка**»; «**Корова** отака дасть п'ять тисяч літрів молока»; «**Ягня** вовка запрягло»;
- 5) дикі та домашні птахи (чайка, галка, журавель, гуска, ушатка, пінгвін, папуга, зозуля, павич, павичка, буслик, куріпочка, ворон, курочка, сорока, орел, чапля, одуд, голуб, голубка, коршун, синичка, кочубарка). Наприклад: «**Ушатка** гуляє з папугами на прогулянці»; «**Під сонцем на морі чайка** годує своїх дітей»; «**Зозуля** на калині»; «**Павичка** жде свого з космосу чоловічка»; «**Куріпочки** пляшуть і хліб пашуть»; «**Три буслики** у горосі живуть у нас і досі»; «**Ворон** дві баби мав – обох обнімав»; «**Два папуги** на квітках гудуть, гудуть. Хлопці з армії ідуть – радість матерям несуть»; «**Чотириногий одуд**»; «**Голубка** розпустила крила, хоче на землі мира»; «**Два коршуни**»; «**Дика курка** у винограді»; «**Сорока** в трояндах»; «**Дві синички, дві сестрички** ходять по травичці»;

- б) комахи (*бджоли, хрущі*). Наприклад: «Соняшник із **бджолами**»; «Довгоногі чаплі гуляють на **Вкраїні**, у садку, у вишневому саду, де **хрущі**, **хрущі** гудуть, хлопці в армію ідуть»;
- 7) чудовиська, які є витвором фантазії М. Примаченко (*чуліндра, лекаха, лезаха, вухастик, горботрус*). Наприклад: «**Лекаха** чухається. А вже весна, а в неї до діла охоти нема – а ротяка здорова»; «**Лезаха** фізкультуру робить»; «**Чуліндра** радіє, що уродила хороша морква, **красна-прекрасна**».

Деякі назви фантастичних створінь, які породжені уявою мисткині, є авторськими неологізмами, часто доповненими епітетами, вираженими якісними чи відносними прикметниками, які або підкреслюють характер і природне місце існування звірів, або є виразно нереальними, що додає загадковості й спонукає глядачів замислитися над художніми образами. Ці назви виявляються близькими до фольклорних традицій і за семантикою, і за способом творення. Створінь з такими іменами ми легко можемо уявити персонажами народної казки, прислів'я або дитячої гри [8, с. 206]: «**Дикий чеплун**», «**Болотяний звір**», «**Гороховий звір**», «**Дикий вухастик**», «**Дикий горботрус**», «**Кочубарики**», «**Кукурудзяний кінь у космосі**», «**Синій бик**», «**Рожева мавпа**», «**Зелений слон**».

Соня Гукайло також використовує в підписах до своїх картин іменники-назви тварин, але ці лексеми представлені переважно назвами домашніх улюбленців (*кіт, собака, морська свинка*), оскільки художниця є представницею міської культури. Згадка про цих милих створінь, необхідність піклуватися про них, створює відчуття теплоти й близькості до рідного дому та сім'ї, з якими авторка на певний час змушена була розлучитися через війну: «**Дякую, мій кіт**, що ти прикрашаєш моє безсоння!!», «**Готуєш обід, подбай про те, що їсти буде кіт**»; «**Кіт у вікні**», «**Тьотя Ліна привезла з села мішок кочанів капусти для моєї морської свинки...**». У кількох підписах до картин вжито й інші іменники-назви тварин: дикої тварини (*лис*), комахи (*метелики*), а також іменники *птаха, птаха, тварина*, які не співвідносяться з конкретним денотатом: «**Лис у лісі**», «...**Одного сніжного похмурого ранку наприкінці грудня я зайшла до кухні і побачила безліч**

яскравих метеликів капусняків, що пурхали навкруги. А нові метелики все лізли і лізли. Так для мене настала весна!!!»; «Добра людина, добра й тварина, а зла людина, зла й тварина»; «Дякую невидимим птахам, що так солодко співали для мене вночі!»; «Лети птаха до мого коханого, передай йому звістку про нас! Я більше не танцюю та не співаю, але бережу його сина та чекаю!» В останньому прикладі відчутний виразний вплив фольклорної традиції, коли в піснях пташка передавала звісточку від жінки коханому чоловікові-козаку, який десь далеко.

Варто зазначити, що назви картин і підписи-примовки, підписи-подяки чи побажання, якими супроводжують свої художні роботи представниці різних поколінь українських художників-наївістів Марія Примаченко й Соня Гукайло, яскраво демонструють, що талант людини не обмежується однією сферою його використання, а дає змогу доповнити зображення вербальними компонентами, які є продовженням давньої народної традиції українських майстрів образотворчого мистецтва створювати паралельно ще один образний світ, який виступає єдиним цілим із зображенням на картинах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарев К. Творчість Марії Примаченко. URL : <http://www.bondarev.com.ua/pages/view/445>
2. Брюховецька О. «Все жажливо і прекрасно одночасно! І війна і весна прийшли!»: Образи вдячності Соні Гукайло. 12.10.2024. URL : <https://artslooker.com/diakuii-shcho-nareshti-v-mene-vidkrylys-ochi-y-teper-ia-bachu-vse-obrazky-vdiachnosti-soni-hukaylo/>
3. Висоцький А. В. Склад та структура лексико-семантичних груп якісних прикметників в українській мові : автореферат дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова. Київ, 1998. 18 с.
4. Власенко С. М. Традиції народної картини в сучасному українському «наївному» мистецтві. Новий Акрополь. Культурна асоціація. URL : <https://newacropolis.org.ua/theses/tradytsii-narodnoi-kartyiny-v-suchasnomu-ukrainskomu-naivnomu-mystetstvi-1500792589>

5. Горболіс Л. Суголосність художніх світів закоханих у життя українців. Порівняльний аспект творів Богдана-Ігоря Антонича і Марії Приймаченко. URL : <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/13-812.pdf>
6. Іжевський А. В. Наївне мистецтво. Енциклопедія Сучасної України / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2020. URL : <https://esu.com.ua/article-71339>
7. Наївне мистецтво. Друкарня. 30 квітня 2023. URL : <https://drukarnia.com.ua/articles/nayivne-mistectvo-bsUJn#heading-3-2263>
8. П'ятаченко С. В. Фольклорні джерела назв і підписів до картин Марії Примаченко. URL : <https://repository.sspu.edu.ua/items/8a798565-a8f5-4d51-9c48-5f59ad5d0b71>
9. Українське наївне мистецтво. Пам'ять нації. 6.08.2019. URL : <http://memorua.org/?p=1687>
10. Шестакова О. Народний художник України Марія Примаченко. Національний музей українського народного декоративного мистецтва. URL : <https://www.mundm.kiev.ua/COLLECTN/PRIMA.HTM#begin>

**МАРКЕТИНГ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ
ВЛАСНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ: ЧАСОПИСІВ
«РІДНИЙ КРАЙ» ТА «МОЛОДА УКРАЇНА»**

Першочерговим завданням національно-свідомих представників української громадськості наприкінці ХІХ – початку ХХ століття стояла справа скасування Емського указу 1876 р., яким фактично припинявся національний культурно-суспільний розвиток. Скориставшись революційною ситуацією в російській імперії 1905 р., як свідчить Олена Пчілка, була направлена делегація до головною Ради Міністрів С. Вітте «в справі скасування заборон на українське слово» [3, с. 41]. До складу входили представники чотирьох губерній: Київщину представляв В. Науменко, Чернігівщину – І. Шраг, Полтавщину – М. Дмитрієв, Волинь – Ольга Петрівна Косач, які зі зверненням від громад поїхали до Санкт-Петербургу [1]. Тож швидкі процеси національно-культурного відродження, революційно-вибухова ситуація, що склалася у суспільстві, змусили російського імператора Миколу II підписати «Высочайший манифест» від 17 жовтня 1905 року, яким відкривався певний шлях до демократизації Російської імперії [2, с. 416–417]. Шлях для українських видань відкривали також «Тимчасові правила щодо друку» від 24 листопада 1905 р., якими скасувалася попередня цензура. Саме тоді українське суспільство отримало надію на створення національної преси рідною мовою. «Рідний Край» став першим українським часописом, що вийшов у Полтаві 24 грудня 1905 р.

Започаткували журнал представники Полтавської української громади – М. Дмитрієв, Г. Коваленко, П. Рудченко (Панас Мирний), Г. Шерстюк. У 1906 р. Микола Дмитрієв запросив до редакції Олену Пчілку – і саме це призначення

згодом врятувало тижневик. Варто зазначити, що ні Маніфест, ні правила про пресу не скасовували закон 1876 р., тому губернатори, яким надавалося право видавати свідоцтва, неохоче йшли на дозвіл українських газет і журналів. Подібний приклад спостерігався в Полтаві. Коли полтавська влада заборонила друк «Рідного Краю» – письменниця перенесла редакцію до Києва. Юридична адреса часопису змінювалася разом з родинними переїздами: вул. Маріїнсько-Благовіщенська, 97; 115; 101. З середини 1913 р. видання журналу було перенесене до Гадяча і протримано до 1915 р., «коли приказом закрили всі українські періодичні видання» [3, с. 42].

Цензурне пом'якшення, усвідомлення громадян у необхідності українських видань, і тому можливість великої кількості передплатників так давно омріяної національної преси, – були марними сподіваннями видавців. «Я сподівалась, – писала О. П. Косач, – що видання з матеріального боку забезпечить передплата, та в тому я помилялась. Передплатників було безмірно менше, ніж усі ми сподівалися, і видання себе зовсім не окупувало» [3, с. 42]. У 1908 р. Олена Пчілка здійснила свою давню мрію – почала видавати дитячий журнал «Молода Україна», який ще більше «утруднив становище, бо передплатників було до трьох десятків, а лише друк і папір на одне число коштував 60 карбованців. Я з місяця в місяць докладала своїх грошей і жила надією, що становище таки покращає» [3, с. 42]. Згодом редакторка-видавниця зазначить, що «мабуть читачі боялися переплачувати журнал, бо були такі, що прохали пересилати їм журнал на чуже ім'я, боячись репресій на службі за переплату українського журналу. Боляче було і матеріально, і морально, але не хватало сили справу кинути й видання припинити. Пробувала я була зацікавити передплатників низькою передплатною ціною, даремними додатками й т. ін., та це не помагало» [3, с. 42].

Періодичні видання зацікавлюють читачів: оформленням, тематикою вміщеного матеріалу, відомими авторами та «приємною» передплатою у порівнянні з конкурентами та рекламою.

Макети обкладинок часописів робив талановитий художник та давній товариш Олени Пчілки Опанас Сластіон, його ж ілюстрації часто розміщувалися

і в самих виданнях. Оформлення обкладинок змінювалося з часом, піддаючись впливам тогочасної епохи та смакам читачів: з явно етнографічного-історизму, коли образ рідного краю уособлював кобзар в орнаментальній рамці, що імітує вишивку, до українського модерну з асиметричним малюнком з соняхів чи тополь. Усе ж читач будь-якого періоду, коли брав до рук примірник чи «Рідного Краю» чи «Молодої України» не мав сумніву в українському спрямуванні видань.

Що ж стосується тематичного наповнення часопису «Рідний Край» та «Молода Україна», то редакторка в рекламних оголошеннях зазначає так про «Рідний Край»: «Містить статті про громадські справи, звістки з життя на Вкраїні й в інших сторонах, оповідання, п'єси для театру, вірші, відомості господарські, звістки про українські книжки, про театр і інше мистецтво, дописи, оповістки» [5]. «Молоду Україну» Олена Пчілка називає «ілюстрованим місячним додатком» та зазначає, що це «єдина українська часопись для дітей». Можливо, редакторка вважала, що всім зрозуміле наповнення дитячого видання, і, звичайно, не розчаровувала маленьких читачів. У «Молодій Україні» друкувалися віршики, казки, байки, скоромовки, загадки, дитячі п'єски, розміщувалися оповідання з рубрики «Світознання».

Що ж до авторів цих двох часописів, то на прикладі редакторської статті для заохочування передплатників на 1911 р., Олена Пчілка з делікатністю все ж наголошує про непорядність деяких видань, які мають «звичай повідомляти, що ось, мовляв, у нас помінилися писати отакі й такі письменники; (при тім подається й довгий список імен, більш-менш відомих). Здебільшого однак буває, що добра частина тих письменників дають свої імена немов тільки на окрасу оповістки, а насправжки нічого потім до часопису не пишуть...» [6, с. 1] і використовує більш делікатний хід – сповіщає про письменників, чиї твори вже публікувалися за попередній період видання «Рідного Краю» та видавниця сподівається і будуть розміщені. Це 80 авторів, серед них такі відомі імена, як Олена Пчілка, Леся Українка, Іван Франко, Олександр Олесь, Г. Чупринка, Ганна Барвінок, Д. Яворницький, Надія Кибальчич, М. Кропивницький. Звичайно, як у

дорослому, так і в дитячому журналі друкувалися твори Т. Шевченка, сторінки його біографії.

З рекламних оголошень, опублікованих у самому часопису, виданих окремим тиражем у вигляді листівок, розміщених в інших українських періодичних виданнях, ми дізнаємося, що передплата не змінювалася протягом 10 років і була така: «ціна «Рідного Краю» з пересилкою на рік – 4 р., на півроку – 2 р., на 3 місяці – 1 р.»; «Рідний Край» на рік разом з «Молодою Україною» коштували 5 руб., на півроку – 2 руб. 50 коп., на 3 місяці – 1 р. 25 к.; «Молода Україна» – 2 руб. на рік, 1 руб.– на півроку. З такою річною ціною на передплату Олена Пчілка не витримувала конкуренції і з 1910 року часопис зі щотижневика став виходити раз на місяць.

На прикладі видання «Рідний Край» порівнюємо цінову політику з річної передплати на 1913 р., яку тримала Олена Пчілка з іншими тогочасними українськими виданнями зі схожої тематики, що виходили в Києві: літературно-мистецький місячник «Сяйво» (видавець О. Корольчук) – річна передплата 3 руб.; педагогічний місячник «Світло» (видавець Л. Шерстюк) – річна передплата 4 руб.; «Літературно-Науковий Вістник» (видавець Л. Старицька-Черняхівська) – річна передплата 8 руб.; «Рідний край» (редакторка-видавниця О. Косач) – річна передплата 4 руб. [11].

Невтомна редакторка придумувала нові маркетингові ходи для заохочування передплатників свого видання. «/.../ крутяться, як мухи в окропі видавці, гадаючи, щоб його таке видати, щоб приподобитися, потрапити на самі останні вимоги та бажання громадянства.», – писала в одному зі своїх редакторських фейлетонів «Теревені» Олена Пчілка [7, с. 12]. Так, передплатників за 1912 рік вона обдаровує своїм новим виданням «Українські узори». Окремо треба сказати про рекламу власних збірок зі зразками народних орнаментів для вишивки, ткацтва. Сама редакторка активно популяризує їх з № 8 весь 1908 рік. Завжди на першій сторінці обкладинки розміщується рекламне оголошення: «УКРАЇНСЬКІ УЗОРИ. Збірник Олени Пчілки. 3-тє видання. Ціна 1 р. 25 к. Продається в Києві в «Українській Книгарні» (Безаківська, 8) і книгарні

Л. Ідзіковського (Хрещатик); в Полтаві – в книгарні Г. Маркевича (бульвар Котляревського); в Житомері – в книгарні Совинського (Б. Бердичевська.)» [8].

У 1909 р. видання подорожчало. І з 1909 по 1910 р. зустрічаємо теж саме оголошення з різницею в ціні. Альбом «Українські Узори» можливо було придбати вже за 1 карб. 50 коп. У 1911 р. бачимо інформацію, що «печатається й незабаром вийде нове, 4-е, видання українських узорів Олени Пчілки (Косач)» [9, 24], яке і отримали в подарунок щасливі передплатники.

Ще одним рекламним ходом для популяризації видань, додаткових матеріальних надходжень став випуск кольорових листівок, таких популярних на той час. З 1911 року на обкладинці друкується реклама, що у київських українських книгарнях за адресами: Безаківська, №8 (сучасна назва вул. Симона Петлюри), вул. Великій Володимирській, № 28 (сучасна вул. Володимирська), книгарня «Час», Театральна площа, можливо придбати листівки видання «Рідного Краю», які коштують 5 копійок, і надається їх перелік: «1) Картка великодна: малюнок – дві червоні писанки. 2) Великодна в узорній рамці – початок запорожської вірші. 3) Знімок з 8 постатей. Роботи полтавських гончарів (Кобзарь, гетьман, і ин.). 4) Гурток українських письменників, старих і молодих. 5) святкування Шевченківських роковин в Сібірі. 6) Знімок з полтавської глиняної групи. 7) Українка з Київа.» [9].

Музейна колекція має 6 листівок зі згаданого переліку [4]. Невідома листівка під назвою «святкування Шевченківських роковин в Сібірі», але, враховуючи, що Олена Пчілка друкувала ці зображення не лише на листівках, а й на сторінках часопису «Рідний Край» – ми маємо уяву і про неї. У 1909 році була опублікована світлина в орнаментальній рамці, на якій зображено гурт людей. Фото підписане: «Вечер, влаштований в пам'ять Т. Шевченка земляками в 1908 році, в Сібірі» [10, с. 5].

«Рідний Край» став завдяки самовідданій праці Олени Пчілки найбільш тривалим проектом періодичного україномовного видання, який існував у Східній Україні на початку ХХ ст. Це десятиліття вповні можна назвати періодом

найбільшої самореалізації багатогранного таланту О. П. Косач: письменниці, мистецтвознавиці, громадської діячки, успішної редакторки-видавниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звернення О. П. Косач, В. П. Науменка, І. Л. Шрага та М. А. Дмитрієва до голови Комітету міністрів С. Ю. Вітте про необхідність скасування заборон на книгодрукування українською мовою // Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання / Упорядник Геннадій Боряк. Київ : ТОВ Видавництво “КЛЮ”», 2015. С. 337–345.
2. 1905 р. жовтня 17. Петергоф. – Маніфест Миколи II “Об усовершенствовании государственного порядка” з проголошенням в Росії недоторканості особи, свободи слова, зборів і спілок // Українська ідентичність і мовне питання в Російській імперії: спроба державного регулювання / Упорядник Геннадій Боряк. Київ : ТОВ Видавництво “КЛЮ”», 2015. 810 с.
3. Олена Пчілка. (О. Косач). Оповідання з автобіографією. Харків : РУХ, 1930. 288 с.
4. МЛУ. А-613, КН-3528; А-614, КН- 3529; М- 154, КН-1130; М-161, КН-1137; Д-440; А-685, КН-2278.
5. Рідний Край. 1909. № 1.
6. Рідний Край. 1910. № 1.
7. Рідний Край. 1908. № 44.
8. Рідний Край. 1908. № 8.
9. Рідний Край. 1911. № 28–29.
10. Рідний Край. 1909. № 38.
11. Сяйво. 1913. №1.

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ТЕРМІНА

Для успішної діяльності в будь-якій галузі науки, техніки або виробництва виникає потреба правильно розуміти й застосовувати відповідну термінологію. Слово «термін» – латинського походження, в буквальному перекладі означає «межа», «кордон, кінець» або «розмежування». У сучасному значенні «термін» з'явився, як вважається, на підготовчому етапі розвитку термінознавства, починаючи з епохи Ренесансу і появи перших термінологічних словників, якими він закріплювався як «визначення», «позначення». У старофранцузькій мові знаходять навіть номінацію *terme* – «слово» [1, с. 131].

Під «терміном» ми розуміємо слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва чи діяльності людини [2, с. 513]. Існує навіть наука, яка займається вивченням термінів та терміносистем – термінознавство. Вона вивчає спеціальну лексику з точки зору її типології, походження форми, значення і функціонування, а також використання, упорядкування і творення. Варто наголосити, що саме «терміни» виступають основним елементом термінології (організованої на логічному й мовному рівні системи спеціальних назв), як складової будь-якої терміносистеми. [3, с. 91; 2, с. 513–514].

За поширеністю вживання терміни поділяються на *загальнонаукові* – які вживаються практично в усіх галузевих термінологіях (наприклад, *система, закон, аналіз*). *Вузькоспеціальні* терміни вживаються в певній галузі (наприклад, *сюрреалізм, десерт*). *Міжгалузеві* – терміни, які використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях (*технополіс, електрон*). Низка спільних для

різних сфер науки ознак, які визначають суть терміна як «особливої мовної одиниці» [4, с. 164; 1, с. 131–132], включає:

1. *Системність*. Кожен термін входить до певної терміносистеми, в якій має термінологічне значення, а за її межами він може мати зовсім інше значення.

2. *Точність*. Термін повинен якнайповніше й найточніше передавати зміст поняття, яке він позначає. Неточність терміна може бути джерелом непорозуміння між фахівцями.

3. *Прагнення до однозначності у межах своєї терміносистеми*. Якщо більшість слів загальноживаної мови багатозначні, то більшість термінів – однозначні. Це зумовлено їх призначенням, але ж повністю усунути багатозначність (двозначність) не вдається. Якщо термін є багатозначним, автор має будувати текст таким чином, щоб було зрозуміло значення.

4. *Наявність дефініції*. Кожен науковий термін має дефініцію (визначення), яка чітко окреслює та обмежує його значення.

5. *Відсутність емоційно-експресивного забарвлення*.

6. *Відсутність синонімів*.

7. *Стандартність*. Термін потрібно вживати лише в тій формі, які зафіксовано у словнику [5, с. 24].

Крім того, однозначність термінів свідчить про упорядкованість і точність, а отже – високу інформативність термінологічних систем. Терміни нерідко бувають багатозначними (одне слово-термін слугує для вираження різних понять). Варто зауважити, що термін «*полісемія*» (або багатозначність) має грецьке походження. У сучасному термінознавстві він означає наявність у мовної одиниці (слова, фраземи, граматичної форми, синтаксичної конструкції) *кількох значень* [7]. Водночас для деяких понять може вживатися два і більше термінів-синонімів [6, с. 113].

Існує думка, що нові термінологічні значення з'являються в результаті переосмислення наявних термінів різних наукових галузей, тобто відбувається реінтеграція: наукові знання однієї сфери переносяться на поняття іншої. Причому терміни, що є атрибутом однієї галузі, потрапляючи до іншої, зазнають

сміслової модифікації, хоча їхній семантичний стрижень залишається колишнім [8, с. 30]. Наприклад, слово «*супутник*» означає: а) особу або істоту, яка супроводжує іншого; б) природне тіло, що обертається навколо планети; в) апарат, що досліджує космічні об'єкти; г) пристрій для приймання теле-відео та інтернет зв'язку. В усіх наведених значеннях є спільне: «супутник» – предмет, особа або істота, що перебуває поряд, супроводжує, має певну несамостійність.

Із часом деякі значення можуть зникати. Раніше «каруселлю» називали кінні лицарські турніри з бігу по колу і влучання в ціль. Нині «карусель» означає атракціон, що обертається, або ж певні зловживання під час виборчого процесу. Інколи слова з первісним значенням лишаються вузькоспеціалізованими, натомість із новими значеннями входять до широкого вжитку: «планшет» у значенні «дошка з натягнутим на неї папером, на якій наносять план місцевості» належить до фахових термінів у галузі геодезії; у значенні «плоска сумка з прозорим боком для карти» – до військової термінології; натомість нині цей термін широко відомий у значенні «кишеньковий персональний комп'ютер».

Іноді слово набуває нових значень. Так, «корона» – «вінець, символ влади монарха», але з 2020 року – народно-розмовна назва коронавірусу COVID-19. Також слово має пряме (основне) і переносне (похідне) значення. Наприклад, «футболити» означає «штовхати ногою м'яч», переносне – «проганяти, не допускати до себе когось, комусь відмовляти».

Л. Лисиченко визначила декілька типів лексичної багатозначності:

1. *Радіальна*: усі непрямі значення походять від прямого (наприклад, «блиск» – яскраве сяяння, світіння (основне значення), переносне – багатство, розкіш, прояв високих якостей таланту, розуму).
2. *Ланцюжкова*: кожне значення є похідним від найближчого попереднього (наприклад, «жменя» – долоня й пальці в зігнутому стані (основне значення), кількість чого-небудь, що вміщується в жмені, незначна кількість чого-небудь (похідне)).

3. *Радіально-ланцюжкова*: об'єднує обидва типи (наприклад, «дорога» – смуга землі, по якій їздять або ходять (основне значення), перебування в русі, правильний напрямок руху тощо (похідне) [9].

Отже, між термінологічною і загальноживаною лексикою існує постійний зв'язок і взаємовплив, а існування самого терміна «полісемія» може бути прикладом *багатозначності терміна*.

Ми не можемо вплинути на вживання наукових термінів, які набули нового значення в літературній мові. Водночас полісемія термінів у рамках конкретної науки або сфери виробництва має розглядатись не просто як неточність, а як найбільша вада. Саме наукові терміни мають бути однозначними та байдужими для контексту, унеможливлювати неточності та подвійне тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мацюк З., Станкевич Н. Українська мова професійного спрямування: Навч. посібн. 4-е вид. Київ: Каравела, 2011.
2. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. 2-ге вид., випр. та доповн. Київ: Алерта, 2011.
3. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української літературної мови / О. Д. Пономарів. Тернопіль, 2000.
4. Азарова Л. Є. Термінологія та її сучасний стан розвитку / Л. Є Азарова // Типологія мовних значень у діахронічному і заставному аспектах: зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту. 1999. Вип.2.
5. Азарова Л. Є., П'яст, Іванець Т. Ю. Професійне спілкування науково-технічних працівників і студентів інженерних спеціальностей. Вінниця: ВНТУ, 2008.
6. Стацюк Р. В. Основні підходи до визначення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці // Науковий вісник ДППУ імені І.Франка Т. 2. № 5, 2016.
7. Малаш О. В. Багатозначність // Велика українська енциклопедія. URL: <http://vve.gov.ua/> Багатозначність (дата звернення 18.10.2024).
8. Крimeць О. Багатозначність термінів як результат реінтеграції наукового знання // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2017. № 869.
9. Малаш О. В. Багатозначність // Велика українська енциклопедія. URL: <http://vve.gov.ua/> Багатозначність (дата звернення 18.10.2024).

Світлана Котляренко

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова, м. Київ

МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ

Культура – поняття багатогранне і всеосяжне. З’явившись ще у сиву давнину, з кожним днем воно переходить у нові семантичні площини, зачіпаючи без винятку всі сфери нашого життя: сім’ю, міжособистісні стосунки, почуття, ділове спілкування, нарешті, мову. Мова набуває особливого значення, адже вона є найважливішим чинником становлення індивідуального світобачення людини, а в аспекті загальної культури особистості – її найпершою складовою. Особливу небезпеку становить та частина загальномовної культури, носіями якої є молодь, а саме – молодіжний сленг.

Український енциклопедичний словник класифікує англomовну категорію сленг (slenge) як сукупність жаргонізмів, які утворюють різновид розмовної лексики і відображають фамільярне, гумористичне ставлення до предмета розповіді. Молодіжний сленг – це пласт синтезованої розмовної лексики різних молодіжних груп, який складається із «модних» словечок, які швидко набувають і також швидко втрачають популярність серед молоді («кльово», «балдіти» замість «добре»). Ця лексика має емоційне забарвлення і направлена переважно на вираження грубуватого, іронічного, а іноді і зневажливого ставлення до того, про що йде мова. Молодіжний сленг – своєрідна словесна гра, за якою стоїть бажання відокремитися від світу дорослих, підкреслити свою самостійність і незалежність, продемонструвати свою перевагу над старшим поколінням у розумінні життя.

Суттєвим елементом молодіжного сленгу є наявність у ньому слів з розпливчатим, непевним значенням. За цим ховається бажання зробити свою

мову незрозумілою для інших, для старших – тих, хто не знає обставин, деталей. У результаті мова стає насиченою підтекстом, для розуміння якого необхідні додаткові натяки – за допомогою жестів, міміки, особливої інтонації. Може здатися, що це має збагачувати мовлення. Але насправді зовсім не так. Це навпаки його збіднює. Тому розмова на сленгу часто перетворюється на просте базікання ні про що [4, с. 69].

Певний час сленг вважався деякими дослідниками неунормованим явищем лексики, принципово не кодифікованим аспектом мовленнєвої діяльності, що свідчило про досить суперечливе ставлення до нього науковців. Протягом свого історичного розвитку сленг здобувся на різні визначення, але найчастіше ототожнювався з просторіччям або жаргонною лексикою. Серед відомих українських дослідників одним із перших до поняття «сленг» удався І. Г. Матвіяс, визначивши його як «групові говори, що виникають у людей (переважно молодих), котрі з якихось причин змушені перебувати у тривалому контакті і до певної міри бути віддаленими від решти суспільства» [1, с. 21].

Загалом межа між живою, розмовною мовою та сленгом була і є дуже рухливою, перехідною. Часто статус слова змінюється, і те, що, скажімо, у 60-х, 70-х, 80-х роках ХХ століття вважалося сленгом, тепер стало частиною повсякденного словника людей.

Мова дуже чутлива до змін у політиці, ідеології, науці, духовній культурі, тому й сленг, як один із її складників, надзвичайно швидко зазнає змін. Так, сленг молоді 50-60-х рр. фактично не зрозумілий сучасному молодому поколінню. Сленг кожної історичної епохи відображав риси часу. Сленг 60-х був наслідком підвищеного інтересу до наркотиків, популярної музики, постійної ейфорії. Сленг 70-х років містив велику кількість епітетів, що стосувалися невдах: «wally», «nurd» тощо. У сленгу 80-х переважали слова, що стосувалися грошей та роботи. Єдиного і всеосяжного визначення сленгу немає і дотепер. Неодноразові спроби розмежувати сленг і загальноживану лексику або сленг і нецензурну мову не дали результатів. Дефініції сленгу, які намагаються

нашвидкуруч скомпонувати у ході наукових дебатів, часто виявляються помилковими.

Німецький лінгвіст О. Ріттер дав цікаве пояснення sleng як аглютинації сполуки слів beggar's (thieves', gypsies') language, але воно видається малоймовірним. Наприйнятнішою і найбільш популярною версією є пояснення Е. Партріджа, який виводить sleng від Past Participle дієслова to sling ("Slang is language slung about"), підтверджуючи свою думку наявним у літературній мові висловами to sling words, to sling the bat.

У процесі семантичного розвитку слово ототожнювалось із такими поняттями, як арго (argot), жаргон (jargon), мова циган (lingo, gibberish), злодійська мова (cant). Сучасне значення з'являється з 20-х років XIXст., і на сьогодні під словом «сленг» розуміють «не літературну лексику, що складається зі слів та значень з відтінком особливої неформальності та не обмежені за сферою поширення певним регіоном».

З погляду лінгвіста, сленг – це стиль мови, що посідає місце, антитетичне занадто формальній, офіційній мові. Сленг перебуває в самому кінці можливих засобів мовного спілкування і включає різні форми мови, за допомогою яких люди можуть ототожнювати себе з певними соціальними угрупованнями, починаючи з дітей, молодих бізнесменів і хакерів і закінчуючи злочинцями, алкоголіками та наркоманами.

Жаргонізми (сленгові слова) посідають важливе місце у культурі мовлення, їх можна зачислити до лексично-стилістичних утворень. Такі слова притаманні розмовній мові людей, які пов'язані певною спільністю інтересів. Сленг властивий різним групам людей і відіграє важливу роль у житті індивіда

Молодіжна мова така ж різнобарвна, строката, особливо здатна до сприйняття всього нового, як і її носії. Нові віяння у культурі, соціальний розвиток, технічний прогрес спричинилися до появи великої кількості молодіжних об'єднань та угруповань. Особливий вплив на молодь має музика. "Beatles", "Rolling Stones", "Metallica", "Nirvana" – прабатьки молодих

металістів, рокерів, хіпі, панків. Вони носять шкіряний одяг, строкаті бандани, пацифістські значки і виголошують протест проти сірості і традиційності.

Вони створили свою мову як общинну говірку і як засіб самовираження.

Молодіжний сленг – це синтезована лексика різних молодіжних груп та індивідуальної молоді. Як і професійний жаргон ремісників минулого, спочатку він був засобом конспірації, умовною говіркою, яку розуміли тільки члени групи. Потім окремі слова потрапляли у загальний мовний простір і приживалися там. Вони втрачали семантичну конспірованість і ставали загальноживаними. Наприклад, гермак (з мови рокерів) – головний убір мотоцикліста; салага, салабон (армійське) – юнак, молода людина; спіч (з мови хіпі та пост-хіпі) – розмова, виступ; автомат(студентське) – залік, іспит, які отримують автоматично за поточними оцінками [2, с. 25].

Сленгом розмовляють не лише члени молодіжних об'єднань, а й підлітки, студенти, які не належать до якоїсь групи. Таким чином, елементи сленгу, які не зникають з ужитку, а стають частиною нормативної літературної мови, можуть змінювати свій емоційно-оцінний характер. Наприклад, “халтура” спочатку вживалася музикантами у значенні підробітку, сьогодні – це неякісно зроблена робота, непрофесійність у роботі. Часто для позначення легкого заробітку вживають синонім “халява”.

Загалом сленгова лексика характеризується багатою синонімією[5, с. 18]. Наприклад, позитивні емоції у слензі передаються як **кайфово, кльово, круто, смачно, убойно, файне, чумово**; байдужість – **до банки, по барабану, паралельно, фіолетово**.

Члени синонімічних рядів можуть мати різне емоційне забарвлення [5, с. 19]. Наприклад, гарна, приваблива, зі смаком одягнена дівчина у сленговій лексиці – **кряля, модель, мирса, траля**; повна дівчина – **ляйба**, кохана – **лямюра, матильда, хризантема**.

Хибною є думка, ніби молодіжний сленг – здобуток ХХ століття. Йосип Дзендзелівський у своїй праці “Українська соціальна діалектологія” говорить про існування шкільного діалекту ще у ХVІІІ ст. Предметом дослідження вченого

стала повість А. Свидницького “Люборацькі”. Це ніби словник бурсацько-семінарського жаргону середини ХІХ ст.

Як уже зазначалось, багато молодих людей не належать до якогось угруповання, і все ж постійно послуговуються сленгом. Частина з них – це неосвічена молодь, яка просто не знає норм літературної мови. Інші ж – добре володіють літературною українською мовою, але чомусь постійно говорять сленгом [3, с. 21].

Завдання не лише мовознавців, а й усіх свідомих українців – віднайти точки дотику між минулим і сучасним. Молодіжний сленг – це повноцінний елемент мовного простору. Він займає свою нішу у кадастрі національної мови [4, с. 70].

Можна визначити три головні чинники, які зумовлюють виникнення й бурхливий розвиток сленгу. Перший чинник – професійний (у найширшому розумінні слова «професія»). Певний рід занять викликає до життя чимало специфічних слів, які об’єднують представників певного фаху. При цьому «фахом» може бути й спільна картярська гра, й вивчення життя і творчості якогось героя сцени.

Другий чинник – прагнення молодої людини до самовизначення й визначення свого місця серед інших – «своїх» і «чужих». Іншими словами, це – бажання групової ідентифікації й самоідентифікації. Як з’ясували психологи, прагнення належати до певної групи – одне з найголовніших бажань людини. Молода людина значно впевненіший у своїх діях, почуттях і словах, коли відчуває себе не одинаком, а представником, одним із багатьох.

Третій чинник – бажання, а іноді й необхідність приховати свої слова й дії від інших, «непосвячених». Це стосується не тільки якихось протизаконних дій. Люди зазвичай уникають розголошення будь-якої інформації, яка, поширившись, могла б їм зашкодити. Наслідком названих чинників є те, що батьки частенько не розуміють, про що їхні діти говорять по телефону. Ідеться і про розмову на музичну чи комп’ютерну тему (перший професійний чинник), і

на тему «свої компанії» (другий чинник), і, нарешті, про спілкування з особистою чи будь-якою іншою «забороненою» сфери (третій чинник) [2, с. 56–57].

Як бачимо, молодіжний сленг – це окремий пласт національної мови, який відображає певною мірою рівень культури, освіченості, розвитку суспільства. У наш час він контрольований маскультурою, під вплив якої потрапляють різні категорії молоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабенко О. В усному мовленні – сленг... / О. Бабенко, О. Кравченко // Урок української. 2004. № 11–12. С. 21–25.
2. Кореніба В. Дослідження учнівського сленгу // Вивчаємо українську мову та літературу. 2005. № 27. С. 24–27.
3. Сербенська О. А. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О. А. Сербенська, М. Й. Волощак // Просвіта, 2001. 204 с.
4. Сірінюк К. Молодіжний сленг як складова загальномовної культури нації // Українська мова і література в школі. 2005. № 5. С. 69–70.
5. Словник сучасного українського сленгу / Уклад. Т. М. Кондратюк. Х : Фоліо. 2006. 350 с.

КЛІКБЕЙТИ В МІЖНАРОДНИХ ВИДАННЯХ

Сучасний медійний простір насичений великою кількістю інформації та різноманітних джерел для її поширення. Утворюються нові інтернет-видання, які швидко пристосовуються до ритму та умов життя інформаційного середовища. У зв'язку з тим, що в читача тепер є широкий вибір каналів комунікації, з яких можна черпати потрібну інформацію у зручній формі, – журналістам доводиться боротися за увагу своєї аудиторії.

Як зазначає Христина Дацишин, «прагнення до сенсаційності, бажання зацікавити реципієнта зумовлюють інші тенденції, котрі часто виходять за межі журналістських стандартів» [1, с. 76]. Зазвичай стається так, що сенсаційність була штучною і заголовок взагалі немає жодного стосунку до змісту статті. Таке явище має назву – клікбейт.

Микола Ладуба трактував цей термін так: «клікбейт – це тактика привернення уваги аудиторії за допомогою провокаційних та маніпулятивних прийомів. Зазвичай так називають сенсаційні заголовки, які апелюють до емоцій читача і можуть не збігатися з реальним змістом контенту» [2]. Важко не погодитися, що такий метод привернення уваги та збільшення кількості переглядів на публікаціях є дієвим. Проте за таку ідею доводиться платити репутацією медіа та довірою аудиторії.

До маніпуляційних прийомів вдається такий лідер міжнародної журналістики, як BBC News. Заголовок «Зеленський важко продає свій «план перемоги» в США – не вдалось?» [6] є не що іншим, як клікбейтом, який має на меті залучити додаткову увагу та викликати резонанс. Він здатен допомогти медійникам досягти поставленої цілі, але водночас порушує правила

журналістської етики, викривлюючи трактування події та загалом перебіг російсько-української війни. Це не просто ставить під сумнів імідж ЗМІ, але й шкодить, адже межі сприйняття російської агресії та боротьби проти неї України, зміщуються для іноземного суспільства.

The New York Times опублікував матеріал, який має заголовок «У День Незалежності України Зеленський святкує наступ на Росію» [5]. Варто зауважити, що подібного роду клікбейт не просто маніпулює емоціями та цікавістю читачів, але й породжує фейкове ставлення до українського лідера та народу, до початку військової операції в Курську. Заголовок викривлює дійсність, перетворюючи заходи, які вживаються задля захисту країни від агресора, у бажання окупації чужих територій. Це небезпечно, адже правда, яку зобов'язані поширювати журналісти, перестає існувати.

У медіа BBC News є ще один матеріал, заголовок якого викривлює основний зміст повідомлення: «Гарріс доглядає за чорношкірими та латиноамериканцями, оскільки опитування показують, що Трамп перемагає» [4]. Стаття розповідає про ще один напрям політичної діяльності кандидатки у президенти США Камали Гарріс, але якби заголовок звучав саме так, навряд на публікацію натисне така сама кількість читачів, як на той, який використали журналісти BBC News. Він здатен залучити аудиторію до читання та обговорення, але водночас суперечить етично-моральним принципам журналістики.

Щоб підсумувати складові клікбейтних заголовків, можна звернутися до тези науковців Стрикалової Т. та Гудошника О., які визначили, що «характеристиками цієї технології у вірусній комунікації є: привернення уваги читача за допомогою неповної інформації, недомовленості, емоційна складова тексту, пряме звертання, повне або часткове спотворення сенсу» [3, с. 116]. Такі складові ми могли побачити на прикладах заголовків до матеріалів міжнародних видань.

Отже, клікбейт є поширеним явищем в інтернет-журналістиці, адже таке середовище вимагає створення цікавих матеріалів, які могли б привернути та утримати увагу споживача інформації. Такий прийом здатен забезпечити

журналістам конкурентоспроможність у медіа, але від цього страждатимуть морально-етичні принципи, яких дотримується чесна та якісна журналістика. До того ж викривлення змісту в тексті може призвести до загального викривлення сприйняття події. Можна зробити висновок, що клікбейт – це більше негативне та небезпечне явище, до якого не варто вдаватися виданням, які не позиціонують себе як «жовта преса».

ЛІТЕРАТУРА

1. Дацишин Х. Сучасний заголовок новин в українських-інтернет ЗМІ: між клікбейтом та інформативністю. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка"*. 2021. Т. 2, № 2. С. 76–82.
2. Ладуба М. Жахливо дратує, але все ще ефективний: що таке клікбейт і як він працює. *MC.today, Media for Creators*. URL : <https://mc.today/uk/shho-take-klikbejt/> (дата звернення: 19.10.2024).
3. Стрикалова Т., Гудошник О. Вірусна комунікація як засіб поширення конфліктного дискурсу. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2020. № 13. С. 113–117.
4. Drenon B. Harris courts black and Latino votes as polls suggest Trump gains. BBC Home. URL : <https://www.bbc.com/news/articles/cm24g1nj364o> (дата звернення: 20.10.2024).
5. Kramer A. On ukraine's independence day, zelensky celebrates push into russia. The New York Times. URL : <https://www.nytimes.com/2024/08/24/world/europe/zelensky-independence-day-ukraine-russia-prisoner.html> (дата звернення: 20.10.2024).
6. Parker J. Zelensky gives his Ukraine 'victory plan' a hard sell in the US - did the pitch fall flat?. BBC Home. URL : <https://www.bbc.com/news/articles/c2lnerd17wyo> (дата звернення: 20.10.2024).

**М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ
ТА УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС (1926 р.)**

М. С. Грушевський – визначний історик, одна з головних постатей державотворчого процесу в Україні на початку ХХ століття, який прагнув всеукраїнського єднання. Як справжнього патріота його цікавили не тільки проблеми історії, а й у колі наукових інтересів виявилася потреба вивчення мовної ситуації в українській державі. Виявилися цікавими та вагомими у часі міркування поборника України-Руси про українську мову, про її стан, про мовну політику в молодій Україні.

Як відомо, до знецінення державного статусу літературної мови призводять зазвичай дискусії про орфографічні норми української мови, їх практичного втілення, що можна спостерігати, на жаль, й нині. Саме на цьому акцентував увагу М. С. Грушевський, визначаючи такі процеси правописним «баламутством», та застерігаючи від них: « Між тими безчисленними зразками, гіршими від єгипетських, які точать українство, дуже важне місце займають суперечки про мову й правопис. Скільки непорозумінь, розпичі, неохоти вони викликали й викликають досі! Як руйнують і без того слабкі сили нашої інтелігенції, як деморалізують публіку з народу та пів інтелігенції! Просто се наше національне лихо! ... Далі чубляться за мову, ... за тими суперечками про мову й правопис лишають облогом поле просвітньої й культурної роботи» [2, с. 19].

У статті «До управилення українського правопису» М. С. Грушевський узяв участь саме в такій суперечці щодо проєкту правопису (1926). У ній автор послідовно виявляв особливості галицького варіанта українського правопису

(так званої желехівки) та наполягав на потребі врахування їх під час створення нової єдиної для всієї України орфографічної системи.

На території західноукраїнських земель, в Галичині і на Буковині, довгий час користувалися історичним правописом на зразок правопису М. Максимовича, тільки дуже непослідовним і заплутаним.

Національно-самостійні українські письменники послуговувалися «ярижкою» лише в творах, призначених для друкування в Росії, в приватному листуванні і в творах, опублікованих у Західній Україні, вони використовували «кулішівку».

Епіцентр боротьби за правопис, що відповідний «мовній вдачі», зосередився в Галичині. 1893 р. боротьба між захисниками історичного (етимологічного) правопису та фонетистами (прибічниками «кулішівки») сягнув кульмінації. У вересні 1893 р. після виснажливої політично-правописної боротьби засвітило сонце – і діти у школах Галичини й Буковини за розпорядженням міністерства освіти Австрії отримали підручник Степана Смаль-Стоцького і Федора Гартнера «Руська грамати́ка», написаного за фонетичним принципом.

З 80-х рр. у Західній Україні поширюється фонетичний правопис Є. Желехівського. Це була орфографічна система, базована на фонетико-морфологічному принципі. Вона послідовно відбивала живу народнорозмовну традицію Галичини й Буковини ХІХ ст., утвердилася після виходу «Малорусько-німецького словаря» Є. Желехівського та С. Недільського (1886). Практику застосування желехівки на наддніпрянських землях приніс М. Грушевський після повернення з Австро-Угорської імперії на Наддніпрянщину 1905 р. У 1920-х роках желехівка вигасла, на зміну їй прийшов загальноукраїнський правопис. Ця правописна система відіграла важливу роль в утвердженні нових принципів орфографії в межах усієї української етномовної території, була важливим кроком у переході від старого до модерного типу літературної мови [7].

Крім того, цей правопис був побудований на тих самих засадах, що й уживаний в Україні, яка входила до складу Російської держави, але в ньому були

відбиті особливості західноукраїнської діалектної вимови: буква і вживалася для передавання [i], що утворився з [o]; для позначення [i] з [e] після зубних приголосних та використовувалася буква ї (*стіл*, але *сніг*, *сіно*, *дід*, *тінь*, *сільський*); у суф. -ськ, -цьк, -зьк не ставився ь (*львівський*); вживалися форми іменників середнього роду типу жите, знанє; частка ся з дієсловами писалася нарізно (*він ся миє*).

Цей правопис, відомий під назвою «желехівка», з 1895 р. запроваджено в Галичині до офіційного вжитку. Саме тому М. С. Грушевський прагнув обґрунтувати потребу врахування її для створення нового українського правопису (1926): «... українська мова позбудеться тих «приспособлень», котрими її обезбарвлювано і обезличувано, в інтересах легшого і незамітнішого привчання до неї «тоже Малоросов». Галицька правопись не знала таких мотивів, і справді старалася здійснити принципи фонетичної передачі української звучні. В Великій же Україні ... прийшла своя добровільна : ота приспособлена для ока призвичаєного до старої російської граматики» [3, с. 189], яка, на думку дослідника, мала на меті знищити, забути «галичанщину». Цей процес активно відбувався : « І дійсно, вичистили її так, що тепер уже Українці з успіхом наламують і свої язики під великоросійську вимову, відповідно до правописи, і дійсно затирають різницю української мови від великоруської. Сим і відрізнятиметься, очевидно, «мова Квітки і Шевченка» від ненависної «галицької мови», як її звать в неукраїнських кругах, – хоч вона вироблена культурною роботою всіх частин України за останні три чвертини століття» [3, с. 189].

Крім того, вчений далі зупинився на тих особливостях галицького варіанта правопису, які зневалювали на материковій Україні :

1) зліквідовано був «галицький ять» з причини складності його опанування учнями в школах Великої України;

2) тривала дискусія щодо написання **ся**: писати разом чи окремо?

«Оборонці окремішности **ся** пробували посилатись на те, що українське **ся** виявляє далеко більшу самостійність і рухливість ніж великоруське» [3, с. 190].

Однак, це не стало потужною підставою для укладачів правопису. Тому самі галичани, що прагнули бути єдиними з Великою Україною, стали писати **ся** разом, відступивши від своєї правописної традиції;

3) через зазначені вище причини було вилучено чи майже вилучено знак **г** : теоретично визнавалось його право використовувати в окремих словах, але фактично цей процес був непослідовним. У Великій Україні цього знака не було прийнято з мотивів його практичності, хоч в академічних «Правилах» підтверджено вживання **г** в чужоземних прізвищах, але фактично цієї літери не буває в друкарських касах, що внаслідок її практичне використання. На думку М. С. Грушевського правопис (1926) «повинна дати докладніші директиви в сім напрямі, згідно з загальним принципом, що «чужі слова треба писати по можливості так, як вони вимовляються в своїй мові» [3, с. 190];

4) дискусійним виявилось питання щодо передавання **л** в чужоземних словах.

М. С. Грушевський розмірковував таким чином : «...в старих запозиченнях, за прикладом староболгарської писовні воно означалось твердим **л**. Але в новіших видна виразна паляталізаційна тенденція (*канцелярія, кольор, лямпа, лямівка, пляшка* і под.)... Тепер се залишено в властиво прийнято російську правопись : пишеться *дипломатія, легенда, локомотив, але барельєф, люстрація, плюральний...*» [3, с. 190].

На думку вченого, зазначені дискусійні питання на перший погляд видаються неважливими, другорядними. «Але кінець кінцем на що ж тоді взагалі граматики і правопись, що вчить правильно говорити і писати, коли се не важно? А коли се «не важно», тоді має вагу також і те, щоб українську писовню і вимову не обезличувати, не стирати з неї характеристичного її офарбовання... Має свою вагу також і те, щоб в устах трудових мас культурні слова заховували свій культурний вигляд, непотрібно не вульгаризувались і не калічилися» [3, с. 191].

Творчий і науковий доробок М. Грушевського доводить, що автор високо оцінював значення української мови для відродження народу та побудови демократичної держави. Його вимога обов'язково використовувати українську

мову в українській школі була для науковця не просто емоційним виявом національного прагнення, це була нагальна потреба суто цивілізованого, громадянського, національного поступу, в основі якого перебуває вільна людина, громадянин демократичної держави, а не підданий деспотичного режиму великої імперії.

М. Грушевського постійно хвилювало питання соціального статусу української мови, бо її часто сприймали як «нижчу, мужичу», некультурну, незрозумілу народові. Саме спрямування української літератури на обмежений словник, коли «культурну мову було замкнено в Думки понад часом 13 границі словарця сільського обиходу» [2, с. 25–32], викликало дискусії про незрозумілість літературної мови. Вчений намагався довести: літературної мови треба наполегливо вчитися, вона не може бути провінційною, а повинна збагачуватися набутими знаннями, міжкультурними зв'язками з іншими народами. На його думку, гальмували розвиток самосвідомості українців постійні мовознавчі суперечки: який правопис кращий, яку доцільніше обирати лексику – наддніпрянську чи галицьку. Розмірковуючи над майбутнім української нації, М. Грушевський писав: «Культурне значення певної мови залежить не від лінгвістичних дефініцій, а від впливів історичних обставин і від життєвих, культурних сил самого народу» [4, с. 5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Борійчук Л. Михайло Грушевський про українську мову як основу національного поступу // Вісник Львівського університету. Серія історична. 2016-2021. Спецвипуск. С. 34–44.
2. Великий українець : Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського / упоряд., підгот. текстів та фотоматеріалів, комент., приміт. А. П. Демиденка. Київ : Веселка, 1992. С. 19; 25–32.
3. Грушевський М. До упорядкування українського правопису // Україна. Київ, 1925. Кн. 5. С. 189–191.
4. Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол. : П. С. Сохань (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 1991. Пам'ятки України. Т. 1. 1991. С. 5.

5. Грушевський М. С. Твори у 50 томах. Львів : Світ, 2002. Т. 1. 590 с.
6. Єрмоленко С. Думки понад часом // Культура слова. 2016. № 84. С. 9–13.
7. Скопненко О. І. Український правопис : традиції і сучасність (малі штрихи до великої історії). URL : <https://doi.org/10.15407/vsn2020.03.078>

ПРО САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ МОВУ

Комунікативні процеси є значущими чинниками, що формують соціум (етнос, суспільство) та окрему мовну особистість. Все більш помітною стає роль мови, що стимулює, програмує та відображає ті явища, які відбуваються в соціумі. Різноманітні способи мовного освоєння дійсності опосередковують та організують соціальні взаємодії на всіх рівнях їх здійснення. Інтерес до мови як невід'ємної умови протікання соціальних процесів та фактора, формуючого мовну особистість, є традиційним для соціально-гуманітарного знання другої половини ХХ століття і залишається актуальним у ХХІ столітті. На відміну від ХХ ст., ХХІ ст. відрізняє бурхливий розвиток комунікативної реальності, специфічними рисами якої є діалогічність, що переростає в поліфонічність та мультикультурність.

Наслідком подібних змін у соціумі стала проблематизація безпосереднього учасника соціальної комунікації – мовної особистості. З одного боку, спостерігається зростання свободи вибору сценаріїв мовної поведінки (за рахунок збільшення способів комунікації та розширення комунікативного простору), збільшення можливостей мовної самопрезентації (наприклад, у віртуальній реальності соціальних мереж) та самореалізації мовної особистості у процесі колективного породження комунікативної реальності. З іншого боку, наростання агресивності комунікативного середовища, невизначеності наслідків комунікативних актів (наприклад, комунікація в Інтернеті) робить статус мовної особистості нестійким і нерідко непередбачуваним.

Існує багато різних способів самоідентифікації особистості. Наприклад, соціалізація, яка починається ще з раннього дитинства; розвиток творчого

мислення; досягнення своєї мети; становлення емоційного інтелекту. Найбільш важливий з вищезазначених способів самоідентифікації є самоототожнення особистості через мову. Мова це не просто засіб спілкування між людьми, а важлива система. Саме мова об'єднує людей та виступає важливим засобом творення нації. Л. Г. Райська справедливо зазначає: «Співвідношення людини з певною нацією відбувається на основі її самосвідомості, і в цьому найголовнішим чинником є мова... Мова – засіб пізнання світу, відображення світу з погляду ментальності нації. Саме у мові найглибше відображається етноменталітет» [4, с. 259]. Мова також несе на собі відбиток історичних та культурних подій. Таким чином, за допомогою мови людина має можливість ідентифікувати себе як члена певної соціальної (етнічної) групи, і в той же час мова дозволяє ідентифікувати іншого як «чужого», тобто як того, хто не належить до своєї групи. Під час обговорення твердження «мова як основа самоідентифікації» слід враховувати два можливих аспекти:

- 1) утвердження себе як особистості через знання рідної мови, відмінної від інших мов;
- 2) самоствердження в мові, притаманній певній соціальній групі.

Відповідно до принципу «мовного еґо», тобто «мовного Я», у людини формується «друге еґо» (образ), яке відображає принцип послідовного оволодіння мовою та культурою його рідної країни. Процес формування образів це не просто відображення специфіки поточної ситуації, але насамперед відображення того, що ця ситуація означає для конкретного суб'єкта і як він може її відобразити з огляду на специфіку його «еґо-концепції». Отже, важлива складова самооцінки пов'язана з постійною оцінкою «себе» стосовно «інших». На рівні метатеорії розмова про самоідентифікацію особистості через мову неминуче підводить до необхідності вивчення феномена сформованої мовної особистості у соціально-філософській перспективі. У межах соціально-філософського підходу передбачається розгляд формування мовної особистості у таких аспектах :

1) соціально-онтологічному, тобто через пошук та виявлення підстав та меж мовної індивідуальності особистості у соціально-мовному просторі;

2) праксеологічному, тобто через аналіз діалектичні протиріччя мовної діяльності особистості, втіленої у різних мовних практиках;

3) аксіологічному, тобто з погляду закономірностей становлення ціннісної ієрархії, що визначає цілісність та стійкість мовної особистості.

Формування особистості та підтримка нею відносин, що утворюють соціальний ландшафт, відбувається у мові, саме тому мова здійснює основну координацію соціальних дій. Мова являє собою основне середовище визначення, збереження та передачі соціального досвіду та є інструментом об'єктивації суб'єктивних значень. Мова надає індивідуальним переживанням інтерсуб'єктивного значення. Усі соціальні відносини формуються у межах знакової системи, якою є мова.

Мова відіграє важливу роль у національній та етнічній диференціації, оскільки вона охоплює своїм впливом не лише духовне буття тієї чи іншої спільності, а й забезпечує відчуття взаємної компліментарності та відмінності від інших націй та етносів. Отже, національну та етнічну ідентичність необхідно розглядати в тісному зв'язку з мовою, оскільки саме вона є однією з найважливіших умов існування будь-якої соціальної спільності та окремої мовної особистості.

Лінгвісти усвідомлюють складне співвідношення мови та свідомості, мови та мислення, висловлюють ідею несиметричності у вивченні таких питань, як самоідентифікація особистості, самопрезентація мовного суб'єкта, «мовна маска», конструювання ідентичності, віртуальна ідентичність тощо. Унаслідок цього вивчення ідентичності як категорії, яка може бути описана з лінгвістичної точки зору, розглядається переважно соціальний контекст. Представники цього підходу транслюють ідею про те, що соціально значимі категорії (національність, стать, вік, релігійна приналежність тощо), до яких може віднести себе суб'єкт, є дискурсивноформуючими, що конструюються та виявляються в процесі комунікації, тобто ідентичність – це не об'єктивна

даність, яка лише відображається в діяльності, а створювана у процесі цієї діяльності структура (див. роботи П. Бергера та Т. Лукмана, І. Гофмана, П. Рікера М. Фуко, В. Benwell and E. Stokoe, V. Burr, J.P. Gee, K. Gergen, S. LaBelle та ін). Конструктивізм критично ставиться до репрезентаційного потенціалу мовних актів самоідентифікації. Сутність проблеми зводиться до того, що суб'єкт, який говорить, не маючи стійкої ідентичності, не може репрезентувати у мові «властиву» йому ідентичність (самоідентичність), але може встановити її у дискурсі. Самоідентифікація суб'єкта виникає в дискурсі і, відповідно, будь-яке висловлювання суб'єкта є дією щодо встановлення власної ідентичності. Отже, безперервний процес самоідентифікації відбувається за допомогою дискурсивних практик. Більшість авторів цікавить проблема самоідентифікації особистості виключно у прагмалінгвістичному аспекті; на перший план при цьому висувається не так самоідентичність, як питання самопрезентації особистості. Так, досліджуються дискурсивні стратегії у текстах інтерв'ю, що дозволяють справити певне враження / вплив на співрозмовника, проводиться функціональний аналіз самоідентифікуючих висловлювань на матеріалі парламентських дебатів, виявляються вербальні засоби створення автоіміджу в політичному дискурсі, а також комунікативно-мовні особливості конструювання ідентичності в інтернет-дискурсі персональних оголошень. Тобто носій ідентичності у представлених дискурсивних умовах, по суті, відповідає на питання: «Які якості своєї особистості варто виявити в даній ситуації, щоб справити позитивне / потрібне враження?», замість: «Хто я і який я є насправді?». Однак не викликає сумнівів, що внутрішнє та зовнішнє не протиставлені абсолютно діаметрально, тому неможливо вважати ідентичність / самоідентифікацію чимось внутрішнім, а самопрезентацію – виключно зовнішнім проявом цього внутрішнього.

Феномен самоідентифікації особистості через мову включає можливість і / або потребу людини говорити про себе, про свою сутність, виражати себе у різний спосіб, прямо чи опосередковано повідомляти співрозмовнику про те, що

належить до «його» світу. В актах вербальної самоідентифікації актуалізується презентаційна функція мови.

Лінгвістична проблематика самоідентифікації полягає у розумінні співвідношення мови та ідентичності – мови як засобу відображення ідентичності та мови як засобу її створення. Як вже було зазначено вище, слід розрізняти самопрезентацію як поверхневий шар вираження ідентичності та самоідентифікацію особистості через мову.

Мовленнєва діяльність самоідентифікації ґрунтується на провідних людських потребах: етнічній (визначення себе / іншого приналежним до національної / расової / етнічної групи) і тісно пов'язаної з нею ідеологічної / культурологічної потребі. Вербальна соціальна самоідентифікація забезпечує ці дві потреби, внаслідок чого набувається сила (цінності та ресурси) певної особистості або групи людей. Мовна особистість навмисно чи мимоволі, прямо чи опосередковано дає зрозуміти адресату, до якої соціальної категорії, культурної спільності людей належить, бажаючи або скоротити, або збільшити дистанцію. Іншими словами, різні типи комунікації, мовні акти мають різну вагу самопрезентації (як демонстрації своєї ролі чи функції) і самоідентифікації (як виразу, опису, конструювання, підтвердження ідентичності).

Мова – це засіб спілкування та вираз особистості в суспільному житті, це самовиявлення й самопредставлення народу, тому що мова виступає не лише способом спілкування, а і засобом осмислення себе та реальності, засобом оформлення, вираження, передання думки, почуттів, волевиявлень. Т. Б. Гриценко зазначає: «З матеріального погляду в мові, що реалізується в мовленні, немає нічого, крім звуків, які комбінуються у слова, речення тощо. За цими комбінаціями криється величезний світ значень – фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних. Саме в них відображені знання народу – носія мови – про світ, його структуру, ставлення людей до нього» [1, с. 15]. Відомий грузинський філософ Мераб Мамардашвілі зауважує: «Всі відповіді вже існують в самій мові... В мові існує якась потенційна вербальна присутність філософської думки і непомітно для себе ми опиняємося в полоні цієї вербальної

реальності» [3]. Мова – це світ символів, культурних та етичних зразків, які набувають життєвої реалізації та суттєво полегшують співіснування.

Важливо означити, що українська мова відіграє значну роль у формуванні та забезпеченні цілісності української нації. Творчий потенціал мови розкривається через багату культурну спадщину українців. На думку В. Калашник : «Національно-культурна ідентичність українців як складне різнорівневе, внутрішньо диференційоване явище повинна реалізуватися, звичайно, через мову і завдяки мові, оскільки саме мова є найбільш стійким і надійним показником етнічної приналежності й цілісності, безперервності традицій» [2, с. 104–106].

Таким чином, мова є найважливішим засобом людського спілкування, а отже, як соціальним, так і національним явищем, що об'єднує людей, регулює їх міжособистісні та соціальні взаємодії, координує їх практичну діяльність. Феномен ідентичності представляє великий інтерес для дослідження з боку лінгвістичної науки. Однак все ще існують проблеми, пов'язані з феноменом самоідентичності особистості через мову. Так, відсутні спеціальні дослідження стратегій та тактик вербалізації ідентичності, аналіз яких забезпечує доступ до розумових процесів, пов'язаних з усвідомленням свого мовного «Я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриценко Т. Б. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 624 с.
2. Калашник В. Українські вербальні символи як чинник національно-культурної самоідентифікації. *Українознавство*. Київ, 2005. № 4. С. 104–106.
3. Поліщук Р. М. Мова як чинник збереження національно-культурної ідентичності. *Молодий вчений*. 2018. № 11 (63) листопад. С. 740–744.
4. Райська Л. Г. Мова як чинник національно-етнічного самовираження. *Вісник*. № 93. 2011. С. 258–259.

СЛОВА-ЗВЕРТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ : НАЦІОНАЛЬНО-МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ

Мова кожного народу є живим організмом. Вона не має застиглої форми, адже так чи інакше з часом зазнає певних змін під впливом історичних, економічних та політичних чинників. Мова не існує сама по собі, а лише в людському суспільстві. Усі ми переконані в тому, що українська мова є унікальною серед усіх інших. Але в чому ж полягає її унікальність?

Однією з найвиразніших особливостей українського мовного етикету є наявність слів-звертань у формі кличного відмінка. Цікаво, що подібне існувало ще в мовах Стародавнього Риму та Стародавньої Греції, а також у латині, санскриті та протоіндоевропейських мовах. Однак історія появи цієї мовної особливості на українських землях також досить давня, адже сягає корінням аж до часів України-Руси. Під час дослідження графіті Софії Київської було виявлено записи староукраїнською мовою, датовані кінцем XI – початком XII століття. Напис звучить так: *«О горе тобі, Андрониче, ох тобі небоже! Чему еси зло створил, то відає нікто же. Толі те звілі Кузма...»* [3]. Уже тоді предки українців, русичі, послуговувалися звертаннями у формі кличного відмінка.

На жаль, уживання кличного відмінка в українській мові було непослідовним. Його то визнавали окремим відмінком, то скасовували це рішення. У більшості старих граматики української мови він присутній у системі відмінків, проте в граматиках радянського періоду кличний відмінок було вилучено. У такий спосіб відмінкову систему української мови максимально наблизили до російської. На щастя, у 1990 році кличний відмінок було офіційно визнано повноцінною відмінковою формою українського правопису.

Тим часом у всіх тих народів, які до цього послуговувалися звертанням у формі кличного відмінка (наприклад, латвійці, литовці, румуни, болгары, серби, чехи, поляки та інші), ця мовна норма стала вважатися застарілою формальністю. Її використання звузилося лише до офіційно-ділового стилю у формах офіційних звертань. Отже, нині Україна – єдина країна у світі, що зберегла традиції вживання кличного відмінка в усній та писемній мовах, зокрема як форму звертань.

Звертання – це слово або словосполучення, що називає того, до кого звернене мовлення. Воно виражається іменником та залежними від нього словами у формі кличного відмінка або іншими словами, що виступають у значенні іменника. В українській мові звертання присутні майже в усіх стилях літературної мови: офіційно-діловому, художньому, публіцистичному та розмовному стилях. В офіційно-діловому стилі звертання використовуються у таких видах документів: службових листах («Високоповажна комісіє! Звертаюся до вас щодо питання про перейменування вулиці...»), повідомленнях про захід і мотиваційних листах.

Художній стиль засвідчує високий рівень розвитку сучасної української літератури через багатство мовних засобів і довершеність художнього мовлення. Неабияка роль у цьому належить звертанням, адже вони привертають увагу читача, впливають на світобачення, почуття, формують моральні, естетичні та культурні цінності. Наприклад: «*Світе тихий, краю милий, Моя Україно, За що тебе сплюндровано, За що, мамо, гинеш?*» (Тарас Шевченко) [7].

У публіцистичному стилі, що призначений для вирішення суспільно-політичних, суспільно-культурних чи виробничих питань, звертання можуть вживатися для того, щоб зацентувати увагу слухача на актуальних темах.

Наприклад: «*Шановні виборці! Подбаймо про безпеку на виборчих дільницях разом...*» (З агітплакату Житомирської обласної державної адміністрації).

У розмовному стилі звертання використовують у повсякденному житті й у побуті. Ці звертання можуть указувати на стосунки між мовцями, на певні почуття мовця чи його стан. Наприклад: «*Бач, іророва душе, вчила дітей мене*

ляти, а твої діти мені шкоду роблять, – крикнула Кайдашиха до Мотрі...» (Іван Нечуй-Левицький) [5].

Найчастіше звертання виражається у формі іменників кличного відмінка. Клична форма означає особу, до якої ми звертаємось. Отже, її мають не всі іменники, а лише ті, що є назвами осіб. Проте в художньому мовленні клична форма може використовуватися як стилістичний засіб риторичного звертання до предметів, явищ природи чи узагальнених понять із метою персоніфікації (одухотворення їх).

Отже, однією з найвизначніших особливостей української мови є звертання у формі кличного відмінка, який дійшов до нас через століття, зберігши свою експресивність, емоційність, шанобливість та мовно-культурні традиції нашого народу. Ми з'ясували, що кличний відмінок панує майже в усіх стилях літературної мови, використовується як у діловому, так і в побутовому спілкуванні, набуває яскравості та образності у художніх творах і є важливою складовою у повсякденному житті кожного українця. Тож плекаймо рідну мову, щоб зберегти власну ідентичність і передати її майбутнім поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко-Давидович Б. Як ми говоримо. Київ : Вид. дім «КМ «Academia», 1994. 254 с.
2. Богдан С. Мовний етикет українців : традиції і сучасність. Київ, 1998. 436 с.
3. Корнієнко В. Корпус графіті Софії Київської (XI – початок XVIII ст.). Київ : Горобець, 2015. 440 с.
4. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Українська мова : Посібник. 2–ге вид. Київ : Либідь, 1996. 432 с.
5. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я : повісті. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2019. 320 с.
6. Стахів М. Український комунікативний етикет : навч. метод. посіб. Київ : Знання, 2008. 245 с.
7. Шевченко Т. Кобзар. Київ : Дніпро, 1965. 611 с.
8. Шевчук С. В. Українське ділове мовлення : навч. посібник. Київ : Вища шк., 1997. 271 с.

СУРЖИКІЗМИ ТА ВАРВАРИЗМИ В УСНОМУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ

Мова є найважливішим засобом комунікації між людьми. Її функція полягає не лише в передаванні інформації, а й у вираженні культури, ідентичності та освіченості мовця. В умовах активного мовного контактування і впливу різних культур, зокрема в Україні, виникають явища змішування мовних елементів, що може негативно позначатися на нормативності та культурі українського мовлення. Одними з таких явищ є суржикізми та варваризми. Їх використання особливо небажане в офіційно-діловому спілкуванні, де високий рівень мовної культури є ключовим чинником для досягнення взаєморозуміння та успіху комунікації.

Наша мета – проаналізувати явища суржикізмів і варваризмів, виявити їх основні типи, причини виникнення та надати рекомендації щодо їх уникнення в усному та писемному діловому мовленні.

«Тривале зросійщення українців призвело до втрати дороговказів у користуванні рідною мовою. Досі багато хто з мовців залюбки вживає слова благополуччя, дислукуватися, діючий, початкуючий і нехтує українськими відповідниками добробут, розміщатися(розташовуватися), чинний, початківець» [1, с. 36].

Суржикізми та варваризми – «це іншомовні слова та звороти, що не стали загальноживаними і повністю не засвоїлися в мові» [2, с. 166].

Суржик – це змішування української мови з елементами інших мов, найчастіше з російською. Суржикізми виникають, коли мовці використовують слова, фрази або граматичні конструкції, властиві іншій мові, замість

правильних українських відповідників. Наприклад: російське слово в українському мовленні, неправильні граматичні конструкції: *я прийняв рішення* (російське *я принял решение*) замість *я ухвалив рішення, об'яснити* замість *пояснити, получить* замість *отримати, іметься* замість *є, існує*.

Суржикізм – це також конкретні слова або фрази, які утворюють унаслідок неправильного поєднання українських та іншомовних елементів. Часто це російські слова, граматичні форми або фразеологічні звороти, що функціонують в українському контексті. Приклади суржикізмів: *утечка* замість *витік, жизнь* замість *життя*. Вживають слова у невластивому значенні під впливом багатозначності їхніх російських відповідників, наприклад: *зустрілися з наступним* – правильно *натрапити на таке*, але *зустрінуться наступного разу, повернути увагу до наступного* – *повернути увагу до такого, комісія порахувала за необхідне* – *комісія вважала за потрібне* (мала за *потрібне*), але *порахувала прибутки, справа в тому* – *річ у тім, рішення* замість *вирішувати, получати* замість *отримувати, прийомний день* замість *приймальний, вибачаюсь* замість *перепрошую, срочний* замість *терміновий, протиріччя* замість *суперечність, правомочний* замість *правочинний*.

Така ерозія мови безперечно призводить до ерозії ідентичності.

В офіційно-діловому мовленні суржикізми є особливо небажаними, позаяк вони знижують рівень мовної культури, викликають нерозуміння та виглядають непрофесійно. Наприклад, в документах або офіційних виступах неправильно використовувати такі слова, як *виходячи із цього* (замість *з огляду на це*) або *проводити мітінг* (замість *проводити збори*), *згідно приказу* (замість *згідно з наказом*), *прийняти участь* (замість *взяти участь*), *відсутність потреби* (замість *немає потреби*).

Варваризми

Варваризми – це іншомовні слова або вирази, які використовують в мовленні, хоча для них є відповідні українські аналоги. Найчастіше варваризми зустрічаються в мові через вплив глобалізації, коли люди вживають слова з англійської або інших мов без потреби. Наприклад, замість слова *марка*

використовується *бренд*, замість *підприємець* англізм *бізнесмен*, замість *керувати* – *менеджерити*, *презент* замість *подарунок*, *кеш* замість *готівка*, *брокер*, *маклер* – *посередник*, *дилер* – *торговець*, *трейдер* – *гуртовик*, *торговик*, *комісіонер* – *представник*, *тренінг* – *вишкіл*, *іміджмейкер* – *творець образу*, *маркетинг* – *збут*, *вивчення ринку*.

Варваризми можуть сприйматися як мовні запозичення, але їх проблема полягає в тому, що вони часто не адаптовані до норм української мови або мають вже наявні українські відповідники. В офіційно-діловому мовленні використання варваризмів може зробити спілкування менш зрозумілим та непрофесійним.

Варваризми в офіційно-діловому мовленні є також серйозною помилкою, адже офіційний стиль вимагає точності й однозначності. Наприклад, фраза *досягти конклюдії* (від англійського *conclusion*) буде неправильною, оскільки правильною є фраза *дійти висновку*.

Причини виникнення суржикізмів та варваризмів

Виокремлюють декілька причин послуговування суржикізмами та варваризмами в усному офіційно-діловому мовленні :

історичні причини – тривала історія мовної русифікації в Україні зумовила поширення суржику. У результаті багато людей звикли вживати російські слова або змішувати українську та російську мови у повсякденному спілкуванні;

відсутність належної мовної освіти – недостатній рівень знання норм української літературної мови також сприяє використанню мовних кальок, неправильних граматичних конструкцій;

глобалізація та вплив англійської мови - варваризми часто виникають через популярність англійської мови в бізнесі, науці та техніці. Люди часто без потреби запозичують англійські слова, навіть якщо вони мають і українські відповідники;

мовна інерція – уживання суржикізмів та варваризмів може стати звичкою, яку важко позбутися без активного намагання покращити мовну культуру.

Вплив суржикізмів і варваризмів на усне офіційно-ділове мовлення

Суржикізм та варваризми мають негативний вплив на усне офіційно-ділове мовлення:

зниження мовної культури – використання суржикізмів та варваризмів свідчить про низький рівень знань з української мови. У випадку офіційно-ділового мовлення це може викликати сумніви щодо професійності мовця;

нерозуміння та плутанина – неправильні слова та вирази можуть ускладнювати процес комунікації та призводити до неправильного розуміння змісту повідомлення;

зниження авторитету – в офіційних документах, виступах або переговорах використання суржику чи варваризмів може знизити довіру до мовця або компанії, яку він представляє. Наприклад, невдалий вибір слів може створити враження непрофесійності або навіть викликати сумніви щодо компетентності;

ускладнення адаптації мови – варваризми, зокрема англіцизми, можуть зробити мову складнішою для тих, хто не вивчав з іноземні мови, і викликати мовний бар'єр.

Шляхи уникнення суржикізмів та варваризмів

Для покращення мовної культури та уникнення використання суржикізмів і варваризмів в усному офіційно-діловому мовленні варто дотримуватися кількох рекомендацій :

підвищення рівня мовної грамотності – потрібно постійно вдосконалювати свої знання з української мови, читати літературу, користуватися словниками та орфографічними довідниками;

свідоме вивчення мовних норм – мовці повинні бути уважними до того, які слова та фрази вони використовують, свідомо вибирати українські відповідники замість запозичень;

професійні тренінги, особливо в діловому середовищі, корисними будуть мовні тренінги, які допоможуть працівникам покращити якість їхнього спілкування та оволодіти літературною українською мовою;

редагування офіційних документів – перед поданням важливо перевіряти документи на наявність мовних помилок, кальок або запозичень. Це допоможе уникнути незручних ситуацій і підвищить якість офіційної комунікації.

Отже, суржикізми та варваризми є явищами, які мають негативний вплив на усне та писемне офіційно-ділове мовлення, оскільки вони знижують рівень мовної культури, спричиняють незрозуміння та можуть знизити авторитет мовця. Для уникнення цих явищ важливо постійно вдосконалювати мовні знання, бути свідомим у використанні мови та дотримуватися норм української літературної мови в офіційно- діловому спілкуванні. Лише свідоме підвищення мовної культури сприятиме формуванню професійного та ефективного мовлення в різних сферах суспільного життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фаріон І. Д. Мовна норма : знищення, пошук, відмова (культура мовлення публічних людей : монографія). Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 332 с.
2. Пономарів О. Культура слова : Мовностилістичні поради : навч. посіб. Київ : Либідь, 1999. 240 с.

ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Батьківщина латинської мови – стародавній Рим. II ст. до н. е. – мова цілого народу на території сучасної Італії. Період найактивнішого розвитку – античність, розквіт Римської імперії. Завоювавши Елладу, перейняли й продовжили давньогрецьку культуру. Лексика торкається всіх сфер життя людини, а також абстрактних понять. Мова граматично струнка, стисла й точна.

Періоди розвитку латинської мови: *архаїчний* – мова племені латинів; *класичний* – поширення в міру зростання завоювань Риму, зокрема в басейні Середземного моря; *посткласичний* – міжнародний статус на всій території Римської імперії; подекуди виділяють також: *докласичний, пізній, середньовічний і просвітницький періоди*.

Архаїчний період (VI–IV ст. до н. е.) латинської мови належить до індоєвропейських мов, поряд зі слов'янськими, германськими, давньогрецькою та іншими. Найдавніші пам'ятки – фрагменти обрядових пісень і законів, перші книги – літературні твори на основі міфів, звідки почерпнуто сюжети й традиції.

Докласичний період (III–II ст. до н. е.) латинської мови: становлення літературної латинської мови (Люцій Лівій Андронік – військовополонений, перекладач «Одіссеї» з грецької; Плавт і Теренцій – автори комедій; Катон Старший. «Про землеробство»).

Класичний період («золота латина», 81 р. до н. е. – 14 р. н. е.): остаточні форми граматики, синтаксису й стилістики (Ціцерон, Вергілій, Горацій, Овідій, прозовий і поетичний канон).

Посткласичний період («срібна латина», I ст. н. е.): встановлено правила орфографії, фонетики й морфології; кордони імперії: Англія, Балкани, Румунія,

Туреччина, Сирія. Мови колоній починають впливати на латинську; відомі автори : Сенека, Марціал, Тацит.

Пізня латина – III–VI ст. : історики, християнські богослови, зокрема Амміан Марцеллін, св. Ієронім, св. Августин; зародження нових романських мов (зараз : італійська, іспанська, французька, румунська) з народної латини; падіння Західної Римської імперії, написання латинською законів перших варварських держав.

Латина в Середньовіччі : основна мова для християнської церкви; вплив церкви на особистість, проникнення мови в усі сфери життя; зібрання й вивчення спадщини античності, дослідження історії; офіційні документи, ділове листування й науковий обіг в імперіях Європи (Тома Аквінський).

Епоха Відродження – XIV–XVI ст. : поновлений інтерес діячів Просвітництва до античної культури; філософи, історики, фізики, математики (Еразм Роттердамський, Джордано Бруно, Рене Декарт, Ісаак Ньютон, Григорій Сковорода); політичне листування з іноземними партнерами латинською мовою; обов'язковий предмет для здобувачів освіти.

Сучасність латинської мови; падіння імперій, витіснення латини національними мовами; значення в галузі наукової термінології; юриспруденція, біологія, медицина; фундамент гуманітарної освіти; відстеження етимології, дослідження історії взаємодії мов і народів; основа правопису й фонетична база сучасних європейських мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Миронова Л. А., Григораш В. С. Методичні вказівки до курсу «Латинська мова». Одеса : ОНУ, 2019.
2. Ukrnova : Латинська мова: історія розвитку. 2021.
3. Рєвак Н. Г., Сулим В. Т. Латинська мова (для неспеціальних факультетів). Львів : ЛНУ, 2006.

ТИПИ СТРУКТУРНИХ СХЕМ РЕЧЕНЬ З ДІЕСЛІВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ МОВЛЕННЯ

Сучасні синтаксичні розвідки відзначаються домінуванням вербоцентричної теорії, пильною увагою до предиката, його здатності формувати синтаксичний, пропозиційний і супрапропозиційний компоненти речення як комунікативної одиниці. Особливо підкреслюється властивість предиката містити у собі макет майбутнього речення і програмувати набір позицій для семантичних наповнювачів. У реченні як одиниці когнітивній і комунікативній тісно переплітаються різні значення: формально-граматичне, денотативне, сигніфікативне, семантико-синтаксичне, комунікативне. Структурна організація і семантична наповнюваність речення утворюють діалектичну єдність, точніше синтаксична конструкція набуде статусу речення тоді, коли вона відповідатиме існуючим у мові законам синтаксичної і семантичної валентності.

Оскільки дієслово виступає як реченневоутворююча одиниця, то функціонування більшості граматичних категорій цієї частини мови пов'язане більшою чи меншою мірою з будовою синтаксичної структури речення. До суто дієслівних категорій відносимо категорію валентності, з якою пов'язані не тільки морфологічні, а передусім синтаксичні характеристики слова, зокрема валентність пов'язана із синтаксичним потенціалом дієслова. Валентність як лінгвістичне явище відноситься до числа найпопулярніших понять сучасного мовознавства, незважаючи на те, що ні зміст, ні співвідношення її з деякими суміжними поняттями до сих пір не визначені. Посилений інтерес до валентності у лінгвістичних дослідженнях пояснюється тим, що це поняття перебуває на

межі між граматиною і лексикологією, синтаксисом і семантикою. Кожне елементарне речення складається з предикативного елемента як центральної семантичної ланки і одного чи більше аргументів, що супроводжують предикат. Відношення між дієслівним предикатом і аргументами завжди мають напрям від дієслова до поширювачів: дієслово визначає кількість і характер аргументів і, що найважливіше, воно ніколи не змінює свою семантику залежно від того, з якими б іменами воно не поєднувалося у реченні. Предикати, згідно вербоцентричної теорії, яка лежить в основі теорії валентності, акумулюють у собі не лише лексичне значення, а й схему речення. У структурі речення головну роль відіграють дві частини мови – дієслово та іменник. Головним носієм валентності у реченні є дієслово, яке вимагає залежних іменників для розкриття свого змісту. Отже, «... дієслівна семантико-синтаксична валентність «прогнозує» семантико-синтаксичну структуру речення. Вона визначає семантичні ролі іменника як однієї з центральних частин мови. Дієслово керує своїми граматичними партнерами» [2, с. 110].

У статті досліджено семантико-синтаксичні відношення між компонентами простого речення з урахуванням сучасних антропоцентричних тенденцій і комплексних підходів до вивчення синтаксичних конструкцій. Виділено та описано особливості основних типів мінімальних структур, синтаксичні компоненти яких програмуються одновалентними та одно-двовалентними дієслівними предикатами мовлення.

Предикатно-аргументні відношення встановлюються між дієсловом і непередикатними знаками на основі валентнісного зв'язку, який означає семантичну і синтаксичну підпорядкованість аргументних компонентів дієслівній лексемі. Дієслівне значення «прогнозує» свою якісну і кількісну структуру, вимагає заповнення своїх позицій відповідними за значенням і формою контекстними партнерами. Мінімальна реченнева структура визначається як «...така семантико-синтаксична одиниця, компоненти якої зумовлюються валентнісно-інтенційними властивостями дієслівного предиката і за зразком якої утворюються мінімальні, але достатні у структурному й

інформативному відношенні речення конкретної мови» [1, с. 24]. Відповідно до цього, під поширеним структурним типом розуміється повніше, ніж мінімальний структурний тип, речення, яке має, окрім обов'язкових, і факультативні поширювачі.

Абстрактна структура речення функціонує як засіб комунікації тільки тоді, коли отримує конкретне морфолого-синтаксичне втілення. Так на конкретному рівні семантико-синтаксичного моделювання речення визначаються морфолого-синтаксичні реалізації основних мінімальних структурних типів, тобто структурні моделі речення. Структурна модель – поняття більш конкретне у порівнянні з вихідною структурою, визначення якого спирається на врахування особливостей морфолого-категоріального оформлення компонентів мінімальних реченнєвих структур. У такому оформленні беруть участь різні морфологічні категорії, одні з яких є синтаксично релевантні, тобто впливають на встановлення й розрізнення моделей, а інші лише призводять до внутрішньомодельних змін, не порушуючи єдності моделей. До найбільш фундаментальних категорій в українській мові належить категорія відмінка іменника, бо в синтаксичному плані тільки відмінок з-поміж трьох іменникових категорій має спрямованість у структуру речення, «бере участь» у її побудові. Кількість і семантична природа відмінків зумовлюється сполучувальними можливостями дієслова, бо як синтаксично орієнтована граматична категорія він перебуває з дієсловом у валентнісному зв'язку.

У виборі відмінкових форм конститuentів речення існують певні закономірності: так, відповідно до диференційних ознак називний відмінок як прямий оформлює лівовалентний компонент, тобто підмет. Непрямі відмінки оформлюють правовалентні компоненти, а саме, об'єктні та обставинні поширювачі. У зв'язку з використанням різних прийменниково-відмінкових варіантів формуються різні модифікації структурних моделей. Отже, іменникові і дієслівні категорії організують синтаксичні зв'язки слів і словоформ у реченні і визначають типи їх структурних моделей.

Оскільки головними елементами мовленнєвої дії є: мовець; адресат; процес

мовлення; зміст мовлення, то у структурі відповідних фраз мають бути позиції, які представляють ці елементи. Цілковито обов'язковими у цих фразах є дієслово-предикат та позиція мовця. Що ж стосується позицій змісту мовлення і адресата, то вони можуть бути відсутніми взагалі або бути наявними як обидві, так і поодиночі. У зв'язку з цим реально структура речення з дієслівними предикатами мовлення може бути двохелементною, трьохелементною та чотириелементною. Таким чином, ситуація мовлення може мати ряд можливостей своєї реалізації у фразах.

Два аналізовані валентнісні типи предикатів мовлення формують структурну схему **S – V_f Praed_{dic}**:

1) одновалентні предикати, що передбачають заповнення лише позиції суб'єкта, який виконує роль підмета: *галасувати, заїкатися, лементувати, сюсюкати, шепелявити* тощо. Напр.: *Хтось там галасує, голосує (Костенко); Підходить товаришка Валентина – високолоба, заїкається (Хвил.);*

2) одно-двовалентні предикати у одновалентній реалізації (у структурі речення передбачений лише підмет): *базікати, балакати, белькотати, бубоніти, гомоніти, жартувати, кричати, лепетати, лихословити, патякати* тощо. Напр.: *Молоді паничі позапалювали цигари, балакали та свистіли, ходячи по хаті (Н.-Лев.); Хтось бубонить і плаче (Маланюк).*

Двокомпонентна структурна схема **S – V_f Praed_{dic}** реалізується у сучасній українській мові на основі дієслів, які вимагають участі у дії лише лівого актанта – агенса. У позиції підмета виступають іменники (займенники), а предиката – дієслова. Іменники позначають істот, а дієслова – різні мовленнєві дії. Реалізацією цієї структури на морфолого-синтаксичному рівні є структурна модель **N₁ – V_f**. Варіантів структурної моделі не існує, бо позиція підмета передбачає лише одну форму **N₁** і не сполучається з прийменниковими модифікаціями.

Ця структурна модель може поширюватися внаслідок уведення факультативних обставин або означень, які є одиницями вільного входження: **N₁ – V_f – /Adv Facult/**. Напр.: *Вже як вибрали, то треба хоч раз і на з'їзді побувати,*

послухати, як розумні люди у губернії балакають (Мирн.); Смішним я мав їм здаватись, мов дикий, вимахував руками в темряву озера й лементував безладно, годі було щось дотямити в моїй лепетні, та все ж, як не дивно, вони мене зрозуміли (Гонч.).

Семантика аналізованої структурної схеми різноманітна, виділяється сім семантичних різновидів, що конкретизують основне значення мовлення.

Одно-двовалентні предикати у двовалентній реалізації формують також речення і структурної схеми **S – V_f Praed_{dic} – Obj**. Напр.: – Що це ти патякаєш? (Мирн.); Ішла повільно, ніч була місячна й тепла, а вона виспалась удень і бурмотіла заклинання супроти лихого насланя (Шевчук).

Трикомпонентна структурна схема **S – V_f Praed_{dic} – Obj** відзначається високим ступенем продуктивності в українській мові. Утворені за цією структурною схемою речення можуть представляти різні семантичні структури. Цей валентнісний різновид предикатів програмує своєю семантикою обов'язкове заповнення у семантичній структурі речення позицій суб'єкта і об'єкта, яким на формально-граматичному рівні відповідають підмет і додаток.

Морфолого-синтаксичне втілення цієї схеми різне, бо об'єктна позиція додатка реалізується у формах непрямих відмінків, утворюючи при цьому ряд прийменниково-відмінкових варіантів, а саме:

1) N₁ – V_f – N₂: Заболотний жартує щодо своєї палиці, на яку він ще спирається після дорожньої пригоди (Гонч.);

2) N₁ – V_f – N₄: Ішла повільно, ніч була місячна й тепла, а вона виспалась удень і бурмотіла заклинання супроти лихого насланя (Шевчук); Хома із своїми підводами бився в загальній тісняві, лихословив усіх (Гонч.);

3) N₁ – V_f – N₅: Дивлюся я: Омелько вже балакає з дяком, а далі обидва рушили з місця та й пішли мовчки до шинку (Н.-Лев.); Наймити гомоніли, гомоніли між собою, плюнули на свою зароблену за півтора дні плату та й потягли ні з чим ланами додому (Мирн.).

Структурний мінімум речення становлять компоненти облігаторні з погляду комунікації. В основі виділення структурних типів речення з дієслівними

предикатами мовлення лежать їх валентісно-інтенційні характеристики. Так, структурні схеми аналізованих речень поділяються на дво- і трикомпонентні. Валентісна реалізація певної частини предикатів у реальному синтаксичному оточенні може мати два варіанти. Вирішенням цієї проблеми є створення класифікації, яка передбачає групи дієслів з варіативною валентністю: одновалентні, одно-двовалентні. Тип варіативної реалізації валентності визначає кількість складових речення. Так, актуалізація одновалентна/двовалентна у межах групи одно-двовалентних предикатів зумовлює опозицію структур $S - V_f$ Praed_{dic} / $S - V_f$ Praed_{dic} - Obj.

Ознакою суб'єктності відзначені усі речення з дієслівними предикатами мовлення. Наявність об'єктної лексики може бути продиктована як інформативною недостатністю дієслова мовлення, так і усього речення. Тому об'єктні позиції і їх лексичне заповнення розкривають специфіку як самих дієслів мовлення, так і речень із цими дієсловами. Ця специфіка полягає у пропозиційному змісті дієслів мовлення. Компоненти семантичної структури можуть виражатися такими відмінковими формами: суб'єкт виражається лише формою N_1 ; об'єкт може виражатися формами трьох непрямих відмінків, а саме: N_2, N_4, N_5 .

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерш Й. Ф. Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською. Київ : Наук. думка, 1987. 190 с.
2. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. Київ : Наук. думка, 1988. 255 с.

КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ПЕРЕКЛАДУ ПОХІДНИХ ФРАЗЕМ

Питання взаємозв'язку мови і культури давно перебуває в полі зору вчених, лінгвістів зокрема. Тісний зв'язок цих двох явищ сьогодні ні в кого не викликає сумнівів. Виходячи з розуміння того, що різні мови не обмежуються лише різною номінацією, позначенням окремих реалій, а фіксують та експлікують різне бачення, усвідомлення цих реалій, можна стверджувати, що мова здатна специфічно відбивати світ, при цьому залишаючись універсальним засобом вираження мислення людини – представника певного етносу. Існування мови поза культурою певного народу не можливе. Вона є потужним маркером національного колориту, бо пронизує різні сфери життя народу. З огляду на все вищесказане, опанування іноземною мовою та міжмовна комунікація не є можливими без урахування поглядів на світ носіїв мови, їхньої культури. Фразеологія накопичила історію способу життя народу, специфіку ведення господарства, ставлення до окремих реалій, людей, їхніх рис характеру чи особливостей зовнішності тощо. Будова фразеологічної одиниці, її значення як мовного знака мають глибоке національну структуру, як завжди визначається умовами життя народу-носія певної мови [3, с. 79].

Останнім часом все шириться коло лінгвістів, які спрямовують свій інтерес до детального вивчення механізму перекладу фразем та результатів такої діяльності. Саме переклад нерідко визначається як одна з головних проблем людського спілкування, як акт міжкультурної комунікації, причому наголошується на значеннєвості перекладу як одного з методів зіставлення мов.

З мовознавчого погляду „дослідження споріднених і особливо близькоспоріднених, тобто таких мовних систем, які значною мірою збігаються, відкриває великі можливості для вдосконалення методів і прийомів лінгвістичного аналізу, відточує сам „інструментарій” пошуку, робить його тоншим і проникливішим” [1, с. 99].

Проблема перекладу тісно пов’язана з мовою і культурою народу: якщо зв’язок мови й культури породжує унікальні мовні сполуки, якими і виступають фразеологічні одиниці, то переклад буде залежати від наявності комунікативного взаємозв’язку між цими особливими сполуками в різних мовних системах. Усе вищесказане становить проблему, яка в мовознавстві й донині далека від розв’язання, тому й зумовлює актуальність нашої розвідки.

Усі фахівці з перекладознавства переконані, що переклад фразеологічних одиниць є надскладним завданням, проте таким, з яким реально впоратись, оскільки головне – це передати зміст і продемонструвати образність фразеологізму, тобто зберегти його комунікативно-прагматичний потенціал. На думку В. Коптілова, переклад може вважати адекватним, якщо текст перекладної мови впливає на ті самі когнітивні структури, на ті самі ділянки когнітивного простору, що й оригінальна мова [2, с. 75]. Особливими труднощами при перекладі вважають нетотожність картин світу носіїв різних мов, особливості семантики мовних знаків цих мов, та те, що фраземи можуть мати різний ступінь мотивованості, прозорості внутрішньої форми і національної специфічності. Саме все це призводить до того, що вибір відповідності може бути невдалим і не максимально наближеним до прямого значення компонентів фразеологічної одиниці.

Видається необхідним здійснити спробу розглянути фразеологічні деривати в перекладознавчому аспекті з метою визначення типів і мотивації трансформацій, яким підлягають фраземи при перекладі і переходу в інший культурно-когнітивний простір.

1. Фразеологічні деривати, які не зазнали будь-яких змін при перекладі.

Такі фраземи можна називати повними фразеологічними еквівалентами, оскільки вони допускають послівний переклад і збігаються з англійськими фраземами за значенням, образністю та стилістичним забарвленням. Наприклад, *to serve two masters* (служити двом панам), *spilt milk* (щось невиправне), *a good beginning makes a good ending* (гарний початок ніє діла), *Caesar's wife* (дружина Цезаря, людина поза підозрою), *guardian angel* (янгол-охоронець). У таких похідних фразеологічних одиницях високий ступінь адекватності перекладу. Наявність повних еквівалентів може бути зумовлена подібністю умовами життя народів, спільністю культурно-історичних чинників, єдністю мислення. Проте, необхідно чітко наголосити, що повна еквівалентність – відносна величина, яка залежить від національної специфіки, частотності вживання, органічного входження до когнітивної системи соціуму.

2. Фразеологічні деривати, які зазнали часткової трансформації при перекладі. Переклад на основі часткових фразеологічних еквівалентів передбачає, що в мові-реципієнті можливі певні розбіжності з мовою-джерелом. До цієї групи належать фразеологічні деривати, які збігаються за значенням, стилістичним забарвленням та близькі за образністю, проте мають відмінності у лексичному складі, коли один компонент може змінюватись чи опускатися. Наприклад, *To sell a pig in a poke* (купувати kota в мішку), *To be in different camps* (дотримуватися різних поглядів), *Give smb enough rope* (надати комусь свободу дії), *A friend in court* (впливовий друг).

3. Фразеологічні деривати, які зазнали повну трансформацію при перекладі. В основному, це похідні фраземи з не відтворюваністю цілісного значення, тобто є пряме, номінативне значення слів, що входять до складу фраземи, вже не сприймається носіями внаслідок втрати зв'язку з реаліями дійсності. Члени такої групи однакові за фразеологічним та стилістичним значенням, але зовсім різні за лексичним складом. На нашу думку, втрата образності фразеологічних одиниць втрачається через повне їхнє переосмислення. Наприклад, *Grasp the nettle* (досл. взятися за кропиву, укр. відп. *мужньо долати переешкоди*), *blue murder* (досл. блакитне вбивство, укр. відп. *закрутити веремію*), *to get a quart into a pint pot*

(досл. щоб отримати квартиру в пінту, укр. відп. *готовий небо прихилити*), *with an axe to grind* (досл. точити сокирою, укр. відп. *мати на меті свою користь*), *beer and skittles* (досл. пиво і кеглі, укр. відп. *бити байдики, ганяти собак*), *small beer* (досл. дрібне пиво, укр. відп. *як кіт наплакав*).

Отже, фразеологічні деривати можуть виникати як наслідок буквального, дослівного перекладу і як продукт перекладу з частковими та повними модифікаціями. Найнепродуктивнішим способом перекладу фразеологічних одиниць є спосіб часткової модифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні : монографія. Київ : Наукова думка, 1989. 136 с.
2. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
3. Ужченко В. Д. Народження і життя фразеологізму : монографія. Київ : Радянська школа, 1988. 279 с.
4. Українсько-англійський та англо-український фразеологічний словник / Є. І. Гороть та ін. Київ : Кондор, 2020. 304 с.

Марія Орел

Український державний університет

імені Михайла Драгоманова, м. Київ

УКРАЇНСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД : ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНІСТЬ

Сучасну культуру будь-якого народу важко уявити без перекладу художніх творів, які, у свою чергу, не лише прокладають мости взаєморозуміння між різними націями та їхніми культурними здобутками, а й сприяють ідейному, тематичному, жанровому збагаченню літератур і культур. Художній переклад дозволяє перекладачеві не дотримуватися жорстких меж і дати волю своїй фантазії, адже ми розуміємо, що, враховуючи особливості кожної мови, дослівно передати сенс тексту неможливо. Часто перекладачеві доводиться мати справу з фразеологізмами, стійкими виразами, грою слів, які за буквального перекладу втрачають закладений автором сенс або взагалі не перекладаються. Тому доводиться шукати аналоги в іншій мові, добирати схожі за змістом вирази, щоб зберегти емоційний і смисловий зміст.

Перші художні переклади на території України з'явилися ще в часи Київської Русі, коли перекладалися переважно релігійні тексти з грецької мови на церковнослов'янську. Ці переклади допомагали поширювати християнство та робили релігійні тексти доступними для місцевого населення. Однією з перших таких книг є «Остромирове Євангеліє», яка була створена на Русі. У самій пам'ятці зафіксовано типові риси української мови, які зустрічаються і нині, наприклад, такі слова, як «година», «подружжя», «радощі», «другий», «місяць» та інші. Вона була переписана у 1056–1057 роках із болгарського оригіналу, як вважають, у Києві дияконом Григорієм для новгородського посадника Остромира, який у написі книги названий родичем князя Ізяслава Ярославича. «Ця рукописна книга, створена в XI столітті, займає особливе місце серед

найважливіших пам'яток культурної спадщини, що складають безцінне надбання Росії... Остромирове Євангеліє дійсно стоїть біля витоків російської писемності та культури» [3]. Таким чином, ми розуміємо, що Росія вкотре привласнила собі наше національне надбання.

Важливу роль в українському перекладі відіграють наші класики, зокрема Микола Лукаш, Пантелеймон Куліш, Григорій Кочур та інші. Завдяки їхній праці український художній переклад у 19 столітті почав стрімко розвиватися. Чого тільки варті роботи М. Лукаша: «Фауст» Й. В. Гете, «Пані Боварі» Г. Флобера, поезія Ф. Шиллера, «Декамерон» Д. Боккаччо й багато інших творів. До речі, за переклад «Фауста» М. Лукаша було нагороджено премією імені Максима Рильського. До нього за цей переклад бралися й І. Франко, і М. Старицький, однак він виявився занадто складним для них. Та й не дивно, адже Й. В. Гете писав «Фауста» понад 60 років, і в творі було поєднано кілька письменницьких стилів. До того ж, в одній із частин текст був настільки складним, що навіть німці не до кінця розуміли, про що там написано. М. Лукашеві вдалося дешифрувати «Фауста» і перекласти його, зберігши фантасмагоричне багатство п'єси.

Пантелеймон Куліш здійснив перший повний переклад Біблії українською мовою (роботу завершили Іван Пулюй та Іван Нечуй-Левицький), переклав 13 п'єс В. Шекспіра, твори Д. Г. Байрона, Ф. Шиллера тощо. А Григорій Кочур перекладав твори Шекспіра, перебуваючи в ГУЛАГу. Завдяки його незламності школярі й нині вивчають перекладені ним твори в школі. Аналізуючи їхній творчий шлях, ми розуміємо, наскільки важливими є ці роботи для нашого часу, адже навіть колючі дроти не змогли зламати дух людей, які ризикували своїм життям задля збереження української мови.

Завдяки наполегливій праці класиків український переклад отримав міцну основу, на якій і нині ґрунтується нове покоління перекладачів. Вони продовжують справу класиків, зберігаючи традицію точного, багатогранного і творчого відтворення оригіналів. Зараз значно розширився спектр можливостей: якщо раніше ми переважно знайомилися з творами європейських авторів, то сьогодні український читач може відкрити для себе глибоку і неповторну

філософію азійської літератури. Саме вона в певному сенсі викликає культурний шок, бо ці твори зовсім інші, унікальні, проте сучасні перекладачі охоче беруться за їх переклад, і ми можемо пізнавати нове та незвичне.

Зокрема, серед сучасників, які продовжують збагачувати культурний спадок своїх попередників, варто виокремити Софію Андрухович, Андрія Бондаря, Максима Нестелєєва, Христину Назаркевич та багатьох інших, хто посилює багатство української літератури, додаючи до неї голоси всього світу. Завдяки їхній натхненній праці українська література відкриває нові горизонти для читачів, формуючи цілісне уявлення про глобальну культуру, в якій присутній і український голос.

Отже, ми можемо зробити висновок, що художній переклад нині відіграє важливу роль у формуванні української культурної ідентичності. Він залишається не лише культурним мостом, що об'єднує різні нації та епохи, а й стає міцним фундаментом для подальшого розвитку української мови і культури, збагачуючи її новими сенсами та ідеями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Венцковська Ю. Особливості та труднощі художнього перекладу. URL : <https://mk-translations.ua/ua/blog/osoblivosti-ta-trudnoshhi-xudozhnogo-perekladu/>
2. Довідник з історії України / За ред. І.Підкови та Р. Шуста. Київ : Генеза, 1993.
3. Костенко І. Чому написане у Києві Остромирове Євангеліє – «достояние России»? URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/ostromyslove-evanhelije/30921652.html>
4. Микола Лукаш : геній українського перекладу. URL : <https://www.terramova.com.ua/mykola-lukash-henii-ukrainskoho-perekla>
5. Роль штучного інтелекту в поезії та літературному перекладі. URL : <https://www.machinetranslation.com/uk/blog/poem-translation-using-ai>
6. Франчук В. Ю. Остромирове Євангеліє // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2010. Т. 7.С. 694.

**«УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА» ДИСТАНЦІЙНО :
ОСОБЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ**

Сучасні українські реалії значно скоротили інтерес іноземців до освіти в Україні. Однак українська освіта все ще залишається престижною та бажаною для представників багатьох народів. Сьогодні більшість студентів-іноземців навчається в дистанційному або змішаному форматах, що зумовило пошук нових підходів до вивчення української мови, опанування якої є необхідною передумовою ефективного навчання в ЗВО, де процес навчання відбувається державною мовою. Крім того, кількість охочих вивчати українську мову зростає у зв'язку з міжнародною підтримкою України і популяризацією української культури у світі. Це зумовлює актуальність вивчення особливостей дистанційного формату, трансформації методів та засобів навчання української мови іноземців.

Проблемам вивчення викладання української мови як іноземної присвятили свої дослідження І. Кочан, І. Зозуля, Т. Ланова, О. Ласкава, О. Стадніченко, О. Степаненко, О. Туркевич, Г. Шелест, О. Шульга та інші. Науковці у своїх працях розглядають методики навчання, процеси підбирання дидактичного матеріалу, залучення інструментів онлайн-ресурсів. Однак питання все ще залишається актуальним, оскільки нові виклики в організації навчального процесу зумовлюють необхідність пошуку новітніх засобів і способів викладання.

Метою цієї розвідки є дослідження сучасних особливостей, проблем та перспектив викладання курсу «Українська мова як іноземна» в дистанційному форматі у ЗВО.

Головним завданням вивчення української мови є вільне спілкування та розуміння, здатність чітко формулювати свої думки, висловлюватися на певну тему. Тому більшість учених надають перевагу комунікативному підходу до вивчення мов.

На думку Г. Шелест, для сучасного навчання української мови як іноземної важливими є практична спрямованість, функціональний підхід до відбору і подання мовного матеріалу, ситуативно-тематичне подання мовного матеріалу, вивчення лексики та морфології на синтаксичному матеріалі, виділення етапів навчання [3, с. 53].

З перших занять для студентів ЗВО необхідно моделювати комунікативні ситуації, в яких вони можуть опинитися в реальному мовному середовищі. Тому вивчення лексики, морфології, синтаксису варто здійснювати на прикладі конкретних дискурсів. Традиційні тексти для читання та аудіювання слід доповнювати обговоренням, розповідями про схожі ситуації, створенням діалогів, діловими іграми тощо. Так студенти не лише засвоюють нові слова, а й вчаться їх використовувати в певних синтаксичних конструкціях та мовленнєвих ситуаціях.

Комунікація передбачає активне групове спілкування. Теми для обговорення можуть стосуватися майбутнього фаху, культурних традицій, уподобань та захоплень студентів тощо. Матеріалом для комунікативних ситуацій можуть стати також кінофільми, відео на ютуб.

Комунікативний метод залишається пріоритетним у дистанційному навчанні, однак важливої ролі набуває й технологічний. Нові інформаційні технології дозволяють урізноманітнити засоби навчання, організувати самостійну роботу студентів, створювати різноманітні інтерактиви під час занять.

В умовах дистанційного навчання значна частина освітнього матеріалу може розміщуватися на платформі MOODLE, яка дозволяє студентові в зручній для нього час вивчати українську мову, а викладач може контролювати цей процес за допомогою тестування й різноманітних завдань.

Для організації дискусії стане в нагоді Equity Maps – програма, яка допомагає точно визначити активність студента під час заняття, записує, скільки часу говорив сам викладач, зорієнтовує, кому зі студентів варто приділити більше уваги.

Різноманітні інтерактивні опитування можна проводити за допомогою ресурсів Kahoot, Google Forms, Mentimeter. Останній дозволяє студентам бачити всі відповіді на запитання у вигляді хмарки, де найпоширеніші відповіді виділено більшим шрифтом. Викладач може переглянути кількість відповідей у відповідній вкладці. Студентам цікавий такий формат, оскільки всі вони одразу залучені до процесу. Крім пізнавальної мети, такі завдання мають і навчальну: студенти можуть коментувати відповіді одне одного, шукати й виправляти помилки тощо.

У Kahoot можна в якості запитань завантажувати картинки, таблички, фото. Це дуже зручно як для початкового етапу вивчення української мови, де можна запропонувати студентам декілька картинок і одне слово для встановлення відповідності, так і для вищих рівнів, де в якості варіанта відповіді може бути фото відомого українського діяча, письменника, культурної пам'ятки, якое правило тощо.

Ефективним ресурсом для дистанційного вивчення української мови іноземцями є також Edpuzzle – програма, яка допомагає використовувати вже наявний контент (наприклад, з ютуб), перетворюючи будь-яке відео на навчальний матеріал. Таке відео можна доповнити власними коментарями, тестуванням, опитуванням. Крім того, можна самостійно озвучити відео, записавши його переклад чи надавши пояснення до нього. Edpuzzle легко інтегрується з Google Classroom та MOODLE.

Отже, онлайн-навчання має орієнтувати студентів на активне оволодіння українською мовою, допомагати опанувати спеціальні професійні знання з інших дисциплін, спрямовувати на продовження освіти, а поєднання традиційного комунікативного методу з використанням нових інформаційних технологій для вивчення української мови іноземцями підвищує ефективність навчання,

створює ґрунт для поглибленого засвоєння мовного матеріалу, вчить ефективно взаємодіяти з іншими.

Однак в Україні інноваційні засоби навчання ще потребують стандартизації, також залишається досі неврегульованим питання їх широкого впровадження в освіті. Тому в перспективі їй пріоритеті має бути системне й обов'язкове використання інформаційних технологій у процесі навчання української мови як іноземної.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стадніченко О., Ласкава Ю., Шульга О. Особливості викладання української мови як іноземної для студентів-іноземців у закладах вищої освіти // *Академічні візії*. 2023. Вип. 15.
2. Степаненко О. К., Ланова Т. В., Матусевич Л. М. Сучасні методики вивчення української мови як іноземної // *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Вип. 18. Дрогобич, 2022. С. 73–77.
3. Шелест Г. Вивчення української мови як іноземної: проблеми, нові методики, перспективи // *Закарпатські філологічні студії*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 51–55.

ЗАСОБИ ЕРИСТИКИ – МИСТЕЦТВА СУЧАСНОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КРАСНОМОВНОГО ЗМАГАННЯ

Коли говоримо про комунікацію та її способи, ми не замислюємося, як вона може бути насправді виражена та яку істинну сутність мати. Усна комунікація – інформація передається тільки в усній формі; письмова – у письмовій; візуальна – інформація подається обробленою та конвертованою у той формат, у якому її можна розглянути або прочитати, тобто сприйняти.

Мало хто розуміє, що суперечка – це теж комунікація, і вона має свої правила ведення. Часто трапляється, що учасники дискусії не можуть правильно сформулювати та висловити свою точку зору, розкритикувати опонента, вибудувати аргументацію, що дозволить переконати іншу сторону в неправильності її міркувань.

Еристика – це напрям досліджень, мета якого полягає у вивченні різноманітних характеристик такого складного комунікативного процесу, як суперечка.

Сама дискусія передбачає розходження в думках тих, хто сперечається, так само, як і зіткнення позицій та міркувань – інакше суперечкою це не вважатиметься. За умови, якщо подається аргументація людині, якій байдуже на те, то немає жодних підстав вважати цей вид комунікативної ситуації саме суперечкою, адже у цю справу мають бути залучені обидві сторони.

З історії виникнення еристики є змога дізнатися, що її існування зафіксовано ще в найдавніші часи. Так, у період античності мислителі звернули увагу на той факт, що роль суперечок у людському суспільстві має велике значення для формування особистості, її світосприйняття, думок і не тільки.

Значну роль у розвиток мистецтва вести суперечку заклав Аристотель. Його дві праці – «Про софістичні спростування» і «Топіка» – стали першими намаганнями викласти основу теорії в перебігу дискусії. За філософом, еристика переслідує лише одну мету – перемогти у словесному змаганні будь-яким, навіть аморальним, способом, хоча, звісно, це відрізняє еристичні погляди від софістичних.

Водночас і предметом, і засобом еристики виступає саме суперечка та вміння правильно вести дискусію, у якій будуть виникати смислові протиріччя. Також варто зазначити, що важливою складовою кожного словесного змагання є особистості, що безпосередньо беруть участь у суперечці: пропонент, опонент та аудиторія.

Говорячи про види суперечок, можна виділити декілька класифікаційних ознак їх розрізнення, а саме: суперечка за формою, залежно від мети, залежно від кількості осіб, способом ведення боротьби думок.

Згідно з таким поділом, до кожного виду суперечок мають бути певні правила перебігу словесних змагань. Розглядаючи загальні правила дискусії, можна помітити певну тенденцію: майже завжди порушуються будь-які норми проведення суперечок – саме це і говорить про необізнаність суспільства у тому, як правильно керуватися еристикою у буденному житті.

Загалом існує десять фундаментних правил, як саме потрібно вести дискусію з самого початку та до її завершення: правило свободи думки, правило тягаря доведення, правило обґрунтування точки зору, правило критики точки зору, правило обґрунтування аргументів, правило заборони неправдивих аргументів, правило акцентування уваги на аргументації, правило подання аргументації, правило логічності, правило завершення суперечки.

Звісно, виконання всіх цих правил водночас є складним завданням, на перший погляд, проте не дотримуючись їх, фахівцем певної галузі (журналістика, політологія, юриспруденція та інші) стати дійсно непросто.

Підсумовуючи, можна сказати: еристика є неймовірно складною наукою, що вивчає непростий процес комунікації та передавання власної думки іншому

співрозмовнику в суперечці. Це те визначення, без якого жити можливо, але чи будуть вас вважати людиною ерудованою, розумною, чи будуть сприймати в серйозному контексті, коли справа дійде до таких ситуацій, де без застосування знань про еристику неможливо обійтись? Питання риторичне.

Якщо людина буде володіти мистецтвом сперечатись – вона багато чого досягне у своєму житті, адже насправді словесні змагання для обґрунтування власної думки, точки зору відбуваються в реальному приватному чи професійному житті щодня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика. Київ : Вища школа, 2003. 311 с.
2. Сагач Г. М. Вибрані твори : Т. 10. Скарби красномовства: словник основних термінів і понять риторики. Рівне : ПП ДМ, 2015. 295 с.
3. Філософія освіти / за науковою редакцією академіка НАПН України В. П. Андрущенка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 342 с.
4. Хоменко І. В. Еристика. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 279 с.
5. Хоменко І. В. Еристика : мистецтво полеміки. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 194 с.

Станіслав Табачніков

*ГО «Національна академія наук
вищої освіти України», м. Київ*

Валентина Мойсеєнко

*кафедра пропедевтики внутрішньої медицини № 2
Національного медичного університету
ім. О. О. Богомольця, м. Київ*

Радун Процюк

*кафедра фтизіатрії та пульмонології
Національного медичного університету
ім. О. О. Богомольця, м. Київ*

Сергій Зябліцев

*кафедра патофізіології
Національного медичного університету
імені О. О. Богомольця, м. Київ*

Тетяна Товалович

*ГО «Національна академія наук
вищої освіти України», м. Київ*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Мова – це основний засіб спілкування, збереження й передачі будь-якої інформації та одне із найважливіших надбань людства. Саме завдяки їй ми обмінюємось думками, навчаємо й навчаємось, плануємо, висловлюємо свої погляди, комунікуємо.

Це найголовніший інструмент розв'язання різноманітних фахових завдань у будь-якій сфері життєдіяльності. Не стала винятком і медична галузь, тому що наукова термінологія є свідченням розвитку суспільства. Історично так склалося,

що українська медична термінологія, на жаль, насичена словами іншомовного походження, особливо росіянізмами, які широко вживаються на практиці.

На наш погляд, вкрай важливим є дотримання норм Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», чинного Правопису та вживання правильної медичної термінології лікарями на етапі їх навчання та початку професійної діяльності, бо саме тоді закладаються підвалини, перемогти які надалі в їхній медичній практиці та науці досить складно. Безсумнівно і доведено на практиці, що від мовної грамотності лікаря іноді залежить здоров'я і життя пацієнта. Слово лікує, раниць, уражає. Тому справжній фахівець повинен мати високу професійну, мовну, мовленнєву і комунікативну компетенції. Мова медицини особливо поширена, вона використовується у закладах охорони здоров'я, під час освітнього процесу у вишах, в аптеках, санаторно-курортних закладах, побуті тощо.

Звернемося дещо до історії формування української медичної мови. Періодизація розвитку медичної термінології збігається з етапами становлення української загальнонаукової термінологічної науки. Дослідження шляхів формування української медичної термінології, яка є основою української наукової медичної мови та літератури, становить значну і не достатньо вивчену проблему української історії медицини.

Медичну термінологію слід вважати однією з найдавніших, тому що її витoki сягають часів Стародавньої Греції, Стародавнього Риму (Римської імперії), інших європейських країн тощо. Вона формувалася засвоюючи все те, що на час її творення виробила світова цивілізація. Основні українські медичні терміни виникли ще в праслов'янський період з метою прямо відображати життя і потреби людини. Слова-терміни, що позначали частини тіла, недуги та їх лікування можна зустріти в усній народній творчості та фольклорі, зокрема, в переказах, легендах, піснях, в народному цілителстві того часу. До прикладу: *трясця* (*трясовиця*) – поширена зла недуга, для якої характерна множинність симптомів, що відповідають таким хворобам, як малярія, тиф, грип, бронхіт, запалення легенів.

Слід підкреслити, що деякі назви хвороб збереглися ще з дохристиянських часів. Наприклад: *сухоти, водянка, пропасниця, гарячка, біснуватість, божевільність, кровотіч, помір, лишай, проказа, моровиця, чума, короста, гангрена, виразка* тощо.

Так, анатомічні, фізіологічні та патологічні назви-терміни виникли в процесі розвитку народної та традиційної медицини, закріпилися в народно-розмовній мові та стали передаватися від покоління до покоління.

Про високий рівень знань в галузі медицини та лікування хвороб доби Київської Русі свідчать такі праці: Церковний Статут (Устав) Володимира Великого (996 р.), збірник «Руська правда» Ярослава Мудрого (1016 р.). У творі «Ізборник Святослава» зустрічається низка назв-термінів хвороб, способів і методів їх лікування, оперативних втручань, видів ран тощо. Також багато рядків у ньому присвячено саме траволікуванню – найбільшій складовій саме народної медицини та значущим напрямком наукової медицини. Людей, які знаються на травах і їхньому використанні у медичних цілях, називають травознаями (травознавцями). Інколи до галузі фітотерапії відносять не тільки рослини, але також і гриби (вид лікування, при якому як лікарські засоби використовуються гриби, називається фунготерапією), а іноді й інші природні препарати — продукти бджільництва (прополіс, молочко, мед, віск, бджолину отруту тощо).

Своєрідною «енциклопедією медичних знань XII століття» можна вважати науковий трактат «Мазі» київської князівни Євпраксії Мстиславівни, де містяться гігієнічні поради, розповідається про користь чистого повітря, фізичних рухів і вправ, правильного харчування та описується лікування окремих недуг.

У «Повість врем'яних літ» Нестора Літописця (1019 р.), Києво-Печерському патерику, в рукописних літописах Київської Русі у спеціальних зільниках, порадниках тощо закріплено у письмовій давньоукраїнській мові багато термінів в галузі здоров'я, хвороб, лікування та слова на позначення відповідних лікувальних закладів.

У XVI–XVII ст. на формування медичної термінології чинили вплив фахівці з європейських країн, яких запрошували на роботу.

Не будемо детально характеризувати історичні аспекти розвитку української медичної термінології, лише зазначимо, що у Запорозькій Січі козаки вміли і могли надати невідкладу медичну допомогу при різних пошкодженнях та пораненнях з правилами і засобами народної медицини. Вони вміли пускати кров, видаляти зуби, виготовляти пластирі для лікування і загоювання ран, накладати лещата при переломах, тьрамуванням, пораненнях тощо. Вирушаючи у похід, козаки запасалися ліками, травами, настоянками, іншими народними засобами. З цього приводу французький історик, інженер Гійом Левассер де Боплан, який прожив в Україні тривалий час, зазначав : «Я бачив козаків, які, щоб позбутися гарячки, розбавляли в чарці горілки півзаряду пороху, випивали цю суміш, лягали спати і на ранок просиналися вже в доброму стані. Часто бачив, як козаки, поранені стрілами, коли не було хірургів, засипали собі рани невеликою кількістю землі, яку перед цим розтирали слиною на долоні. Під час зимових походів серед козаків великих втрат від холоду не було, оскільки вони тричі на день їли гарячу юшку з пива, яку заправляли олією та перцем. Козаки хвороб майже не знають. Більшість із них помирає в сутичках із ворогом або від старості. Від природи вони наділені силою та зростом високим».

Розвиток української медичної термінології був загальмований владою Речі Посполитої та російської імперії, де її обмежували й забороняли від XVII до XX століть.

У 1910 р. було засновано Українське лікарське товариство (УЛТ), із 1920 р. почав видаватися часопис УЛТ «Лікарський вісник». У 1926 р. вийшов «Анатомічний словник» Є. Лукасевича, в 1933-1936 рр. видано «Українську загальну енциклопедію», де був розділ медицини. З'їзди українських лікарів проводилися що 2-3 роки. У 1939 р. було заборонено всі українські організації, зокрема УЛТ, Українське гігієнічне товариство, насильно розпущено НТШ і його Лікарську комісію, скасовано видання «Лікарського вісника».

Наприкінці 1920–1930-х рр. розпочалися репресії стосовно українських викладачів, науковців, лікарів, що негативно вплинуло на розвиток термінології, і медичної зокрема. Наука велася виключно російською мовою, відповідно, й термінологія розвивалася переважно російською. Відбулося зросійщення українського правопису, мови, літератури, культури, медичної термінології. Багато українських термінів було свідомо замінено на російські відповідники. Так тривало до 1991 року.

У роки незалежності в Україні видано чимало медичних словників, довідників та іншої спеціальної медичної літератури, але про викорінення зросійщеної медичної мови говорити ще зарано. І це є однією з найважливіших актуальних проблем сучасної української медичної термінології.

Монографії, підручники, навчальні посібники, словники, довідники тощо насичені невластивими і не власне питомими українськими термінами, особливо росіянізмами. Та й у структурі МОЗ України, НАМН України тощо серед підрозділів відсутні відповідні групи експертів саме із медичної термінології, які б надавали допомогу з цього питання.

Українська медична мова є зросійщеною та латинізованою. Часто-густо у повсякденній практиці лікарі припускаються таких мовних помилок: *гіпертонічний криз* замість *гіпертензивна криза*, *головокружіння* – правильно *запаморочення*, *судорга* – правильно *судома*, *заживати* – правильно *загоюватися*, *приступ* – потрібно *вживати напад*, *спайки* – *зрощення*; *свищ* – *нориця*, *вогнище хвороби* – слід *уживати осередок (хвороби)*; *озноб* – український відповідник *дрощі*; *виздоровіти* – *одужати*, *коліка* – правильно *колька*; *протікання хвороби* – *перебіг хвороби* (протікати може рідина, вода тощо); *згортання крові* – правильно *зсідання крові* тощо.

Принагідно наведено приклади правильних наголосів, тому що існує багато прикдалів неправильних наголошень – як кальки з російської мови: *сéча*, *зáлоза*, *нирковій* (*наднирковій* і *наднирковий*), *спіна*, *сирóватка*, *задíшка*, *алкогóль*, *- графія* (*кардіо-*, *рентгенографія*), *психопáтія*, *міопатія*, *цитомéтрія*, *pH-мéтрія* та інші.

Як уже зазначалося, часто в українській медичній мові вживаються слова латинського та грецького походження. Особливо це стосується латинських прикметників, що не завжди доцільно вживаються, бо існують відповідні українські медичні прикметники-відповідники. Хоча медична термінологія й має у своїй основі латинську та грецьку мови, чимало українських слів-відповідників, які є справжніми медичними термінами, повинні мати перевагу у вживанні.

Віддавати перевагу	Слід уживати якомога рідше
Кишковий	Інтестинальний
Середостінний	Медіастинальний
Пахвовий	Аксилярний
Пахвинний	Інгвінальний
Брижовий	Мезентеріальний
Тристулковий	Трикуспідальний
Вінцевий	Коронарний
Кірковий	Кортикальний
Мозковий	Медулярний
Надшлуночковий	Суправентрикулярний
Передсердно-шлуночковий	Атріовентрикулярний
Підпавутинний	Субарахноїдальний
Повний, загальний	Тотальний
Природний, справжній	Натуральний
Черевний	Абдомінальний

Синонімія є також однією з актуальних проблем української медичної термінології. Основою створення термінологічної синонімії є запозичення з грецької і латинської, англійської та інших мов та їх еквіваленти українського походження.

Синонімія (або дублетність) здебільшого характерна для початкових етапів формування термінології, коли ще не відбувся свідомий відбір «вдалого» терміна і існує декілька варіантів для визначення одного й того ж поняття. Хоча, безумовно, наявність синонімів не є бажаним явищем в будь-якій науці.

Серед медичних термінів-синонімів еквівалентного типу існують :

1. Повні дублети (греко-латинські запозичення): *daktylos – digitus (палець)*, *hepar – jecur (печінка)*, *vertebra – spondylos (хребець)*, *cerebrum – cranium (череп)*, *derma – cutis (шкіра)*, *intestinum – enteron (кишка)*, *ocul us – ophthalmos (око)* і т. ін., які рівнозначно використовуються для створення медичних термінів.

2. Синоніми, що є складними словами, утвореними з двох або більше слів греко-латинського походження: *аероцеле – ангіоневроз – дистонія; андрогінія – гермафродитизм; бластома – неоплазма; нітроцементация – ціанування; макросомія – гігантизм; екзотоксин – холероген; геоботаніка – фітоценологія.*

3. Пари дублетів, що складаються з інтернаціоналізма греко-латинського походження та його українського еквівалента. Досить часто цей відповідник є калькою, наприклад : *абдукція – відведення, інкогерентність – беззв'язність, гемопоєз – кровотворення, інсуфляція – здуття, лапаротомія – розтин живота, неоплазма – утворення, осифікація – окостеніння, педикульоз – вишивість, перфорація – проколювання, пруріго – почесуха, епігастрій – надчеревина, автоінтоксикація – самоотруєння, автоінфекція – самозараження, бластома – пухлина; екзотропія – косоокість; гідротерапія – водолікування; батометр – глибиномір; геліотерапія – сонцелікування; серед подібних дублетів велика питома вага калькованих прикметників : *пілоїдна – волосовидна (астроцитомі), ретрокардіальний – позасерцевий (простір), ретрофарингеальний – заглочний (абсцес), кардіопульмональна – судинно-легенева (недостатність)* та ін.*

4. Синонімія на рівні словосполучень: *олігофренія ксеродермічна – синдром Руда.*

Слід звернути увагу на ще одну важливу проблему української медичної термінології – паронімію, яку досить часто можна зустріти у медичних термінах.

Вона передбачає частковий збіг за звуковим складом і звучанням, але різні за значенням. Найпоширеніші приклади : *апендикс – апендицит*.

Апендикс – червоподібний відросток сліпої кишки людини та деяких тварин: здоровий апендикс.

Апендицит – запалення апендикса: хронічний апендицит, хворіти на апендицит.

Скальпель – скарпель.

Скальпель – невеличкий хірургічний ніж: скальпель гострий, довгий.

Скарпель – інструмент для оброблення каменя: скарпель гострий, тупий, новий, старий.

Алергологічний анамнез – алергічний (алергійний) набряк.

У комунікації лікарів досить часто виникають складнощі у вживанні терміносполучень, у складі яких є прикметники, що розрізняються компонентом *-(о)лог-* : алергологічний // алергічний (алергійний); венерологічний // венеричний; епідеміологічний // епідемічний, рентгенологічний // рентгенівський, травматологічний // травматичний тощо. Прикметники з компонентом *-(о)лог-* позначають поняття, пов'язані з науками, які вивчають певні процеси та явища, а прикметники без цього компонента – поняття, пов'язані власне з тими явищами :

алергологічний – який стосується алергології, розділу імунології, що вивчає етіологію, патогенез, клінічні прояви алергічних хвороб та реакцій, розробляє методи їх діагностики, лікування і профілактики (*алергологічний анамнез*); *алергічний (алергійний)* – який стосується алергії (*алергічний бронхіт, алергічний набряк, алергійний свербіж, алергійний риніт* та ін.); *венерологічний* – який стосується венерології, галузі клінічної медицини, що вивчає етіологію, патогенез та клініку венеричних хвороб і розробляє методи їх діагностики, лікування та профілактики (*венерологічний диспансер, шкірно-венерологічний диспансер*); *венеричний* – який стосується венеричних хвороб, пов'язаний з ними (*венерична лімфопатія, венерична виразка*); *епідеміологічний* – який стосується епідеміології: 1) медичної науки, що вивчає закономірності епідемічного

процесу і розробляє методи боротьби з інфекційними хворобами людини; 2) методу вивчення закономірностей поширення інфекційних хвороб серед населення (*епідеміологічний аналіз, епідеміологічний анамнез, епідеміологічний прогноз, санітарно-епідеміологічна розвідка, санітарно-епідеміологічна станція, епідеміологічне обстеження*); епідемічний – який стосується епідемії, має характер епідемії (*епідемічне захворювання, епідемічний паротит, епідемічний процес, епідемічний осередок* тощо).

Отже, для правильного вживання того чи іншого терміна рекомендуємо звертати увагу навіть на незначну відмінність у звуковому складі слова.

Некоректним також вживання активних дієприкметників із суфіксом - *ач, - яч, - уч, - юч*. Мовознавці радять їх уникати і використовувати, наприклад : *знеболювальний* замість *знеболюючий*, *зволужувальний* – замість *зволужуючий*, *оперізувальний* / *оперізуючий* тощо.

З огляду на викладене вище можна зробити такі висновки :

1. Українська наукова медична термінологія – це надбання багатовікового розвитку світової медичної науки, призначення якої розв'язання нагальних проблем, пов'язаних із здоров'ям людини. Вона формувалася на власному ґрунті й одночасно перейняла латино-грецький та осмислила світовий термінологічний досвід, одночасно не забуваючи про власне питомий термінологічний «арсенал».

2. Нині медична наукова термінологія поступово «одужує» від російського впливу, який протягом століть чинила російська імперія, і звісно, ми повинні активно сприяти цьому.

3. Українська наукова медична термінологія ще недостатньо уніфікована, упорядкована і вивчена. Це велике поле для діяльності фахівців різних галузей: лінгвістів, працівників сфери охорони здоров'я, фармацевтів, істориків та інших. Вона має бути упорядкована так, щоб ні у фахівців, ні в пересічного користувача не виникало жодних зусиль з її визначення або трактування того чи іншого поняття / терміна тощо.

4. Україна активно підтримує курс міжнародної інтеграції в європейський освітній і науковий простір. Майбутні лікарі – це та когорта фахівців, яка **просто**

зобов'язана набути певні базові знання, навички та уміння з обраного фаху. Усе це можливо за умови опанування відповідною термінологією. Адже правильна, чітка і чиста медична мова є свідченням високого рівня освіти, загальної культури та кваліфікації лікаря-фахівця. Для цього доцільним було б створити у структурі МОЗ України, НАМН України тощо серед підрозділів відповідні групи експертів, які б опікувалися означеними вище проблемами саме із медичної термінології, та надавали допомогу з цього питання працівникам сфери охорони здоров'я й пересічним громадянам.

5. Украй важливо в медичних освітніх закладах із перших курсів, від самого початку навчання використовувати в освітньому процесі правильну українську медичну мову.

6. Українська медична спільнота, освітяни, науковці, працівники сфери охорони здоров'я та фармації, здобувачі освіти, всі, хто дотичний до цієї сфери мають постійно вдосконалювати, розвивати свої комунікативні навички, а також неухильно дотримуватися Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та чинного Українського правопису.

Пам'ятаймо : «Нації вмирають не від інфаркту, спочатку їм відбирає мову» (Ліна Костенко).

Слава Україні!

ЛІТЕРАТУРА

1. Медична газета «Здоров'я України 21 сторіччя». № 17 (510), 2021 р. URL : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-6-94-9>
2. Навчук Г. В., Ткач А. В. Українська медична термінологія на сучасному етапі : проблеми впорядкування.
3. Орісюк І. Явище синонімії в термінології / І.Борисюк // Дивослово. 2000. № 4. С. 27–28.
4. Кияк Т. Р. Прагматичні аспекти стандартизації української термінології / Т. Р. Кияк // Мовознавство. 1993. № 1. С. 35–38.

5. Ковальчук Л. Ю. Синонімія термінів у російському усному науковому мовленні : автореф. дис. на здобуття наук. ст. канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / Л.Ю.Ковальчук; Одеський державний університет. Одеса, 1993. 16 с.
6. Навчук Г. В. До питання про співвідношення питомого та запозиченого в сучасній українській медичній термінології / Г. В. Навчук, А. В. Ткач // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: зб. наук. праць пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Випуск 8. Київ : Просвіта, 2008. С. 78–83.
7. Пономарів О. Мовностилістичні поради : лексика іншомовного походження / О.Пономарів // Урок української. 2001. № 11–12. С. 25–27.
8. Селігей П. О. Сучасне термінотворення : симптоми та синдроми / О. Селігей // Мовознавство. 2007. № 3. С. 48–61.
9. Селігей П. О. Що нам робити із запозиченнями? / П. О. Селігей // Українська мова. 2007. № 3. С. 3–16.
10. Ткач А. В. Принципи організації української медичної термінології на лексико-семантичному рівні / А. В. Ткач, Г. В. Навчук // Актуал. питання клін. та експерим. мед. : матеріали 86-ої підсумкової конференції науковців Буковинського державного медичного університету. Чернівці : БДМУ, 2005. С. 208–214.

КРОСМЕДІЙНІ ПРОЄКТИ ЯК СПОСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕНТУ

Кросмедійні проєкти набувають все більшої популярності у сучасному інформаційному просторі, адже вони дозволяють поширювати контент на різних платформах, залучаючи при цьому широку аудиторію. Для України, як держави із багатою культурною спадщиною та стрімким потоком інформаційного ринку, кросмедійні проєкти є важливим інструментом для популяризації національного контенту. Насамперед ми говоримо про формування позитивного іміджу країни на міжнародній арені та посилення ідентичності всередині.

Інакше кажучи, кросмедіа являє собою ще й новий спосіб взаємопоєднання різних медійних каналів. Тому можна стверджувати, що кросмедійні процеси зосереджуються між пасивним споживанням контенту та інтерактивними діями. Користувач має свободу вибору рівня участі. Англійські дослідники Девід Букінгем та Маргарет Сканлон (2003) навіть створили кросмедійну шкалу активності між користувачем і контентом. Науковці помітили, що існують значні відмінності в рівнях інтерактивності залежно від предметної області, виробника і цілей аудиторії. Активність користувачів була визначена пропорційно стилю каналу/платформи. Наприклад, інтернет як відкритий тип медіа пропонує більш насичену взаємодію між користувачем і контентом. Телебачення і газети визначають як інформативні медіа. Вони мають тенденцію бути більш пасивними, і, як правило, зосереджують увагу на реакції, а не на різноманітних взаємодіях [2, с. 100].

Український медіапростір активно розвивається, і кросмедійні проєкти відіграють ключову роль у цьому процесі. Серед успішних прикладів можна

назвати телепередачі, які супроводжуються інтерактивними програмами в інтернеті та соціальних мережах, а також кампанії з використанням відео на YouTube, Instagram і Facebook. Такі проекти, як правило, залучають різні аудиторії, сприяють їх інтерактивній участі та зміцнюють національну ідентичність. Основною метою кросмедійних проектів є збільшення охоплення аудиторії. Якщо ми аналізуємо український контент, то такі проекти допомагають поширювати культурні, освітні, соціальні та розважальні матеріали, що сприяє популяризації української мови, історії та традицій, як на національному, так і міжнародному рівнях. Конвергенцію пропозиції розглядають як абсолютний синонім до кросмедійного паблішингу «Під конвергенцією пропозиції слід розуміти, що реципієнту пропонуються різні медіа в одній конвергентній пропозиції. Це означає, що читач має змогу обирати з декількох медіа, які поширюють схожу інформацію та пов'язані між собою системою посилань. Конвергенція пропозиції означає конвергенцію змісту і може бути прирівняна до кросмедійного паблішингу. Усі ці терміни описують опрацювання інформації з одного джерела для різних видів медіа. Програма телепередач у газеті та транслювання зазначених передач засобами телебачення можна вважати прикладом конвергентної пропозиції» [3, с. 154].

Завдяки інтеграції різних платформ український контент стає доступним ширшій аудиторії, як в Україні, так і за її межами. Вебсайти, мобільні додатки та соціальні мережі дозволяють миттєво ділитися матеріалами та створювати вірусний ефект. Кросмедійні проекти допомагають українському контенту виходити на міжнародний ринок, що є важливим для поширення знань про Україну у світі. Наприклад, переклад українських культурних продуктів на інші мови та їх поширення через соціальні медіа дозволяють донести національні наративи до зарубіжних аудиторій. Неможливо оминати залучення молодіжної аудиторії. Молодь активно користується цифровими платформами, і кросмедійні проекти дозволяють залучати цю аудиторію, надаючи їй нові форми взаємодії з контентом. Використання мемів, відео та інтерактивних елементів сприяє популяризації української культури. Кросмедіа – це не стратегія для проведення

заходів щодо раціоналізації. Кросмедіа – це стратегія для нової організації ресурсів, щоб перерости з газетного до медіаконцерну. Підприємницька модель журналістики повинна буди продуманою і направленою на нові технічні і соціальні інновації. Нові канали, які піднімаються до діалогових, комунікаційних функцій та залучення до участі цікавлять молодих користувачів набагато більше, ніж класична новинна журналістика [1, с. 17].

Перспективи розвитку кросмедійних проєктів в Україні полягають також і у використанні новітніх технологій, таких як доповнена реальність (AR) та віртуальна реальність (VR), які можуть зробити український контент ще більш привабливим та інтерактивним. Незважаючи на численні переваги, створення та просування кросмедійних проєктів вимагає значних ресурсів, зокрема фінансових і технічних. Важливо також враховувати питання авторських прав та необхідність адаптації контенту для різних платформ без втрати його цінності та первинної ідеї.

Отже, кросмедійні проєкти – це надзвичайно ефективний спосіб популяризації українського контенту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Вони дозволяють інтегрувати різні формати та платформи, що робить українську культуру доступною та цікавою для сучасної, а головне різнопланової аудиторії. Успішне використання таких проєктів сприятиме підвищенню впізнаваності України у світі, збереженню національної ідентичності та підтримці інформаційної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Крецу І., Гузун М., Василик Л. Підручник з крос-медіа, 2014. 17 с.
2. Проценко В. О., Кирилова О. В. Підходи до визначення поняття «крос-медіа» // *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2018. Вип. 9. С. 97–104.
3. Шевченко Г. О. Крос-медійна комунікація : конвергенція світоглядів // *Соціальні комунікації*. 2019. Вип. №3 (67). С. 153–156.

Анастасія Тупчій

Відокремлений структурний підрозділ

«Оптико-механічний фаховий коледж

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка», м. Київ

СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ МОВИ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНЦІВ

Однією з головних функцій мови є передача культурних цінностей і традицій, що накопичуються протягом століть. Мова зберігає світогляд народу, його історію, досвід і звичаї, передаючи їх наступним поколінням. Це є важливим аспектом, тому що завдяки мові ми розуміємо не лише власну ідентичність, але й усвідомлюємо наш культурний внесок у контексті світової історії.

Наразі в українців активно формується поняття словосполучення «національна самоідентифікація», тоді як донедавна жителі України не вважали це чимось серйозним та важливим. До цього процесу призвели загарбницькі дії Росії: українці тепер мають власну державу, тому змушені відстоювати свою ідентичність перед спільним ворогом, а також із гордістю позиціонувати себе як громадяни України на світовій арені. Адже якщо людина не буде вірити у власну національну неповторність, але матиме, наприклад, державну мову, то навряд чи вона розумітиме сенс у боротьбі і відстоюванні цих цінностей.

Ідентичність не формується за один раз – на неї безпосередньо впливають люди, спільноти, додаючи або відкидаючи певні її частини та ознаки. Неможливо стверджувати, що за часів Богдана Хмельницького поняття «українська нація» набувало такого ж значення, як і сьогодні. Проте зараз ми маємо той результат впливу зовнішніх та внутрішніх факторів, завдяки якому можемо окреслити межі цього поняття. До української нації належать не лише ті люди, які мають

українське громадянство або спілкуються виключно українською мовою. Це люди, які вважають одними зі своїх життєвих цінностей державну незалежність України, культуру, патріотизм і бажання кращого для рідної землі. Любов до Батьківщини, а не служіння верхівкам влади.

Розглянемо сфери фокусування українців у 2017 та 2023 роках за допомогою методики «Хто я?» (автори – М. Кун та Т. Макпартленд) [1]. Випробуванням пропонується підібрати відповіді на це запитання 20 разів, і аналізувати результати. Протягом 2017 року в опитуванні взяли участь 130 осіб і отримали такі характеристики:

1) студентка, студент; 2) людина; 3) донька, син; 4) подруга, друг; 5) дівчина, хлопець; 6) брат, сестра; 7) українка, українець; 8) онучка, онук; 9) громадянка (громадянин) України; 10) особистість; 11) представник професії; 12) спортсменка, спортсмен; 13) кохана, коханий; 14) сусідка, сусід; 15) працівник; 16) племінниця, племінник; 17) індивід; 18) індивідуальність; 19) хазяйка, хазяїн; 20) мандрівник.

Та порівняймо з результатами 2023 року:

1) людина; 2) українець, українка; 3) дівчина, хлопець; 4) студент, студентка; 5) донька, син; 6) майбутній представник професії; 7) онук, онучка; 8) подруга, друг; 9) громадянин, громадянка; 10) брат, сестра; 11) особистість; 12) спортсменка, спортсмен; 13) коханий, кохана; 14) митець; 15) професіонал; 16) читач; 17) мандрівник; 18) меломан; 19) мрійник, мрійниця; 20) платник податків.

Звернемо увагу на позицію «українка/українець». З 2022 року для більшості українців стало пріоритетним ідентифікувати себе як воїна, який не боїться відстоювати свої права та бореться за незалежність. Отож у сучасному суспільстві змінилися погляди на сприйняття себе як частини нації, а тобто, бути українцем.

Невід'ємною частиною життя нації є мова. Мова є зброєю, якою ми даємо відсіч ворогам. Вона не тільки є засобом спілкування, але й виконує важливі функції збереження культури, передачі традицій, звичаїв та світогляду поколінь.

А також відображає спосіб мислення народу та його історичний розвиток. Більшість свідомих громадян розуміють, що мова є показником національної свідомості та підтримки власної ідентичності.

Протягом тривалого часу українська мова піддавалася утискам з боку інших країн, які не визнавали нашу державу та мову суверенними. Одними з найбільш значущих обмежень стали Валуєвський циркуляр 1863 року. Основною його метою було заборонити видання релігійних і навчальних книг українською мовою. У циркулярі містилася відома фраза, що "ніякої малоросійської мови не було, немає і бути не може", яка стала символом імперської політики русифікації. Цей акт став початком тривалого процесу обмеження використання української мови, зокрема в освіті та релігійній сфері. А також Емський указ 1876 року. Указ забороняв публікації, театральні вистави та громадське використання української мови, а також забороняв ввозити книги, надруковані українською мовою за кордоном. Емський указ на десятиліття обмежив розвиток української літератури, освіти та культури, перетворивши українську мову на об'єкт репресій і контролю. Російська імперія прагнула витіснити українську культуру та мову, щоб асимілювати українців у єдиний «російський» народ.

Ці історичні процеси призвели до того, що українська мова стала не лише символом національної стійкості, а й відображенням мислення цілого народу. І від того, як активно вона вживається, залежить існування нації як єдиного культурного осередку. У зв'язку з повномасштабним вторгненням російських військ 2022 року, в українському суспільстві набуває важливого значення мовне питання: воно стає не просто культурним чи освітнім, а важливим чинником національної ідентифікації. Різні світоглядні групи мають суперечки щодо мови, що призводить до конфліктів у суспільстві. Одні вважають, що мова є такою ж важливою, як території України, оскільки вона відображає історичний шлях нації, її прагнення до соборності та незалежності. Інші ж не вбачають проблеми у виборі мови в повсякденному житті, розглядаючи її лише як зручний засіб спілкування, а не як символ національної ідентичності.

У цей складний час багато українців усвідомили, що мова є не лише інструментом для спілкування, але й важливим елементом національного захисту. Саме через мову виявляється національна єдність, яка дає опір у відповідь на зовнішні загрози. Громадяни дедалі більше цікавляться історією виникнення мови, відстежують, як активно вона вживається на вулицях міст України, і шукають вагомі причини переходу на солов'їну. Це є невід'ємною частиною розвитку національної свідомості українців. Таким чином, мова є основою національної самоідентифікації українців. Вона виступає чинником боротьби, який зберігає і передає культурну спадщину, традиції, допомагає народу розуміти свою історію і майбутнє, а також слугує символом стійкості в умовах російської агресії. Українська мова сьогодні нагадує про наших хлопців, які віддають своє життя на фронті за можливість вберегти наш символ єдності. Тож, мова — це не просто засіб спілкування, а споконвічна боротьба за існування української державності та культури. Мова як чинник національної самоідентифікації є необхідною. Вона допомагає народу усвідомлювати себе як частину незалежної держави і відрізнятись серед інших країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Остапенко І. В. Національна самоідентифікація молоді України : динаміка змін. 2023.
2. Поліщук Р. М. Мова як чинник збереження національно-культурної ідентичності. 2018.
3. Райська Л. Г. Мова як чинник національно-етнічного самовираження. 2010.

Світлана Юлдашева

*Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ*

Світлана Шутенко

*Національна академія
внутрішніх справ, м. Київ*

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ У СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРОФЕСІОГРАМІ

Компетентнісна модель підготовки здобувачів освіти різних рівнів стала одним із пріоритетних напрямів формування нової освітньої політики в Україні, зорієнтованої на відповідність вимогам часу й запитам сучасного суспільства, європейським і світовим освітнім практикам.

Особливого значення для успішної самореалізації особистості в будь-якій професійній діяльності набувають її мовленнєві якості, здатність до ефективної соціальної взаємодії, вміння вибудовувати конструктивну міжособистісну комунікацію, вести діалог чи дискусію, публічно виступати, що дає підстави говорити про актуальність комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти як невіддільного складника їхньої фахової підготовки.

Комунікативна компетентність – це здатність професійно й ефективно спілкуватися в різних контекстах правової діяльності. Вона охоплює усну й письмову комунікацію, навички ведення переговорів, участь у судових процесах, складання юридичних документів тощо.

Мета нашої розвідки – проаналізувати компоненти комунікативної компетентності правника та визначити методи їх формування у процесі вивчення навчальної дисципліни «Українська мова професійного спрямування».

Навчальній дисципліні «Українська мова професійного спрямування» належить важлива роль у системі підготовки здобувачів вищої освіти першого

(бакалаврського) рівня за галуззю знань 08 Право, спеціальність 081 Право. У результаті вивчення цієї дисципліни у здобувачів вищої освіти підвищується рівень володіння сучасною українською літературною мовою у площині професійної діяльності, вони набувають теоретичних знань про фахове спілкування та його значення у професійній діяльності, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, у них формуються необхідні для діяльності правника мовленнєві вміння та навички, потрібні у професійному спілкуванні, а також покращується їх загальна ерудиція, мовна та мовленнєва культура.

Проблема комунікативної підготовки здобувачів вищої освіти у процесі навчання в закладах освіти є предметом уваги українських учених (Н. Бабич, Г. Білавич, А. Богущ, Т. Василькова, С. Єрмоленко, С. Козак, С. Макаренко, М. Оліяр, Г. Онуфрієнко, М. Пентилюк, О. Трифонова та ін.). Досліджуючи це поняття під різним кутом зору, автори, однак, сходяться на тому, що комунікативна компетентність – це система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособистісної взаємодії.

Уперше термін «комунікативна компетентність» зустрічається в соціальній психології та трактується як здатність встановлювати й підтримувати ефективні контакти з іншими людьми за наявності знань і умінь.

Термін «комунікативна компетентність» (від лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens (competentis)* – здатний) означає сукупність знань про норми й правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів і та ін. [1].

Сутність «комунікативної компетентності», на нашу думку, розглядається крізь призму понять «знання», «уміння», «навички», «набутий досвід», «здібності», тобто це – багатогранне та поліфункціональне явище. Відтак, можемо стверджувати, що комунікативна компетенція – система внутрішніх ресурсів, необхідних для побудови ефективної комунікації в певному колі ситуацій міжособової взаємодії. Саме спілкування виконує роль регулятора взаємин між співробітниками та громадянами. Це свідчить про те, що для

правників спілкування є одним із основних засобів, шляхом якого вони виконують й ефективно реалізують власну професійну діяльність [1].

Отож, перейдемо до аналізу основних компонентів комунікативної компетентності правників:

1. Усна комунікація. Цей компонент є надактуальним, особливо у фаховій мовній компетенції правника. До форм усної комунікації відносимо уміння точно й лаконічно формулювати правову позицію та висловлювати аргументи, переконувати аудиторію, бути гнучким у розмовах, а також вести перемовини та діалоги, зокрема в контексті правової медіації та залагодження конфліктів.

2. Письмова комунікація. Умовно цей вид комунікації можна розподілити на такі форми: укладання юридичних документів (наказів, протоколів, звітів, договорів, скарг); юридична кореспонденція: уміння чітко й правильно формулювати ідеї в письмовій формі; використання правничої термінології у письмових документах, що вимагає точності й узгодженості.

3. Міжкультурна комунікація. Цей компонент полягає у здатності враховувати культурні відмінності під час роботи з представниками іноземної спільноти, колегами чи під час участі в міжнародних процесах. До форми міжкультурної комунікації, відносимо ще й володіння іноземними мовами, зокрема юридичною лексикою, правничою термінологією, що на разі є необхідним професійним складником для фахівців правової галузі, а особливо в сучасних умовах буття нашого суспільства.

4. Навички слухання та критичного аналізу. До цього компоненту слід віднести уміння уважно слухати опонентів та інших співрозмовників, виділяти ключові аргументи та аналізувати їх для ефективною відповіді, а також здатність виявляти слабкі місця в аргументації опонентів.

5. Емоційний інтелект і психологічна гнучкість. Не менш важливий, а подекуди, враховуючи майбутню професійну спрямованість, це компонент, що регламентує вміння управляти емоціями під час стресових ситуацій, таких як спілкування із соціально обмеженою категорією громадян, судові дебати або

перемовини. Це також вміння підтримувати позитивний клімат під час спілкування, уникаючи конфліктів або непорозумінь.

Отже, ми проаналізували основні компоненти комунікативної компетентності майбутніх правників. Також варто звернути увагу і на методи їх формування, що на наш погляд, є визначальними у підготовці здобувачів вищої освіти у нашому закладі системи МВС України.

Отож до методів формування комунікативної компетентності в освітній програмі, ми відносимо:

1. Інтерактивні заняття та симуляційне навчання. Моделювання юридичних процесів, рольові ігри та перемовини дають здобувачам вищої освіти можливість практикувати реальні ситуації, з якими вони стикатимуться в майбутньому. Дебати та тренінги з правничої риторики допомагають розвивати здатність переконувати й обґрунтовувати свою позицію.

2. Практична підготовка. Ця підготовка може бути реалізована у межах стажування в юридичних установах, адвокатських фірмах або судах, що дають здобувачам вищої освіти можливість практично застосовувати комунікативні навички і сприяють розвитку навичок комунікації в професійному середовищі.

У нашому закладі ця програма реалізується через діяльність юридичних клінік, де здобувачі вищої освіти займаються практичною роботою, яка включає надання правової інформації, правових консультацій та роз'яснень. На базі закладу функціонують дві клініки «Захист» і «Expert». Завданнями цих клінік є: формування у здобувачів вищої освіти навичок практичної діяльності за фахом; надання безоплатної первинної правової допомоги громадянам соціально вразливих верств населення; військовослужбовцям Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, поліцейським, які звільнені з полону, отримали поранення внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, та членів їх сімей, а також членів сімей осіб, які загинули (померли), зникли безвістю, перебувають у полоні або захоплені заручниками; забезпечення можливості спілкування здобувачів вищої освіти під час

навчального процесу з фахівцями-практиками судових, правоохоронних і правозахисних органів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування з питань їхньої діяльності. Такий підхід дозволяє здобувачам вищої освіти комунікувати з представниками державних органів, органів місцевого самоврядування та аналітичними центрами. Члени юридичних клінік у контексті проблематики таких заходів визначають нові виклики й можливості для майбутніх правників.

3. Використання сучасних технологій. Вебінари, онлайн-судові процеси, відеоконференції дозволяють здобувачам вищої освіти практикувати комунікативні навички в цифровому середовищі, що є важливим для сучасної правової практики.

4. Оцінювання комунікативних навичок. Важливо інтегрувати оцінювання комунікативних навичок у загальну систему оцінювання знань. Це можуть бути як письмові роботи (укладання юридичних документів), так і усні завдання (презентації, участь в обговореннях).

Отже, комунікативно орієнтовані методи дозволяють здобувачам вищої освіти навчатися ефективно висловлювати свої думки, аргументувати правові позиції та взаємодіяти з колегами. Акцент, що робиться на професійній лексиці та правничих термінах допомагає здобувачам вищої освіти впевнено використовувати українську мову в різних правових контекстах. Такі методи спрямовані на розвиток ключових мовних навичок у правовій сфері, що робить майбутніх правників компетентними у професійній комунікації українською мовою.

Однак, хочемо зауважити про перспективи та сучасні виклики щодо формування комунікативної компетентності майбутніх правників, отож, найголовніше це необхідність удосконалення освітніх програм, чинні програми повинні надавати більше часу й уваги практичним аспектам комунікації. Наступний аспект це — підвищення ролі міждисциплінарних знань, а саме: вивчення психології, риторики та іноземних мов має стати невіддільною частиною правничої освіти. І наостанок, це – адаптація до сучасних вимог, бо

правнича освіта повинна відповідати вимогам глобалізованого правового ринку, де важливим є вміння працювати з міжнародними клієнтами та брати участь у транскордонних справах.

Отже, формування комунікативної компетентності в сучасній освітній професіограмі для правників є важливим аспектом, що забезпечує успішність майбутніх фахівців у правовій сфері. Це вимагає інтеграції нових методів навчання, практичних занять, а також сучасних технологій, які дозволяють майбутнім правникам розвивати комунікативні навички й ефективно застосовувати їх на практиці. Сформована комунікативна компетентність дає змогу майбутньому спеціалістові не лише підвищувати рівень професійної культури, а й розв'язувати різноманітні комунікативні завдання: визначати цілі комунікації, оцінювати ситуацію, урахувати наміри учасників комунікації та її способи, обирати адекватні стратегії комунікації, оцінювати успішність комунікації, бути готовим до зміни своєї мовної поведінки тощо. Володіння комунікативною обізнаністю уможливорює випускникові закладу вищої освіти адекватно інтегруватися в соціальний простір й успішно займатися певним видом професійної діяльності, а відтак здійснювати вплив на соціальне довкілля, будувати різні суспільні відносини тощо.

Формуванню комунікативної обізнаності майбутніх фахівців у закладі вищої освіти повинна слугувати не тільки така навчальна дисципліна, як «Українська мова за професійним спрямуванням», а й інші навчальні курси, де за допомогою інтегрованого підходу доцільно формувати систему професійних знань, навичок, особистісного розвитку, особливо її комунікативних якостей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Петрова Л., Подліняєва О. Важливі навички сучасного педагога. InterConf. 2021. № 63. С. 57–68. DOI : 10.51582/interconf.21-22.06.2021.06.
2. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : навч.-метод. посіб. / І. Д. Бех. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.

3. Білавич, Г. В., Багрій, М. А., Гречаник, Н. Ю., & Гнатишин, С. І. (2023). Формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти. *Медична освіта*, (4), 77–81. <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2022.4.1363534>
4. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : [монографія] / Н. Б. Голуб. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКОМОВНИЙ ПРОСТІР : ВІД ВЧИНКУ ДО ДОЛІ.....	3
<i>Шевчук Світлана</i>	
КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ.....	8
<i>Бондар Анна</i>	
ЕТИКЕТ У ВЗАЄМИНАХ З ІНОЗЕМЦЯМИ.....	14
<i>Виноградова Юлія</i>	
СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБСТАВИННИХ ДЕТЕРМІНАНТІВ У МОВІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО СПІЛКУВАННЯ.	17
<i>Гаврилюк Оксана</i>	
<i>Самойлюк Маргарита</i>	
МОВА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ПЕРЕХОДУ НА УКРАЇНСЬКУ: ДОСВІД УЧАСНИКІВ ПРОЄКТУ «ЄДИНІ».....	22
<i>Генчу Вікторія</i>	
АНГЛІЦИЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	30
<i>Воронежцева Алла</i>	
<i>Глушкова Наталія</i>	
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО- КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСАХ ПІВДНЯ УКРАЇНИ.....	33
<i>Глуцик Сергій</i>	
ТЕНДЕНЦІЇ УНІФІКАЦІЇ СУЧАСНИХ ДОКУМЕНТІВ.....	39
<i>Грибенко Карина</i>	
ПРИЙМЕННИК ПО В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	45
<i>Дияк Олена</i>	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СКЛАДАННЯ СУЧАСНИХ ДІЛОВИХ ПАПЕРІВ У КОНТЕКСТІ ДСТУ 4163 2020.....	46
<i>Діденко Софія</i>	

УКРАЇНСЬКА МОВА ПІД ЧАС ВІЙНИ: ГОЛОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ.....	54
<i>Єсіпова Анастасія</i>	
ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КІБЕРКУЛЬТУРИ: ВИДИ, ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ЇХ ВЧИНЕННЯ.....	58
<i>Кабши Оксана</i>	
ІНТЕРФЕРЕНЦІЙНІ ПОМИЛКИ У ФАХОВОМУ МОВЛЕННІ ЮРИСТІВ.....	61
<i>Коваленко Софія</i>	
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.....	66
<i>Коляда Ігор</i>	
<i>Семеній Богдан</i>	
МОВА МЕМІВ ЯК ВИЯВ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ МОЛОДОЇ ГЕНЕРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014-2024 РР. (НА ПРИКЛАДІ МЕМІВ ПРО ГЕНЕРАЛА ВАЛЕРІЯ ЗАЛУЖНОГО).....	70
<i>Коляда Ігор</i>	
<i>Тітов Юрій</i>	
НАРОДНА АРТИСТКА УКРАЇНИ АДА РОГОВЦЕВА ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ.....	75
<i>Коляда Ігор</i>	
<i>Цейгер Ігор</i>	
МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2014–2024 РР.	82
<i>Конєєва Олена</i>	
<i>Конєєва Катерина</i>	

МОВНІ ТА ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ НАЗВ КАРТИН І ПІДПИСІВ ДО НИХ УКРАЇНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ-НАЇВІСТІВ.....	87
<i>Константинівська Оксана</i>	
МАРКЕТИНГ ОЛЕНИ ПЧІЛКИ ДЛЯ ПРОСУВАННЯ ВЛАСНИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ : ЧАСОПИСІВ «РІДНИЙ КРАЙ» ТА «МОЛОДА УКРАЇНА».....	95
<i>Корякіна Валерія</i>	
БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ТЕРМІНА.....	101
<i>Котляренко Світлана</i>	
МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ.....	105
<i>Ланіга Анна</i>	
КЛІКБЕЙТИ В МІЖНАРОДНИХ ВИДАННЯХ.....	111
<i>Лобода Тетяна</i>	
М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ ТА УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС (1926 р.).....	114
<i>Любецька Вікторія</i>	
ПРО САМОІДЕНТИФІКАЦІЮ ОСОБИСТОСТІ ЧЕРЕЗ МОВУ.....	120
<i>Малюга Ірина</i>	
СЛОВА-ЗВЕРТАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ : НАЦІОНАЛЬНО-МОВНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	126
<i>Матушко Анастасія</i>	
СУРЖИКІЗМИ ТА ВАРВАРИЗМИ В УСНОМУ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ МОВЛЕННІ.....	129
<i>Никула Денис</i>	
ОСНОВНІ ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.....	134
<i>Ніколаєва Наталія</i>	
ТИПИ СТРУКТУРНИХ СХЕМ РЕЧЕНЬ З ДІЄСЛІВНИМИ ПРЕДИКАТАМИ МОВЛЕННЯ.....	136
<i>Олійник Дар'я</i>	

КОМУНІКАТИВНО-ФУНКЦІЙНИЙ ПРИНЦИП ПЕРЕКЛАДУ ПОХІДНИХ ФРАЗЕМ.....	142
<i>Орел Марія</i>	
УКРАЇНСЬКИЙ ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД: ТРАДИЦІЇ І СУЧАСНІСТЬ.....	146
<i>Підкамінна Людмила</i>	
«УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА» ДИСТАНЦІЙНО: ОСОБЛИВОСТІ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ.....	149
<i>Резник Дмитро</i>	
ЗАСОБИ ЕРИСТИКИ – МИСТЕЦТВА СУЧАСНОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КРАСНОМОВНОГО ЗМАГАННЯ.....	153
<i>Табачніков Станіслав</i>	
<i>Мойсеєнко Валентина</i>	
<i>Процюк Раду</i>	
<i>Зябліцев Сергій</i>	
<i>Товалович Тетяна</i>	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	156
<i>Торія Тетяна</i>	
КРОСМЕДІЙНІ ПРОЄКТИ ЯК СПОСІБ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО КОНТЕНТУ.....	167
<i>Тупчій Анастасія</i>	
СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ МОВИ ЯК ЧИННИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ В УКРАЇНЦІВ.....	170
<i>Юлдашева Світлана</i>	
<i>Шутенко Світлана</i>	
ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАВНИКІВ У СУЧАСНІЙ ОСВІТНІЙ ПРОФЕСІОГРАМІ.....	174

Наукове видання

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА
В УКРАЇНІ І СВІТІ**

*XVIII Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю
до Дня української писемності й мови*

29 жовтня 2024 року

Надруковано в авторській редакції. За точність і правильність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей відповідальні автори опублікованих матеріалів.

Підписано до друку 06.12.2024.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times.

Видавництво Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.